

วารสาร
พุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online)
DHAMMADHARA JOURNAL OF
BUDDHIST IDEOLOGY FOR DEVELOPMENT

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน พุทธศักราช 2566
ISSN 2985-007X (Online)

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ลิขสิทธิ์: มูลนิธิสถาบันธรรมชัย

วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online)
Dhammadhara Journal of
Buddhist Ideology for Development

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2566

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ISSN 2985-007X

วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (Online)

Dhammadhara Journal of Buddhist Ideology for Development

ลิขสิทธิ์ มูลนิธิสถาบันธรรมชัย

จัดทำโดย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานวิชาการให้กับคณาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจ รวมทั้งเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ในหลากหลายสาขา ช่วยยกระดับผลงานให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการ วารสารเปิดรับบทความในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การบริหารการศึกษา การบริหารจัดการเชิงพุทธ พุทธจิตวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ รวมทั้งสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประเภทบทความที่รับพิจารณาการตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความแปลภาษาต่างประเทศ

กำหนดการออกเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

กรรมการที่ปรึกษา

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ชานวฑฺฒโน), พ.บ., ดร.	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
พระมหาสมบูรณ วฑฺฒวิกโร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ ศิริวรรณ	Charisma University, TC
รองศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.อำนาจ บัวศิริ	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการวารสาร

ดร.ภัทธิดา แรงทน	หัวหน้าศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์ DCI
------------------	---------------------------------

ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสาร

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสารโร	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
------------------------------	--------------------------

กองบรรณาธิการ

พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย, ดร.	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI
รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.สิน งามประโคน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ รุณรา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองเดช คุณานุกมาต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ดร.ณัชชา อมราภรณ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ (Reviewer)

พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ (ตุนิน), ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.อำนาจ บัวศิริ	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ สุขษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.सानุ มัทธนาคุณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคตาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริระโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติเมธี หงษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิสิฐณ์ คัดคำส่วน	มหาวิทยาลัยนครพนม

การตรวจสอบคุณภาพของบทความ

- บทความทุกบทความ ต้องผ่านการตรวจและประเมินจากกองบรรณาธิการ
- บทความทุกบทความ ได้รับการตรวจและประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน
- บทความทุกบทความ ได้รับการตรวจและประเมินแบบปกปิดรายชื่อ (Double Blinded)
- บทความต้องไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารอื่นหรือกำลังอยู่ในระหว่างการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น ยกเว้นบทความแปลภาษาต่างประเทศที่ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ยินยอมให้แปลเป็นภาษาไทย
- บทความต้องไม่มีการคัดลอกมาจากผลงานของบุคคลอื่น

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

ผู้เขียนต้องปรับรูปแบบและการอ้างอิงตามที่วารสารกำหนดก่อนส่งเข้าระบบ Submission ทั้งนี้วารสารกำหนดหลักเกณฑ์การอ้างอิงโดยอาศัย Chicago เวอร์ชัน 17 และอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote)

- ชื่อบทความเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- บทความมีความยาวรวมทั้งหมดไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ A4
- บทความย่อภาษาไทย ความยาวไม่เกิน 300 คำ
- พิมพ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้อักษร TH Sarabun ขนาด 16 และกั้นขอบด้านละ 2.54 ซม.
- ตัวเลข ใช้เลขอารบิก ตลอดทั้งบทความ
- รูปแบบการอ้างอิง ใช้รูปแบบการอ้างอิงตามเกณฑ์ที่วารสารกำหนด รายละเอียดดูที่ลิงค์แนบ
- พิมพ์ประวัติการศึกษาของผู้เขียน สังกัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมเบอร์ติดต่อ ห้ายบทความ
- ส่งบทความในระบบออนไลน์ Submission โดยลงทะเบียนได้ที่ <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/djbid>

ฝ่ายศิลปกรรมและระบบออนไลน์

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสาโร

พระมหายศพล ธมมธโร

ฝ่ายพิสูจน์อักษร

ดร.ฉัฐมาพร โตการัณยเศรษฐ์

อ.สุภาพร ปรงนิยม

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

สถานที่ติดต่อ

ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

แผนกศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์ ฝ่ายงานวารสารวิชาการ DJBID

เลขที่ 75 หมู่ที่ 1 ตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13250

โทรศัพท์ 08-2487-1795, 09-5665-5355

อีเมลล์ djbid.adm@gmail.com

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2566) นี้ถือเป็นฉบับปฐมฤกษ์ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และการเผยแพร่ผลงานวิชาการให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการผสมผสานของหลายแขนงสาขาวิชาแห่งการวิจัยยุคใหม่ โดยเป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ (E-Journal) เผยแพร่บนระบบออนไลน์ และเปิดรับบทความในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การบริหารการศึกษา การบริหารจัดการเชิงพุทธ พุทธจิตวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ รวมทั้งสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความในฉบับนี้ประกอบไปด้วย

บทความเรื่อง “คำว่า “สลูป” และ “เจดีย์” ในอารยธรรมอินเดียโบราณ: พระเวท พระไตรปิฎก และอรรถกถา” ของ นายพงษ์ศิริ ยอดสา ได้ศึกษาการใช้งานของคำว่า “สลูป” และ “เจดีย์” ผ่านวรรณกรรมที่ปรากฏในอารยธรรมอินเดียโบราณ ทำให้ทราบถึงที่มาและพัฒนาการของลักษณะการใช้ระหว่าง 2 คำนี้ แม้จะเข้าใจว่า สลูปและเจดีย์ คือ สิ่งก่อสร้างเดียวกัน แต่มีรายละเอียดเพิ่มเติมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หากมีพระธาตุประดิษฐานอยู่ เรียกว่า สลูปเจดีย์ได้ หากสถานที่นั้นไม่มีพระธาตุประดิษฐานอยู่ให้ใช้คำว่า เจดีย์ เพียงคำเดียว บทความนี้จะทำให้ท่านผู้อ่านเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจทางพระพุทธศาสนามากขึ้น

บทความเรื่อง “ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน” ของ นางสาวบุญญาพร นราปัญญากุล รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และ รองศาสตราจารย์ ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์ ได้ศึกษาวิจัยระดับความพึงพอใจ ระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน นำเสนอถึงความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารสัมพันธ์กับอภิทธิบาท 4 ว่าการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการประกอบอาชีพ สามารถทำให้มีความสุขเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานได้อย่างดี

บทความเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบินโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ” ของ นางสาวเรวดี สุ่นบุญนาค รองศาสตราจารย์ ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และ รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี อุดมธรรมานุกาภาพ งานวิจัยนี้ได้นำเสนอว่า พนักงานที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูง ก็จะสามารถทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพของบุคคลนั้น ซึ่งเมื่อทำงานได้เต็มที่ตามที่ตามศักยภาพที่มีแล้ว โอกาสที่บุคคลนั้นจะประสบความสำเร็จในอาชีพก็จะมีมากกว่าคนที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการนำจิตตะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพแล้วประสบความสำเร็จในการทำงานที่รับผิดชอบได้ดี

บทความเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล” ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สว่างบุญ วงศ์ฟ้า เลื่อน ได้เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการในทางพระพุทธศาสนา มาเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในยุคดิจิทัล โดยมุ่งให้ปฏิบัติตน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในทางที่ดี ถูกต้อง สร้างสรรค์ ทั้งการกระทำ การพูด การคิด ละเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

ท้ายสุดบทความวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี: กรณีสึกขาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ของ พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสารโ พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร. และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เศษวงส์ ได้นำเสนอที่มาและพัฒนาการของคัมภีร์พระบาลีตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน โครงสร้างเนื้อหาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในคัมภีร์พระบาลี และวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงตัวเลข เชิงไวยากรณ์ และเชิงความหมายของคัมภีร์พระบาลีจากพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต โดยใช้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นกรณีศึกษา บทความวิจัยนี้จะทำให้ผู้อ่านได้ความรู้ทั้งระเบียบวิจัยเชิงคัมภีร์ที่นำมาเทียบเคียงวิเคราะห์จากหลักฐานชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกบาลีทุกสายจารีต การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการบูรณาการความรู้จากหลายแขนงวิชา ทั้งหลักไวยากรณ์ หลักพุทธธรรม ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ถือเป็นแบบอย่างการศึกษาวิจัยเชิงคัมภีร์ที่ดีในวงการวิจัยพุทธศาสตร์ทั้งในระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต

ทำยนี้ กองบรรณาธิการวารสารพุทธพัฒนศาสตร์ศึกษา ขอขอบคุณนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ ตลอดจนนิสิต นักศึกษา ที่ให้ความสนใจส่งบทความที่มีประโยชน์ มีคุณค่าต่อวงวิชาการ เพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับปฐมฤกษ์นี้ ขอขอบพระคุณคณะผู้ทรงคุณวุฒิและผู้สนใจทั่วไปที่กำลังติดตามวารสารในฉบับนี้ และฉบับต่อไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมยกระดับคุณภาพมาตรฐานงานวิชาการไทย และหากท่านผู้อ่านมีข้อเสนอแนะในการช่วยพัฒนาปรับปรุงวารสารให้มีความสมบูรณ์ขึ้น ทางกองบรรณาธิการก็ขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดีและขอขอบพระคุณยิ่ง

(ดร.ภัทธิดา แรงทน)

บรรณาธิการ

30 เมษายน 2566

สารบัญ

บทความวิชาการ

คำว่า “สูญ” และ “เจตีย์” ในอารยธรรมอินเดียโบราณ:

พระเวท พระไตรปิฎก และอรรถกถา

พงษ์ศิริ ยอดสา..... 1

บทความวิจัย

ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน

บุญญาพร นราปัญญากุล,

รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, รศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงศ์.....27

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จ

ในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน

โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ

เรวดี สุนบุญนาค,

รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมานุกาพ 42

การประยุกต์ใช้หลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนา

เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล

ผศ.ดร.สว่างบุญ วงศ์ฟ้าเลื่อน.....63

การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี:

กรณีศึกษาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พระมหาธัญสัมพันธ์ กิตติสาโร,

พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร., ป.ธ.๙, ผศ.ดร.สมคิด เศษวงษ์ 80

ภาคผนวก

หลักเกณฑ์การอ้างอิง วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา.....99

คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” ลังก่อสร้างในอารยธรรม
อินเดียโบราณ: พระเวท พระไตรปิฎก และอรรถกถา

The Words "Stūpa" and "Cetiya" Establishment in
Ancient India Civilizations: Vedas, Buddhist Canons
and Buddhist Commentaries

พงษ์ศิริ ยอดสา

Pongsiri Yodsa

นักศึกษาวิจัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

Research Student of DCI Center for Buddhist Studies, Thailand

ตอบรับบทความ (Received) : 1 กุมภาพันธ์ 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 15 กุมภาพันธ์ 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 22 เมษายน 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 30 เมษายน 2566

บทคัดย่อ

“สลูป” และ “เจตีย์” เป็นคำศัพท์ที่ถูกใช้เรียกชื่อสิ่งก่อสร้างที่สร้างให้แก่ผู้เสียชีวิตเพื่อการระลึกถึงเป็นสำคัญ แต่ทั้ง 2 คำนี้ก็ยังมีความเห็นต่างกันอย่างว่า ทั้งสลูปและเจตีย์เป็นคำพ้องความหมาย และเห็นว่ามีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในบทความนี้จึงมุ่งศึกษาการใช้งานของคำว่า “สลูป” และ “เจตีย์” ผ่านวรรณกรรมที่ปรากฏในอารยธรรมอินเดียโบราณ เน้นไปที่ยุคก่อนพุทธกาล ยุคพุทธกาลและยุคคัมภีร์อรธกถาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เห็นภาพของการใช้งานคำว่า “สลูป” และ “เจตีย์” ในฐานะของสิ่งก่อสร้างมากขึ้น

การศึกษาพบว่า การใช้งานคำว่า “สลูป” และ “เจตีย์” ที่หมายเอาสิ่งก่อสร้างเดียวกัน แต่ภาพของ “สลูป” จะชี้ไปหาสิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุสรีระธาตุของอุปาารบุคคล และภายในจะต้องมีสรีระธาตุบรรจุโดยมีห้องโถง เสา และแท่นสำหรับวางสรีระธาตุนอกจากนั้นอาจหมายถึงสลูปจำลองที่ครอบภาชนะสำหรับบรรจุพระธาตุได้อีกหนึ่งกรณี ส่วนคำว่า “เจตีย์” มีหลายนัยยะ ทั้งเป็นสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติธรรม สถานที่นำเคารพนับถือ สถานที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สถานที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาและระลึกถึงพระพุทธเจ้า รวมไปถึงสถานที่ใช้บรรจุสรีระธาตุของอุปาารบุคคล ซึ่งสามารถใช้เป็นคำเรียกชื่อสถานที่ที่มีสรีระธาตุอยู่หรือหากไม่มีสรีระธาตุแต่เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาและระลึกถึงบุคคลสำคัญก็ได้

คำสำคัญ: สลูป เจตีย์ อารยธรรมอินเดียโบราณ

Abstract

"Stūpa" and "Cetiya" are words that are used to refer to the architectural structures that are built to commemorate the important persons once they died. Some see stupa and chedi as synonymous words while others believe there is a fundamental difference. This article aims to study the use of the words "Stūpa" and "Cetiya" through literature that appears in the ancient Indian culture, focusing on the pre-Buddhist era, the Buddhist era and the era of commentaries on Buddhism in Theravāda Buddhism, in order to see the use of the words "Stūpa" and "Cetiya" more clearly.

The study found that the use of the words "Stūpa" and "Cetiya" refers to the similar architectural structure, but the image of "Stūpa" refers to the architectural structure for containing the relics of the Buddha and inside it must have a circular room, poles and a platform for placing the relics. Additionally, "Stūpa" may also refer to a container that looks like a Stūpa that encases another smaller container inside that holds sacred objects within. The word "Cetiya" has several meanings, including a place for practicing religious rituals, a place of respect and reverence, a place where the Buddha attained enlightenment, a place built for worship and remembrance of the Buddha, as well as a place for containing the relics of the Buddha

Keywords: Stūpa, Cetiya, Ancient India Civilizations

1. บทนำ

เมื่อมนุษย์ได้ละสังขารจากไปเป็นร่างไร้วิญญาณ บุคคลที่อยู่เบื้องหลังจะกระทำการแสดงออกถึงการให้เกียรติ เคารพนับถือผู้เสียชีวิตด้วยการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล และจัดพิธีฌาปนกิจศพอย่างสมเกียรติ พิธีจัดการกับร่างไร้วิญญาณนี้ จะขึ้นอยู่กับวิถีประเพณีและศาสนาของคนเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนานิยมเผาศพและเก็บอัฐิไว้ระลึกถึงบุคคลผู้เสียชีวิต และนำมาประกอบพิธีอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลเมื่อครบรอบวันเสียชีวิต ในคริสต์ศาสนา นิยมนำศพใส่โลงและฝังลงในพื้นดิน มีบาทหลวงเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมตั้งแต่ประกอบพิธีมิสซา รับศีลมหาสนิท เสกหลุมศพ ประพรมน้ำเสกและถวายกัมมะยานหลุมศพผู้ตาย นอกจากนี้การสร้างอนุสรณ์สถานให้กับผู้เสียชีวิตก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ทุกศาสนาทำกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นสถานที่ระลึกถึงบุคคลผู้เสียชีวิต

ในหลายอารยธรรมโบราณไม่ว่าจะเป็น อียิปต์ เมโสโปเตเมีย อารยัน ฯลฯ ก็มีวิธีการปฏิบัติต่อร่างไร้วิญญาณเช่นเดียวกัน ซึ่งต่างกับกลุ่มชนที่มีศาสนา คือ มีวิถีปฏิบัติเป็นของตนเองไม่ขึ้นกับใคร

สิ่งที่ผู้เขียนสนใจประการหนึ่ง คือ การใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างสำหรับใช้บรรจุเครื่องระลึกถึงบุคคลผู้เสียชีวิต ได้แก่ พระธาตุ สรีรธาตุ หรือ อัฐิ เห็นได้ชัดเจนในมหาปริณิพพานสูตร¹ ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้สร้าง “สถูป” เพื่อบรรจุสรีรธาตุ อย่างไรก็ตามยังมีคำศัพท์อีก 1 คำ คือ คำว่า “เจดีย์” ซึ่งมีลักษณะเป็นคำพ้องความหมายและใช้งานกันแพร่หลายในปัจจุบัน

ข้อมูลจากงานวิชาการ เว็บไซต์ในประเทศไทย เช่น พระมหาสารวฑู ญาณโสภณ และพระจาดรงค์ อาจารย์สุโภ², สันติ เล็กสุขุม³, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ

1. ที.ม. 13/133/309-310 (ไทย.มมร)
2. พระมหาสารวฑู ญาณโสภณ และพระจาดรงค์ อาจารย์สุโภ, “ความหลากหลายด้านสถาปัตยกรรมในยุคสุโขทัย: เจดีย์ระฆังและพุ่มข้าวบิณฑ์”, *วารสารธรรมธारा*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 14) (มกราคม-มิถุนายน 2565), 163.
3. สันติ เล็กสุขุม, *เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552), 4.

มหาชน)⁴ ก็ให้ความเห็นเช่นเดียวกันว่า คำว่า “สฤปเจตีย์” เป็นคำพ้องความหมาย ซึ่งทั้ง 2 คำนี้ สามารถใช้ร่วมกันได้กับสิ่งก่อสร้างที่สร้างมาเพื่อระลึกถึงอุปารบุคคล ทั้ง 4 ประกอบไปด้วย พระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวก ของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ⁵ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเชื่อว่าทั้ง 2 คำนี้ ต่างต้องมีความหมายเฉพาะตัวที่ชัดเจน จึงได้ทำการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร ต่างประเทศก็พบความเห็นที่แบ่งออกเป็น 2 ความเห็นคือ (1) คำว่า “สฤป” และ “เจตีย์” เป็นคำพ้องความหมาย สามารถใช้งานร่วมกันได้ (2) คำว่า “สฤป” และ “เจตีย์” มีความหมายต่างกันอย่างชัดเจน

นักวิชาการต่างประเทศได้แก่ Schopen, Lewis และ Snodgrass มีความ เห็นว่า “สฤป” และ “เจตีย์” เป็นคำพ้องความหมาย สามารถใช้งานร่วมกันได้ สรุปล ข้อมูลจากเอกสารของแต่ละท่านได้ ดังนี้

Schopen กล่าวว่า คำว่า “สฤป” และ “เจตีย์” มีบริบทที่เหมือนกันอย่าง แน่นนอน พระวินัยสรวาสติวาทและมูลสรวาสติวาท กล่าวถึงสฤปและสิ่งที่เกี่ยวข้อง กับสฤป ส่วนพระวินยบาลี คือ คัมภีร์สูตรตวิงศ์กล่าวเกี่ยวกับเจตีย์ ซึ่งมุ่งนำเสนอว่า สองคำนี้มีความหมายเหมือนกัน กล่าวคือคำว่าเจตีย์ในบริบทเหล่านี้เป็นคำที่ตรงกับ คำว่าสฤปในภาษาบาลี⁶

Lewis กล่าวว่า ตั้งแต่ยุคโบราณ คำว่า “สฤป” และ “เจตีย์” ถูกให้ใช้เป็นคำ พ้องความหมายทั้งในจารึกและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา⁷

Snodgrass กล่าวว่า คำว่า “สฤป” และ “เจตีย์” เป็นคำพ้องความหมาย ซึ่ง “สฤป” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “stup” ที่แปลว่า เก็บสะสม รวบรวมมาได้ด้วยกัน

-
4. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), *สฤป*, ออนไลน์, <https://db.sac.or.th/archaeology/terminology/140>. [20 เมษายน 2566].
  5. ที.ม. 13/134/310 (ไทย.มมร)
  6. Schopen Gregory, *Bones, Stones, and Buddhist Monk*, (Hawai: University of Hawai Press, 1996), 90.
  7. Lewis Todd, “Contributions to the History of Buddhist Ritualism: A Mahāyāha Avadāna on Caitya veneration from the Kathmandu Valley”, *Journal of Asian History*, Vol. 28 No. 1 (1994), 4.

ในการทำงานเดียวกันคำว่า “เจดีย์” ก็มีรากศัพท์มาจากคำว่า “ci” ที่แปลว่า ก่อขึ้น สะสม ซึ่งแต่เดิมนั้นหมายถึงเอาการตั้งเสา หรือการก่อสร้างแท่นบูชาไฟ หรือแท่นเผาศพ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับแท่นบูชา หรือการกระทำศักดิ์สิทธิ์ผ่านสถานที่ที่มีผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ หรือวัตถุบางอย่างที่มีความขลัง ได้แก่ ศิลาศักดิ์สิทธิ์ ต้นไม้ น้ำพุหรืออาคาร⁸

สรุปความเห็นข้างต้นได้ว่า คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” เป็นคำพ้องความหมายสามารถใช้งานร่วมกันได้ ซึ่งทั้งสองคำนี้ให้ความหมายเดียวกันคือ “ก่อกำเนิด หรือ สะสม” แต่อย่างไรก็ตามยังมีนักวิชาการอื่น เช่น Brancaccio ที่มีความเห็นว่า “สถูป” และ “เจดีย์” แม้ว่าจะถูกจัดประเภทคำที่เกี่ยวข้องตามธรรมเนียมของพระพุทธศาสนา แต่ทั้งสองคำนี้ก็ไม่สามารถที่จะใช้แลกเปลี่ยนกันได้เสมอไป ในพระวินัยของนิกายมหาสังฆิกะ อธิบายว่า สถูปนั้นบรรจุพระธาตุ ในขณะที่เจดีย์ไม่มีพระธาตุอยู่⁹

จากข้อความของนักวิชาการข้างต้นดูเหมือนว่ายังมีความเห็นที่ไม่ตรงกันระหว่างคำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” ดังนั้น ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาความแตกต่างของคำทั้ง 2 นี้ โดยอาศัยคัมภีร์ทางศาสนาที่มีอิทธิพลในดินแดนเอเชียใต้ คือ อินเดียและศรีลังกา ทั้งฝ่ายพราหมณ์และพระพุทธศาสนาจากบริบทของการนำไปใช้ ในช่วงเวลาการใช้งานตั้งแต่ยุคก่อนพุทธกาลจนถึงยุคอรุณกาล (ราว พ.ศ. 900 เป็นต้นไป) โดยจะศึกษาตามแนวทางการสืบประวัติจากจุดเริ่มต้นของสถูป คือ หลุมฝังศพในสมัยก่อนพุทธกาล ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท 2 คัมภีร์ คือ คัมภีร์ฤคเวท (Rigveda) และคัมภีร์ศตปถพราหมณ์ (Śatapatha-Brahmaṇa) คัมภีร์ขยายความของคัมภีร์พระเวททั้ง 4 และใช้คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรุณกาล ที่กล่าวถึงคำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” เป็นข้อมูลเทียบเคียงในการวิเคราะห์ตามลำดับแล้วนำมาประมวลผล

8. Snodgrass Adrian, *The Symbolism of The Stupa*, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1992), 156.

9. Brancaccio Pia, *The Buddhist caves at Aurangabad*, (Boston: Brill Academic Pub, 1996), 45.

2. สถูปและเจดีย์จากข้อมูลในคัมภีร์พระเวท

2.1 สถูป

คัมภีร์ฤคเวท (Rigveda) เป็นคัมภีร์หนึ่งในคัมภีร์พระเวทยุคต้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทสวดมนต์ และการประกอบพิธีกรรมที่เป็นหลักปฏิบัติของศาสนาฮินดู ได้กล่าวถึงคำว่า “สถูป” ไว้ว่า พระเจ้าวารุณะ (King Varuṇa) ได้สร้างสถูปขึ้นในขณะที่อยู่ในป่า ซึ่งคำว่าสถูปที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทมาจากคำว่า “เอชุกะ (eḍuka)” คือ สุสานที่บรรจุอัฐิ เพราะคำนี้มีต้นแหล่งมาจากชาวดราวิเดียน คือ เอลูกะ (elūka) ซึ่งธาตุ el- แปลว่า “ทำให้ตั้งขึ้น”¹⁰ และในพจนานุกรมอมรโกศ¹¹ ก็ยังได้ให้ความหมายที่ชัดเจนมากขึ้นว่า elūka หรือ eḍuka มีลักษณะเป็นกำแพงที่ก่อขึ้นเพื่อล้อม ไอชุกะ (aiḍuka)

ในคัมภีร์วิษณุธรรมตตปุราณ (Viṣṇudharmittapurāṇa) กล่าวถึง aiḍuka ว่าเป็นสิ่งก่อสร้างสำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีโครงสร้าง 3 ส่วนคือ 1) เป็นชั้นทรงสี่เหลี่ยม 3 ชั้นซ้อนกัน เรียกว่า ภัทรปีถะ (bhadrapīṭha) 2) ชั้นบนสุดประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3) บริเวณส่วนกลางของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีเสาทรงสี่เหลี่ยมอยู่ บริเวณปลายเสามีแผ่นทรงกลมติดอยู่ และเมื่อศาสนาอื่นเริ่มเข้ามามีอิทธิพล คำว่า eḍuka ก็ได้ถูกนำไปใช้กับศาสนาอื่นแล้วเปลี่ยนไปใช้คำว่า สถูป (stupa) แทน¹²

2.2 เจดีย์

มีการให้คำของต้นแหล่งที่คาดว่าเป็นคำว่า “เจดีย์” ในปัจจุบัน ข้อมูลนั้นปรากฏในคัมภีร์ศตปถพราหมณา ได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับศพ และสร้างสถานที่เก็บเถ้ากระดูก (smasana) โดยได้กล่าววิธีการ 4 ขั้นตอน คือ (1) เผาศพ (2) รวบรวมแล้วทำการฝังไว้ใต้พื้นดินโดยเอาเถ้ากระดูกใส่ไว้ในโถ [โกศ] (3) ทำพิธีกรรมล้างบาป (4) สร้างอนุสรณ์สถานบนพื้นดินซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “จิติ

10. Panth Sushila, *The Origin and Development of Stupa Architecture in India*, (Varanasi: Bharata Manisha, 1976), 3.

11. พจนานุกรมอมรโกศ (Amarakośa) เป็นพจนานุกรมรวมคำศัพท์ที่พอความหมายภาษาสันสกฤตเขียนโดย อมรสิงห์ นักวิชาการภาษาสันสกฤตผู้นับถือศาสนาเซน

12. Hans T. Bakker, “Monuments to the Dead in Ancient North India”, *Indo-Iranian*, Vol. 50 No. 1 (Spring 2007), 14, 19, 33.

(Citi)”¹³ ซึ่งคำว่า citi นั้นยังไม่ปรากฏชัดเจนว่า เป็นคำศัพท์ หรือมีรากศัพท์มาจากอะไร แต่ Bakker พบการใช้งานคำว่า “จิติ” ใน 2 กรณีคือ 1) จิติ (citi) หมายถึง กองดินฝังศพ (Burial Mound) และ 2) จิติใจตย (citicaitya) หมายถึง อนุสรณ์สถานผู้ตาย (Funeral Monument) และสถานที่สักการะบูชา (Hallowed Places)¹⁴

จากการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า คำว่า “สตุป (stūpa)” ในปัจจุบันมีต้นกำเนิดมาจากชาวตราวิเดียน โดยใช้คำว่า elūka หรือ eḍūka มาก่อน ซึ่งทั้งสองคำนี้ คือ กำแพงที่ก่อขึ้นเพื่อล้อม aidūka คือ สิ่งก่อสร้างสำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายใน ส่วนคำว่า “เจดีย์” อาจมาจากคำว่า citi คือ อนุสรณ์สถานของผู้ตาย และเป็นสถานที่สักการะบูชา นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความเห็นว่า ทั้ง eḍūka, aidūka และ citi เป็นสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน แต่หากแยกชิ้นส่วนออกก็จะเรียกชื่อคนละชื่อ aidūka เป็นแท่นสำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ eḍūka เป็นกำแพงล้อมให้เป็นห้อง และ citi เป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างคลุม eḍūka, aidūka ให้มองเห็นได้ในระยะไกลเพื่อให้คนที่ห่างไกลที่รู้จักผู้เสียชีวิตสามารถมองเห็นแล้วระลึกถึงได้

3. สตุปและเจดีย์ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก

3.1 สตุป

ข้อมูลแรกที่เราเชื่อว่า เมื่อกล่าวถึงสตุปในพระพุทธศาสนา จะเชื่อมโยงไปยังวิถีการปฏิบัติต่อสรีระธาตุในมหาปริณิพพานสูตรซึ่งมีเนื้อความโดยสังเขปว่า ให้ปฏิบัติพระสรีระของพระพุทธเจ้าเหมือนกับของพระเจ้าจักรพรรดิ โดยการนำเอาผ้าไหมห่อพระสรีระของพระองค์แล้วซับด้วยสำลี และเมื่อซับด้วยสำลีแล้วให้ห่อพระสรีระด้วยผ้าจำนวน 500 คู่ เสิญจรวงเหล็กที่เต็มด้วยน้ำมันแล้วครอบด้วยรางเหล็ก ทำจิตภาวนาด้วยของหอมทุกชนิดแล้วจึงถวายพระเพลิง แล้วให้สร้างสตุปไว้ที่ทางสี่แพร่งใหญ่ เพื่อให้สาธุชนได้มากราบไหว้ยังจิตของคนเหล่านั้นให้เลื่อมใสในสตุปจะได้เป็น

13. Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion*, (New York: America, 2016).

14. Hans T. Bakker, “Monuments to the Dead in Ancient North India”, *Indo-Iranian Journal*, Vol. 50 No. 1 (Spring 2007), 15, 19.

ประโยชน์แก่คนเหล่านั้นตลอดไป

การปฏิบัติรูปแบบนี้พระพุทธรูปทรงกำหนดให้เพียงบุคคลที่เรียกว่า “อุปราหบุคคล” เท่านั้นที่สมควรแก่การสร้างสถูปเป็นอนุสรณ์สถานให้คนรุ่นหลังได้รำลึกนึกถึงคุณงามความดีของบุคคลเหล่านั้น แต่ก็อาจเกิดคำถามตามมาว่า “เหตุใดถึงมีการจำกัดเฉพาะบุคคล 4 ประเภทนี้เท่านั้น?” ซึ่งคัมภีร์ชั้นอรรถกถาสรุปรุคำตอบไว้ว่า ถ้าไม่เป็นเพราะความเป็นอัจฉริยะก็จะมีสถูปสร้างขึ้นเต็มบ้านเมือง และทำเรือในต้มพบนภิทวีป (ศรีลังกา) จึงไม่ทรงอนุญาต แต่การอุบัติขึ้นของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์เดียว [นั่นอัจฉริยะกว่า] ด้วยเหตุนี้สถูปของพระเจ้าจักรพรรดิจึงเป็นอัจฉริยะ ส่วนพระภิกษุทั่วไปแม้จะเป็นภิกษุบุุชชผู้มีศีลจุกฤษฏ์ผู้ปรินิพพานแล้วก็ควรทำสักการะ¹⁵

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สถูป เป็นสถานที่สำหรับเก็บสรีระธาตุของบุคคลสำคัญ 4 ประเภท เพราะเป็นบุคคลที่อัจฉริยะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สักการะบูชา และน้อมระลึกถึงคุณของบุคคลทั้ง 4 ประเภทนี้

ลำดับต่อไปผู้เขียนขอเสนอข้อความในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่กล่าวถึงสถูปอย่างชัดเจนในรายละเอียดต่าง ๆ มานำเสนอ

(1) คัมภีร์ขุททกนิกาย อุทาน โภธิวรรค

“ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เสด็จกลับจากบิณฑบาตหลังจากเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว เสด็จออกจากพระนครพร้อมกับภิกษุจำนวนมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นพาหิยะ ทารุจิริยะเสียชีวิตแล้ว จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงช่วยกันยกร่างพาหิยะ ทารุจิริยะขึ้นวางบนเตียงแล้วนำไปเผา และจงทำสถูปไว้ เพื่อนพรหมจารีของเธอทั้งหลายเสียชีวิตแล้ว”¹⁶

(2) คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน อายาคทายกเถราปทาน

“เมื่อพระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกพระนามว่าสิขี, ผู้ประเสริฐกว่าเจ้าลัทธิต่างหลาย เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว, ข้าพเจ้ามีจิตรำเริงเบิกบาน

15. อง.จตุกก.อ. 35/612-613 (ไทย.มมร)

16. ขุ.อ. 25/50/186-187 (ไทย.มจร)

ได้ให้ว่าพระสฤปที่ประเสริฐ”¹⁷

(3) คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน สปริวาริยเถราปทาน

“ก็เมื่อพระมหาวิริเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว, ได้มีพระสฤปที่กว้างใหญ่, ชนทั้งหลายบำรุงรักษาสิ่งของที่เจ้างวยพระสฤป, ในห้องพระธาตุซึ่งประเสริฐที่สุด”¹⁸

(4) คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน ปุณนาคบุผิยเถราปทาน

“ข้าพเจ้าเป็นนายพราน เข้าไปยังป่าดงที่บออาศัยอยู่, ได้เห็นดอกบุณนาคบานสะพรั่ง, จึงทวนระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด, จึงเลือกเก็บดอกบุณนาคนั้น ซึ่งมีกลิ่นหอมยิ่งนักแล้ว, ก่อสฤปที่กองทราย บูชาพระพุทธเจ้า”¹⁹

(5) คัมภีร์ขุททกนิกาย เปตวัตถุ โคมเปตวัตถุ

ส่วนคุณปุไม่ปรากฏกระทั่งมือ เท้า กาย และศีระษะคุณพ้อมาร้องให้ถึงกระดูกของคุณปุที่บรรจุไว้ในสฤปดินจะไม่เป็นคนโง่หรือ”²⁰

จากข้อมูลตัวอย่างที่ได้นำเสนอในข้างต้น เห็นได้ชัดเจนในลักษณะบางประการ ดังนี้

1) สฤปเป็นสถานที่สำหรับประดิษฐานสรีระธาตุของอุปปารหบุคคล ตามตัวอย่างในข้อ (1) คือ พระอรหันต์ และ (2) (3) คือ พระพุทธเจ้า แต่ในข้อ (5) เป็นกระดูกของปุณน ผู้เขียนจึงสันนิษฐานว่า นอกจากอุปปารหบุคคลทั้ง 4 ประเภทแล้ว ก็สามารถสร้างสฤปให้ผู้เสียชีวิตที่เป็นปุณนได้เช่นกัน

2) ในข้อ (3) มีการกล่าวว่า ในสฤปมีห้องพระธาตุ (อุปะเคเท) ที่ชนทั้งหลายบำรุงรักษาสิ่งของที่เจ้างวยพระสฤป นั้นหมายความว่า ภายในสฤปมีห้องที่ถูกสร้างขึ้นอีกชั้นสำหรับประดิษฐานพระธาตุ ข้อมูลนี้อาจตรงกับ eḍūka ที่เป็นกำแพงล้อมรอบ aīḍūka ซึ่งเป็นแทนสำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3) สฤปในข้อ (4) มีลักษณะเป็นกองทราย แต่ไม่มีสรีระธาตุบรรจุอยู่ เพราะ

17. ขุ.อป. 32/94/163 (ไทย.มจร)

18. ขุ.อป. 32/16/309 (ไทย.มจร)

19. ขุ.อป. 32/46-47/325 (ไทย.มจร)

20. ขุ.เปต. 49/93/76 (ไทย.มจร) สฤปดิน บาลีใช้คำว่า “มตติกลุสุมิ”

นายพรานก่อกำเนิดเพื่อนำดอกไม้ประดับแล้วนำมบูชาแด่พระพุทธรูปเจ้าที่ตนเองระลึกถึง หากมองความเป็นไปได้ สฤปที่นายพรานก่อกำเนิดนี้อาจเป็นสฤปจำลองจากสฤปจริงที่มีการบรรจุสรีระธาตุ แล้วนำดอกไม้มาบูชา ประหนึ่งตนเองได้บูชาสฤปองค์จริง เพราะจากสถานการณ์ในข้อความกล่าวว่า นายพรานเข้าไปในป่าดงทึบ คงยากที่จะมีการสร้างสฤปไว้ในป่าดงทึบ เนื่องจากตำราของพระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสให้สร้างสฤปไว้ที่ทางสี่แพร่ง หรืออาจเป็นสถานที่ที่มีการสัญจรไปมาของผู้คนซึ่งต้องอยู่ในเมือง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สฤปในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก คือ สถานที่ที่ถูกสร้างขึ้นจากชนทั้งหลายเพื่อบรรจุสรีระธาตุของอุบาสกบุคคล และบุคลชนทั่วไปไว้ให้ได้ระลึกถึงบุคคลผู้เสียชีวิต ภายในสฤปมีห้องที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับประดิษฐานสรีระธาตุ นอกจากนี้ยังสามารถเป็นสถานที่จำลองเพื่อให้ตนเองน้อมระลึกถึงบุคคลสำคัญที่เสียชีวิตไปแล้วก็ได้เช่นกัน

3.2 เจตีย์

ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเจตีย์ในหลายแห่ง หลายลักษณะ ผู้เขียนขอแบ่งประเภทของเจตีย์ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

3.2.1 เจตีย์อันเป็นสถานที่เคารพนับถือและฝึกสมาธิ

- (1) รุกขเจตีย์²¹ คือ ต้นไม้ใหญ่ที่คนเคารพบูชา²² เช่น สุประดิษฐเจตีย์ คือ ต้นไทรใหญ่ในสวนตาลหนุ่ม เขตกรุงราชคฤห์²³
- (2) อารามเจตีย์²⁴ คือ สถานที่ที่ฝังงามด้วยไม้ดอก และไม้ผล²⁵
- (3) วนเจตีย์²⁶ คือ ชายป่าที่ต้องนำเครื่องพลีกรรมไปสังเวย ป่าสุภควัน และป่าที่ตั้งศาลเป็นที่สถิตของเทวดา²⁷

21. ม.ม. 12/49/40 (ไทย.มจร)

22. ม.ม.อ. 1/129 (ไทย.มจร)

23. วิ.มหา. 4/56/65 (ไทย.มจร)

24. ม.ม. 12/49/40 (ไทย.มจร)

25. ม.ม.อ. 1/129 (ไทย.มจร)

26. ม.ม. 12/49/40 (ไทย.มจร)

27. ม.ม.อ. 1/129 (ไทย.มจร)

จากข้อมูล และการอธิบายความในคัมภีร์อรรถกถานั้น ทำให้ทราบถึงลักษณะของเจดีย์ทั้ง 3 ประเภท ว่าเป็นสถานที่ที่ไม่ได้สร้างโดยมนุษย์ แต่เป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติโดยเฉพาะรุกขเจดีย์ คือ ต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เพราะเชื่อว่ามีเทวดาสงสถิตอยู่ มีได้ทั้งใกล้หมู่บ้าน และในป่า แต่อารามเจดีย์กับวนเจดีย์ หากศึกษาประกอบกับข้อมูลในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกที่ปรากฏเจดีย์ทั้ง 3 นี้ ทำให้ทราบว่า อารามเจดีย์ และวนเจดีย์ อาจอยู่ในป่าแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งอารามเจดีย์ และวนเจดีย์นี้ พระภิกษุหรือพราหมณ์มักเข้าไปเพื่อปฏิบัติสมาธิ ในเวลากลางวันได้ความสงบสงัดเหมาะแก่การปฏิบัติสมาธิ ในเวลากลางคืนได้ความวังเวงเหมาะแก่การข่มความน่ากลัวให้เกิดสติกับตัว และปฏิบัติธรรมจนเกิดสมาธิ

3.2.2 เจดีย์อันเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงเจดีย์ ที่มีการใช้วิสามานยนามอยู่ด้านหน้า คำว่าเจดีย์ เช่น อัครคาฬวเจดีย์ อุเทนเจดีย์ สารันทเจดีย์ ปาวาลเจดีย์ ซึ่งเจดีย์เหล่านี้ล้วนเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าใช้ประทับทั้งสิ้น คัมภีร์อรรถกถาได้ขยายความคำเหล่านี้ไว้ ดังนี้

(1) อัครคาฬวเจดีย์²⁸ เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติ เป็นที่อยู่ของยักษ์และนาคเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว มนุษย์ทั้งหลายพากันรื้อเจดีย์เหล่านั้นสร้างเป็นวิหาร²⁹

(2) อุเทนเจดีย์³⁰ เป็นวัดที่สร้างไว้ที่เจดีย์สถานของอุเทนยักษ์³¹

(3) สารันทเจดีย์³² เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติ เป็นที่อยู่ของสารันทยักษ์ เจ้าวัชชี ให้สร้างวิหารถวายแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าลงในที่นั้น³³

28. ส.ส. 15/209/303 (ไทย.มจร)

29. ส.ส.อ. 25/305 (ไทย.มจร)

30. ส.ม. 19/1124/386 (ไทย.มจร)

31. ส.ม.อ. 31/131 (ไทย.มจร)

32. ที.มหา. 10/167/113 (ไทย.มจร)

33. ที.มหา.อ. 13/345 (ไทย.มจร)

(4) ปาวาลเจดีย์³⁴ เป็นสถานที่ที่ยกษซึ่งถือว่าปาวาละอาศัยอยู่ในครั้งก่อน ต่อมา เขาสร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าในที่นั้น³⁵

จากข้อมูลนี้ ทำให้ทราบนัยยะของเจดีย์อีกประการว่า เจดีย์ คือ สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งมนุษย์ได้สร้างขึ้น หรือใช้สถานที่ที่สามารถพักอาศัยได้ในบริเวณพื้นที่ที่มีเจ้าของอยู่ก่อน เช่น ยกษ นาค ข้อมูลนี้สอดคล้องกับข้อมูลในคัมภีร์อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ มนุสสโลกกถา³⁶ ที่มีความถามตอบโดยสังเขปว่า พระพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลกหรือไม่ ? ใช่. เจดีย์ อาราม วิหาร คาม(ะ) นิคม นคร รัฐ ชนบท ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับอยู่มีอยู่มีใช่หรือ ? ใช่. หากเจดีย์ อาราม วิหาร คาม(ะ) นิคม นคร รัฐ ชนบทอยู่ ดังนั้น ท่านจึงควรยอมรับว่า “พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในมนุษยโลก”

เจดีย์ อาราม วิหาร คาม(ะ) นิคม นคร รัฐ และชนบท เหล่านี้ ล้วนมีลักษณะเป็นที่อยู่ทั้งสิ้น ต่างกันเพียง ประเภทบุคคลผู้อาศัย ขนาดของสิ่งก่อสร้าง จำนวนผู้อาศัย หากเจดีย์ได้ถูกจัดลงมาเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มของสถานที่เป็นที่อาศัยกับคำศัพท์ข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า คำว่า “เจดีย์” สามารถเป็นสถานที่อยู่อาศัย หากเป็นพระพุทธเจ้าก็จะเป็นที่ประทับของพระองค์

3.2.3 เจดีย์อันเป็นเครื่องบูชาและระลึกถึงพระพุทธเจ้า

เจดีย์ประเภทนี้ เกิดขึ้นมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า แต่ไม่มีข้อความในคัมภีร์ว่า มีสิ่งอันเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า หรืออุปารบุคคลบรรจุอยู่ภายในแต่อย่างใด

(1) คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน มหากัสสปเถรอาปทาน

“ประชาชนพากันทำการบูชาพระผู้มีพระภาค, ผู้ศาสดาพระนามว่า ปทุมุตตระ, ผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คงที่, ในเมื่อพระองค์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก, ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ; หมู่ชนมีจิตร่าเริง บันเทิงเบิกบาน ทำการบูชา, เมื่อหมู่ชนนั้นเกิดความสังเวช แต่ข้าพเจ้าเกิดความปิติยินดี ; ข้าพเจ้า

34. ขุ.อ. 25/131/283 (ไทย.มจร)

35. ขุ.อ.อ. 44/585 (ไทย.มจร)

36. อภ.ก. 37/802/839 (ไทย.มจร)

ได้เชิญญาติมิตรมาประชุมกันแล้วได้กล่าวกันว่า, พระผู้มีพระภาคผู้มีความเพียรมากได้ปรินิพพานแล้ว, ขอเชิญพวกเรามาทำการบูชาเถิด ; ญาติมิตรของข้าพเจ้าเหล่านั้นรับคำแล้ว, ก็ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความร่าเริงเป็นอย่างยิ่งว่า, พวกเราจักทำการสังฆบุญ, ในพระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ; ข้าพเจ้าได้ช่วยกันสร้างอักษิยเจดีย์, เป็นเจดีย์ที่สร้างอย่างดี สูง 100 ศอก กว้าง 150 ศอก, เป็นดั่งวิมานสูงเสียดฟ้า สังฆบุญไว้แล้ว ; ข้าพเจ้าครั้นสร้างอักษิยเจดีย์ซึ่งงดงามด้วยแนวแห่งต้นตาล, ไว้ใกล้สถานที่ที่ทำการบูชาเจดีย์นั้นแล้ว, ทำจิตของตนให้เลื่อมใส บูชาเจดีย์อันสูงสุด ; พระเจดีย์นั้นรุ่งเรืองอยู่, ดูกองไฟลุกโพล่งอยู่ ส่องสว่างทั่วทั้ง 4 ทิศ, ดุจดั่งพญาไม้สาละออกดอกบานสะพรั่ง และดูสวยงามรู้ลงในอากาศ...³⁷

จากข้อความข้างต้น จะทราบว่าอักษิยเจดีย์ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น ไม่มีสิริรัตตของพระพุทธรูป หากแต่เป็นการสร้างเพื่อบูชาและระลึกถึงพระพุทธรูป โดยสร้างให้มีความสูง 100 ศอก กว้าง 150 ศอก เพื่อให้ชาวบ้านได้มองเห็นในระยะไกล และเมื่อเห็นก็สามารถระลึกถึงพระพุทธรูปได้

(2) คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน ภัททกาปิลาณีเถรียาปทาน

“เมื่อพระเจดีย์ของพระอิริเจ้าพระนามว่ากัสสปะ, ซึ่งสามีม่อมฉันได้ให้สร้างสำเร็จแล้ว, หม่อมฉันมีความยินดี ได้ถวายแผ่นอิฐทองคำอย่างดีอีก ; ขุบอิฐนั้นให้ข่มด้วยของหอม 4 ชนิด, จึงพ้นจากโทษที่มีกลิ่นตัวเหม็น, กลายเป็นผู้มีรูปทรงสมส่วนไปทั่วสรรพางค์กาย ; ให้ช่างใช้รัตนะ 7 ประการทำลาด 7,000 ลาด, เต็มไปด้วยเปรี๊ยะ และไส้เป็นพัน ๆ ; ใส่ไปแล้วตามประทีปตั้งไว้ 7 แถว, เพื่อบูชาพระพุทธรูป ผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ด้วยจิตที่เลื่อมใส

จากข้อความนี้มีลักษณะคล้ายกับ (1) แต่ปรากฏข้อความที่บ่งบอกว่า สร้างบูชาพระพุทธรูป แต่ไม่มีการกล่าวถึงการบรรจุสิริรัตตของพระพุทธรูปแต่อย่างใด

37. ขุ.อป. 32/339-404/63-64 (ไทย.มจร) เนื่องจากข้อความส่วนนี้เป็นคาถา ซึ่งในพระไตรปิฎกจะแยกบรรทัดของวรรคตามฉันทลักษณ์ แต่เนื่องจากหน้ากระดาษสำหรับอธิบายความไม่มีเพียงพอ จึงใช้สัญลักษณ์ “,” แทนการแบ่งวรรค และสัญลักษณ์ “;” แทนการสิ้นสุดคาถาหนึ่งบท

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คำว่า “เจดีย์” ในกรณีนี้หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อบูชาพระพุทธรูป และมีการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีค่ามาก เช่น ทองคำ รัตนชาติ 7 เป็นส่วนประกอบในการสร้างเจดีย์

3.2.4 เจดีย์อันเป็นสถานที่บรรจุนิเวศน์ของอุปัชฌาย์

เจดีย์เป็นที่บรรจุนิเวศน์ของอุปัชฌาย์ มีความคล้ายคลึงกับการสร้างสถาปัตยกรรมในมหาปริณิพพานสูตร ในคัมภีร์มักปรากฏข้อความของเจดีย์ประเภทนี้กับวัตถุที่บรรจุนิเวศน์ในเจดีย์ เช่น พระธาตุ พระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น และมีการใช้งานคำว่า “สถาป” ร่วมด้วย

(1) คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน อุปัชฌาย์เถราปทาน

พระสัมพุทธชินเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตรระ, ทรงถึงความสำเร็จ แห่งธรรมทั้งปวง, รุ่งเรืองดังกองไฟ เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว, มหาชนมาประชุมกันบูชาพระตถาคต: สร้างจิตกาธานอย่างงดงามแล้วช่วยกันยกสรีระขึ้นวางไว้, ชนเหล่านั้นทั้งหมดพร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์, ทำพระสรีริกิจแล้วได้รวบรวมพระธาตุ, [1] พากันสร้างพระพุทธรูปไว้ ณ ที่นั้น: สถาปชั้นที่ 1 ทำด้วยทองคำ, ชั้นที่ 2 ทำด้วยแก้วมณี ชั้นที่ 3 ทำด้วยเงิน, ชั้นที่ 4 ทำด้วยแก้วผลึก, ที่พระสถูปนั้น ชั้นที่ 5 ทำด้วยแก้วทับทิม: ชั้นที่ 6 ทำด้วยแก้วลาย ชั้นบนทำด้วยรัตนชาติทุกอย่าง, ร่างร้านทำด้วยแก้วมณี แทนไฟที่ทำด้วยรัตนชาติ, พระสถูปทำด้วยทองคำล้วนสูง 1 โยชน์: ครั้งนั้น หมู่เทวดาได้มาร่วมประชุมปรึกษากัน ณ ที่นั้นว่า, [2] แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปถวายพระโลกนาถผู้คงที่บ้าง, พระสารีริกธาตุไม่แยกกัน คือรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน, พวกเราจักสร้างพระสถูปครอบไว้ที่พระพุทธรูปนี้: หมู่เทวดาได้ขยายพระสถูป, ให้สูงขึ้นไปอีกหนึ่งโยชน์ด้วยแก้ว 7 ประการ, พระสถูปนั้นจึงมีความสูง 2 โยชน์, ซึ่งส่องแสงสว่างจัดความมืดได้: พวกนาถได้มาร่วมประชุมปรึกษากัน ณ ที่นั้นว่า, มนุษย์และเทวดาเหล่านั้นได้สร้างพระพุทธรูปแล้ว, พวกเราอย่าได้ประมาทเลย, พวกมนุษย์กับเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว: [3] แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปถวายพระโลกนาถผู้คงที่บ้าง, พวกนาถเหล่านั้นพากันรวบรวมแก้วอินทนิล, แก้วมหานิล และแก้วมณี

โชติ ช่วยกันประดับพระพุทธรูปไว้, พระพุทธรูปเจดีย์ประมาณเท่านั้น. สร้างด้วย แก้วมณีล้วนสูง 3 โยชน์ ส่องแสงสว่างไสวในเวลานั้น, ผู้ครุฑได้มาร่วมประชุม ประึกษากันในครั้งนั้นว่า, มนุษย์ เทวดา และนาคเหล่านั้นได้สร้างพระพุทธรูป แล้ว, พวกเราอย่าได้ประมาทเลย: พวกมนุษย์พร้อมเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว, [4] แม้พวกเราก็จักสร้างพระสฤพลถวายพระผู้มีพระภาค, ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของ สัตว์โลก ผู้คงที่บ้าง, ผู้ครุฑแม่เหล่านั้นได้สร้างพระสฤพล: สำเร็จด้วยแก้วมณี ล้วน และผ้าคลุมก็เหมือนกัน, ได้สร้างพระพุทธรูปเจดีย์ต่อขึ้นไปให้สูงอีก 1 โยชน์, พระพุทธรูปสูงขึ้นไป 4 โยชน์, รุ่งเรืองอยู่ ส่องทึทังปวงให้สว่างไสว เหมือน ดวงอาทิตย์อุทัย ฉะนั้น”³⁸

จากข้อมูลนี้ผู้เขียนได้กำกับตัวเลขไว้ในวงเล็บตัวหนา เพื่อแบ่งผู้สร้างสฤพลให้ ชัดเจนขึ้นและง่ายต่อการพิจารณาบริบทของประโยค

จะสังเกตว่าก่อนเข้าสู่ ข้อ [1] มีประโยคที่บอกอย่างชัดเจนว่า ได้รวบรวมสรรพธาตุ เพื่อสร้างสฤพล ซึ่งตรงตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่มาในมหาปริณิพพานสูตร ต่อมา มนุษย์และเทวดาได้ช่วยกันสร้างสฤพลเพื่อบรรจุสรรพธาตุและให้เป็นที่บูชาของ มนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ประโยคในข้อ [1] และ [2] มีการใช้คำว่า “สฤพล” เพื่อ เรียกสิ่งก่อสร้างที่บรรจุสรรพธาตุ แต่เมื่อมาสู่ข้อ [3] มีคำว่า “เจดีย์” ปรากฏขึ้นมา ซึ่งประโยคดังกล่าวที่ปรากฏคำว่า “เจดีย์” มีความน่าสนใจว่า คำว่า “สฤพล” และ “เจดีย์” หมายถึงสิ่งก่อสร้างเดียวกันหรือไม่ ?

ลำดับต่อไปจะขอพิจารณาประโยคในพระสูตรนี้เพื่อหาความแตกต่างของคำว่า “สฤพล” และ “เจดีย์” โดยเรียงตามลำดับข้อที่ได้กำหนดไว้ในข้อความของพระสูตร

ข้อ [1] เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่ามนุษย์ได้สร้างพระพุทธรูปไว้ ณ สถานที่แห่ง หนึ่ง สร้างสฤพล 6 ชั้น ด้วยวัสดุที่ต่างกัน แล้วสรุปลงท้ายว่า “พระสฤพลทำด้วยทองคำ ล้วน...สูง 1 โยชน์” ซึ่งนั่นหมายความว่า ชั้นนอกสุดทำด้วยทองคำ และจะตรงกับวัสดุ ของการสร้างพระสฤพลชั้นที่ 1 รวมความสูงได้ 1 โยชน์

38. ข.อ. 32/67/131 (ไทย.มจร) เนื่องจากแหล่งอ้างอิงนี้อยู่ในรูปแบบ “คาถา” แต่ด้วยจำนวนหน้า ในการตีพิมพ์มีจำกัด ผู้เขียนจึงใช้สัญลักษณ์ “,” แทนการแบ่งบาทของคาถา และสัญลักษณ์ “:” เพื่อครบคาถา 1 บท

ข้อ [2] มีการสร้างให้สูงขึ้นไปอีก 1 โยชน์ด้วยแก้ว 7 ประการ รวมความสูงได้ 2 โยชน์

ข้อ [3] มีการใช้คำว่า “พระพุทธรูป (พุทธรูป)” และ “พระพุทธรเจดีย์ (พุทธรเจดีย์)” อยู่ด้วยกัน ซึ่งคำทั้งสองใช้แทนสิ่งก่อสร้างเดียวกัน เนื่องจากการสรุปความสูงของสิ่งก่อสร้างว่า สูง 3 โยชน์ จึงทำให้แน่ใจว่า คำว่า สถูปกับเจดีย์ในพระสูตรนี้หมายถึงสิ่งก่อสร้างเดียวกัน

ข้อ [4] ผูกครุฑที่ได้สร้างพระเจดีย์ให้สูงขึ้นอีก 1 โยชน์ รวมเป็น 4 โยชน์ ในข้อความ “ได้สร้างพระพุทธรเจดีย์ต่อขึ้นไปให้สูงอีก 1 โยชน์, พระพุทธรูปสูงขึ้น 4 โยชน์” ก็ชัดเจนว่ามีการใช้คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” ในสิ่งก่อสร้างเดียวกันแม้จะใช้คำสลับกันก็ตาม

สรุปจากข้อมูลนี้ดูเหมือนจะปรากฏลักษณะที่ชัดเจนอย่างหนึ่งภายในสถูป คือ ร่องร้าน (เสาค้ำ) และ แทนโพธิ์ (แทน ร้ว ที่ใช้สำหรับวางโกศที่บรรจุอัฐิ) ส่วนการใช้คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” ในข้อมูลนี้มีความเป็นไปได้ว่า อาจเป็นสิ่งก่อสร้างเดียวกัน ที่ใช้แทนกันได้

(2) ในขุททกนิกาย อปทาน ปังกรเถราปทาน

“พระเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตร ผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คงที่ มีอยู่ในป่าใหญ่ซึ่งพลุกพล่านด้วยเนื้อร้าย, ใครๆ ไม่อาจจะไปกราบไหว้ พระเจดีย์ได้ พระเจดีย์ถูกหญ้า ต้นไม้ และเถาวัลย์ปกคลุม จึงหักพังลง, ครั้นนั้น ข้าพเจ้าเป็นคนทำงานในป่า พร้อมบิดาและปู่, จึงได้เห็นพระสถูปหักพัง, รกไปด้วยหญ้าและเถาวัลย์ ในป่าใหญ่”³⁹

จากข้อมูลนี้ แม้ไม่ได้มีการบอกว่าภายในพระสถูปหรือพระเจดีย์มีสิ่งใดบรรจุอยู่ แต่ผู้เขียนจะขอใช้การพิจารณาลักษณะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างที่เรียกชื่อต่างกันนี้ในพระสูตรนี้ จะเห็นว่าสิ่งก่อสร้างที่ถูกเรียกคนละชื่อนี้มีการกล่าวถึง การมีหญ้า ต้นไม้ เถาวัลย์ปกคลุม และหักพัง เหมือนกันในสถานการณ์เดียวกัน ดังนั้นก็ไม่น่าจะเป็นสิ่งก่อสร้างคนละอย่าง ซึ่งนี้อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองคำนี้เป็นคำพ้องความหมาย

39. ขุ.อ. 32/53-55/53 (ไทย.มจร)

ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้นำมาเสนอมาในส่วนของคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกอาจกล่าวได้ว่า คำว่า “สฤๅบ” และ “เจตีย” เป็นสิ่งก่อสร้างเดียวกัน แต่ก็มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันที่น่าสนใจระหว่างการเรียกสิ่งก่อสร้างทั้ง 2 คือ สฤๅบมีภาพปรากฏของการบรรจุบุคคลสำคัญที่เสียชีวิตแล้ว และบุคคลนั้นเป็นบุคคลสำคัญอาจจะทั้งสำคัญด้วยว่าเป็น ฤๅบารหบุคคล และบุคคลสำคัญในครอบครัว โดยภายในสฤๅบจะมีห้องโถงมีเสาค้ำ และแท่น หรือรั้ว ไว้เป็นบริเวณสำหรับประดิษฐานภาชนะบรรจุสรีระธาตุ ซึ่งจะสอดคล้องกับข้อมูลของ Schopen, Lewis และ Snodgrass ส่วนเจตียมีหลายนัยยะ ทั้งเป็นสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติธรรม สถานที่นำเคารพนับถือ สถานที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สถานที่สร้างขึ้นเพื่อบูชา และระลึกถึงพระพุทธรเจ้า รวมไปถึงสถานที่ใช้บรรจุสรีระธาตุของฤๅบารหบุคคล

สิ่งที่เชื่อมโยงกันอย่างหนึ่งของสฤๅบ และเจตีย คือ สิ่งก่อสร้างทั้ง 2 คำศัพท์นี้สามารถใช้ระลึกถึงบุคคลที่เสียชีวิต บุคคลนั้นมีความนำเคารพ มีพระคุณ จึงถูกสร้างขึ้นไว้ให้ระลึกถึง

4. สฤๅบและเจตียในคัมภีร์อรรถกถา

ในยุคหลังพุทธกาลนี้มีการกล่าวถึงสฤๅบ และเจตียอยู่หลายแห่งในคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งผู้เขียนจะยกกรณีที่เห็นภาพของสฤๅบ และเจตียอย่างชัดเจนในลักษณะของการเป็นสถานที่ และนำมาแยกลักษณะของสฤๅบ และเจตียตามข้อมูลที่ได้มา

(1) ในทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี

“ครั้งนั้น พระราชาใส่พระบรมธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้ในผอบจันทน์เหลือง ทรงใส่ผอบจันทน์เหลืองแม้นั้น (ใบนั้น) ลงในผอบจันทน์เหลืองอีกใบหนึ่ง แล้วทรงใส่ผอบจันทน์เหลืองแม้นั้น ลงในผอบจันทน์เหลืองอีกใบหนึ่ง ดังกล่าวมาฉะนี้ เป็นอันทรงรวมผอบ 8 ใบไว้ในใบเดียวกัน ด้วยอุบายอย่างนั้นแล ทรงใส่ผอบทั้ง 8 ผอบนั้นลงในพระสฤๅบจันทน์เหลือง 8 สฤๅบ ทรงใส่สฤๅบจันทน์เหลืองทั้ง 8 สฤๅบลงในผอบจันทน์แดง 8 ผอบ ทรงใส่ผอบจันทน์แดงทั้ง 8 ผอบลงในพระสฤๅบจันทน์แดง 8 สฤๅบ ทรงใส่สฤๅบจันทน์แดงทั้ง 8 สฤๅบลงในผอบงา ทรงใส่ผอบงาตั้ง 8 ผอบลงในสฤๅบงา 8 สฤๅบแล้วทรงใส่สฤๅบ

งาท้๑ง 8 สฤ๑ปลงในผอบร้๑ตนะล้๑น 8 ผอบ ทรงใส่ผอบร้๑ตนะล้๑น 8 ผอบลงใน
 สฤ๑ปร้๑ตนะล้๑น 8 สฤ๑ ทรงใส่สฤ๑ปร้๑ตนะล้๑น 8 สฤ๑ปลงในผอบทองคำ 8 ผอบ
 ทรงใส่ผอบทองคำ 8 ผอบลงในสฤ๑ทองคำ 8 สฤ๑ ทรงใส่สฤ๑ทองคำ 8 สฤ๑
 ลงในผอบเงิน 8 ผอบ ทรงใส่ผอบเงิน 8 ผอบลงในสฤ๑เงิน 8 สฤ๑ ทรงใส่สฤ๑
 เงิน 8 สฤ๑ปลงในผอบมณี 8 ผอบ ทรงใส่ผอบมณี 8 ผอบลงในสฤ๑มณี 8 สฤ๑
 ทรงใส่สฤ๑มณี 8 สฤ๑ปลงในผอบทับ๑ทิม 8 ผอบ แล้วทรงใส่ผอบทับ๑ทิมลงใน
 สฤ๑ทับ๑ทิม 8 สฤ๑ ทรงใส่สฤ๑ทับ๑ทิม 8 สฤ๑ปลงในผอบแ๑้ว๑ลาย 8 ผอบ แล้ว
 ทรงใส่ผอบแ๑้ว๑ลาย 8 ผอบลงในสฤ๑แ๑้ว๑ลาย 8 สฤ๑ ทรงใส่สฤ๑แ๑้ว๑ลาย 8
 สฤ๑ปลงในผอบแ๑้ว๑ล๑ก 8 ผอบ แล้วทรงใส่ผอบแ๑้ว๑ ผล๑กลงในสฤ๑แ๑้ว๑ล๑ก
 8 สฤ๑. เจ๑ดี๑แ๑้ว๑ล๑กมี๑ก่อนเจ๑ดี๑ท้๑งหมด ถ๑ือเอาเป็๑นประ๑มาณแห่งเจ๑ดี๑ในฤ๑
 ปาร๑ม. บนเจ๑ดี๑แ๑้ว๑ล๑กน้๑น โปร๑ตให้สร้๑งเร๑อนทำด้๑วยร้๑ตนะล้๑น. บนเร๑อน
 ร้๑ตนะล้๑น ให้สร้๑งเร๑อนทำด้๑วยทองคำไว้ บนเร๑อนทองคำน้๑น ให้สร้๑งเร๑อนด้๑วย
 เงินไว้ บนเร๑อนเงินน้๑น ให้สร้๑งเร๑อนทำด้๑วยทองแดงไว้ บนเร๑อนทองแดงน้๑น โร๑
 เมล้๑ต๑ร๑ยทำด้๑วยร้๑ตนะท้๑งหมด เ๑ล๑ย๑ด๑กไม้๑น้ำ ๑ด๑กไม้๑บกไว้ 1,000 ๑ด๑ก...”⁴⁰

จากข๑อมูลที่๑มาใน๑ที่๑น๑กาย สุ่ม๑ง๑คล๑วิ๑ลา๑สิน้๑นี้ ทำให้ผู้๑เขียนเห็นได้๑ชัดเจนหนึ่ง
 ประ๑การ๑คือ พระ๑บรม๑ธาตุ๑ของพระ๑ผู้มี๑พระ๑ภาค๑เจ้า๑ได้๑รับ๑การ๑บร๑ร๑จุ๑ลงใน๑ภา๑ชนะ แต่
 ใน๑ข๑อมูล๑ข้าง๑ต้น๑มี๑การ๑ใช้๑คำ๑ว่า “ผอบ” สลับ๑กับ๑คำ๑ว่า “สฤ๑” หรือ “พระ๑สฤ๑” และ
 นอก๑จาก๑น้๑น๑ยังมี๑ประโย๑ค๑ที่๑ว่า “เจ๑ดี๑” ๑ปรากฏ๑ขึ้น๑มา๑ด้๑วย ซึ่งสร้๑ง๑ความ๑สับสน๑ให้๑กับ
 ผู้๑อ่าน๑มี๑ใช๑่น้อย

หาก๑ดู๑จาก๑รูป๑ประโย๑ค๑แล้ว มี๑ความเป็น๑ไป๑ได้๑ประ๑การ๑หนึ่ง๑คือ ผอบ และ พระ๑
 สฤ๑ เป็๑น๑วัตถุ๑คน๑ละ๑ชิ้น

- A) ทรงใส่ผอบท้๑ง 8 ผอบน้๑น   ลงใน   พระ๑สฤ๑๑จัน๑ทน้๑เหล๑ียง 8 สฤ๑
- B) ทรงใส่สฤ๑๑จัน๑ทน้๑เหล๑ียงท้๑ง 8 สฤ๑   ลงใน   ผอบ๑จัน๑ทน้๑แดง 8 ผอบ
- C) ทรงใส่ผอบ๑จัน๑ทน้๑แดงท้๑ง 8 ผอบ   ลงใน   พระ๑สฤ๑๑จัน๑ทน้๑แดง 8 สฤ๑
- D) ทรงใส่สฤ๑๑จัน๑ทน้๑แดงท้๑ง 8 สฤ๑   ลงใน   ผอบ๑งา

40. ที.ม๑ท๑.อ. 13/466-467 (๑ไทย.ม๑ม๑ร)

E) ทรงใส่ผอบงาตั้ง 8 ผอบ	ลงใน	สลูบงา 8 สลูบ
F) ทรงใส่สลูบงาทั้ง 8 สลูบ	ลงใน	ผอบรัตนะล้วน 8 ผอบ
G) ทรงใส่ผอบรัตนะล้วน 8 ผอบ	ลงใน	สลูบรัตนะล้วน 8 สลูบ
H) ทรงใส่สลูบรัตนะล้วน 8 สลูบ	ลงใน	ผอบทองคำ 8 ผอบ
I) ทรงใส่ผอบทองคำ 8 ผอบ	ลงใน	สลูบทองคำ 8 สลูบ
J) ทรงใส่สลูบทองคำ 8 สลูบ	ลงใน	ผอบเงิน 8 ผอบ
K) ทรงใส่ผอบเงิน 8 ผอบ	ลงใน	สลูบเงิน 8 สลูบ
L) ทรงใส่สลูบเงิน 8 สลูบ	ลงใน	ผอบมณี 8 ผอบ
M) ทรงใส่ผอบมณี 8 ผอบ	ลงใน	สลูบมณี 8 สลูบ
N) ทรงใส่สลูบมณี 8 สลูบ	ลงใน	ผอบทับทิม 8 ผอบ
O) ทรงใส่ผอบทับทิม	ลงใน	สลูบทับทิม 8 สลูบ
P) ทรงใส่สลูบทับทิม 8 สลูบ	ลงใน	ผอบแก้วลาย 8 ผอบ
Q) ทรงใส่ผอบแก้วลาย 8 ผอบ	ลงใน	สลูบแก้วลาย 8 สลูบ
R) ทรงใส่สลูบแก้วลาย 8 สลูบ	ลงใน	ผอบแก้วผลึก 8 ผอบ
S) แล้วทรงใส่ผอบแก้วผลึก	ลงใน	สลูบแก้วผลึก 8 สลูบ
T) เจดียแก้วผลึกมีก่อนเจดียทั้งหมด		

ว่าด้วยเรื่องของโครงสร้างของประโยค หากวัตถุใดจะเหมือนกัน ข้อมูลฝั่งซ้ายมือ และข้อมูลฝั่งขวามือ ในข้อ A) – S) จะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งพิชญากล่าว ว่า ผอบ คือ ภาพชนะบรรจุพระธาตุ ส่วนสลูบนั้นเป็นการจำลองสลูบให้มีขนาดเล็กลง เพื่อครอบผอบ⁴¹ และส่วนของเจดียในประโยค “เจดียแก้วผลึกมีก่อนเจดียทั้งหมด” ก็หมายถึงสิ่งก่อสร้างชั้นนอกสุดที่สร้างขึ้นมากลุมสิ่งของภายในให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

(2) ในขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา กล่าวถึงลักษณะของเจดีย 3 ประเภทว่า

41. พิชญา สุ่มจินดา, สลูบจำลองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจากกรุปราสาทประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ภาพสะท้อนพุทธศาสนาลัทธิลัทธิขงจื๊อสมัยต้นอยุธยา, ออนไลน์, http://www.finearts.cmu.ac.th/wp-content/uploads/2014/08/5-Pichaya_191-252.pdf. [25 สิงหาคม 2557].

“ในคานานั้น ชื่อว่า เจดีย์ เพราะควรก่อ ท่านอธิบายว่า ควรบูชา, ชื่อว่า เจดีย์ เพราะวิจิตรแล้ว. เจดีย์นั้นมี 3 อย่าง คือ บริโภาคเจดีย์ อุทิสสกเจดีย์ ธาตุเจดีย์. บรรดาเจดีย์ทั้ง 3 นั้น [1] โภธิพฤกษ์ ชื่อว่า บริโภาคเจดีย์ [2] พระพุทธปฏิมา ชื่อว่า อุทิสสกเจดีย์ [3] พระสถูปที่มีห้องบรรจุพระธาตุ ชื่อว่า ธาตุเจดีย์.⁴²

หากพิจารณาจากข้อมูลนี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่าคัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงเจดีย์เป็นสถานที่ที่ควรก่อควรบูชา และยังอธิบายต่อว่า เจดีย์มี 3 ประเภท ซึ่งผู้เขียนสังเกตว่า ในข้อที่ [1] และ [2] นั้น ต่างจากข้อ [3] อย่างชัดเจนคือ [3] มีการกล่าวถึงสถูปที่มีห้องบรรจุพระธาตุ ซึ่งนั่นหมายความว่าในสิ่งก่อสร้างที่ควรก่อควรบูชาที่ชื่อว่าธาตุเจดีย์ มีสถูปที่บรรจุพระธาตุอยู่ และภายในน่าจะมีลักษณะเป็นห้องสำหรับประดิษฐานพระธาตุอย่างที่ Longhurst กล่าว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อมูลที่มาในคัมภีร์พระเวทอีกด้วย⁴³

จริงอยู่ว่า [1] และ [2] อาจจะมีข้องเกี่ยวกับบุญการบุคคล โดยเฉพาะพระพุทธเจ้า แต่ใน [1] และ [2] ก็ไม่ปรากฏวัตถุใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระธาตุ หรืออาจเป็นได้ว่า [1] และ [2] อาจไม่ได้สร้างเป็นสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “เจดีย์” เหมือนอย่างในปัจจุบัน แต่เป็นเพียงสังเวชนียสถาน⁴⁴เท่านั้น เช่น โภธิพฤกษ์ (ต้นโพธิ์) เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับในวันปฐมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ผู้คนจึงยกต้นโพธิ์ต้นนี้ให้เป็นเจดีย์ เพราะเป็นสังเวชนียสถานที่ควรบูชาเพราะเนื่องด้วยพระพุทธองค์

ส่วนสถูปนั้นเราเห็นชัดว่ามีทั้งพระธาตุ และต้องมีลักษณะที่เป็นห้องบรรจุพระธาตุ ก็มีความเป็นไปได้ว่า การใช้งานคำว่า “สถูป” ในข้อมูลนี้ หมายถึงการมีพระธาตุอยู่ในสถานที่นั้น

(3) ในขุททกนิกาย วิสุทธรณวิลาสินี อปทานอรรถกถา มีข้อความที่กล่าวว่าสถูปและเจดีย์คือสิ่งก่อสร้างเดียวกัน

42. ชุ.ช.อ. 39/313 (ไทย.มมร)

43. A. H. Longhurst, *The Story of the Stūpa*, (New Delhi: Asian Educational Services, 1979), 12.

44. ที.ม. 13/308–309/131 (ไทย.มมร)

“บทว่า ปสนนจิตโต สุขโมโน ความว่า เราเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสด้วยศรัทธา มีใจดีด้วยโสมนัส ให้กระทำการบูชาพระสถูป คือ พระเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่าสุเมธะนั้น.”⁴⁵

ในกรณีนี้มีความชัดเจนมากกว่า สถูปและเจดีย์ เป็นสิ่งก่อสร้างเดียวกัน แต่ผู้เขียนมีประเด็นอย่างหนึ่งที่คิดว่ามีความแตกต่างกันระหว่างสองคำนี้ ประเด็นของการบูชาพระสถูป ดูผิวเผินอาจกล่าวได้ว่า เป็นการทำความเคารพบางสิ่งบางอย่างที่ผู้กระทำการบูชาศรัทธา แต่นักวิชาการต่างประเทศได้ตีความวัตถุของผู้บูชาออกเป็น 2 ด้าน คือ 1) บูชาเพียงวัตถุ หรือเรียกอีกชื่อว่า วัตถุนิยม 2) บูชาเพราะเป็นการปฏิบัติทางศาสนาด้วยความศรัทธา⁴⁶

ในกรณีนี้ผู้เขียนเชื่อว่า บุคคลในข้อความที่มาอรรถกถานี้เป็นบุคคลที่บูชาเพราะเป็นการปฏิบัติทางศาสนาด้วยความศรัทธา เห็นได้ชัดจากข้อความที่ว่า “มีจิตเลื่อมใสศรัทธา มีใจดีด้วยโสมนัส” จึงได้บูชาพระสถูป อาจมีความเป็นไปได้ว่าสิ่งที่บุคคลนี้บูชาไม่ได้บูชาสิ่งก่อสร้างแต่บูชาพระสรีระธาตุที่เป็นสิ่งระลึกถึงอุปการหบุคคล ซึ่งในข้อความจากขุททกนิกาย วิสุทธชนวิลาสินี อปทานอรรถกถา เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า สุเมธะ

ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้นำมาเสนอมาในส่วนของคัมภีร์อรรถกถาอาจกล่าวได้ว่า คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” เป็นสิ่งก่อสร้างเดียวกัน นอกจากนั้นยังปรากฏข้อมูลเรื่องชนิดของเจดีย์ซึ่งในคัมภีร์อรรถกถากล่าวไว้ 3 ประเภท คือ บริโภคเจดีย์ อุทิสสกเจดีย์ และธาตุกเจดีย์ เจดีย์ส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับสรีระธาตุ คือ ธาตุกเจดีย์ เป็นพระสถูปที่มีห้องบรรจุพระธาตุ จึงทำให้ทราบรายละเอียดเพิ่มเติมว่า สถานที่สำหรับบรรจุสรีระธาตุของอุปการหบุคคลต้องมีลักษณะเป็นห้องอยู่ภายในสิ่งก่อสร้างนั้น

45. ขุ.อป.อ. 71/31-32 (ไทย.มมร)

46. Phibul Choompolpaisal, *Materialism or Religious Practice? An Application of the Debate between Gadamer's and Habermas's Hermeneutics to a Study of Phra Dhammakaya Buddhist Temple: The Stupa and its Interpretations*, (London: University of London, 2003), 22.

5. บทสรุป

คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” ในขอบเขตของคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พระพุทศศาสนาเถรวาทนั้น มีข้อมูลที่ตรงกันคือ ต้องมีพระบรมสารีริกธาตุ หรือ อัฐิ (ถ้ากระดูก) อยู่ภายในสิ่งก่อสร้างนี้ แต่สิ่งก่อสร้างดังกล่าวนั้น ในคัมภีร์พระเวทได้แยกออกให้อย่างชัดเจนว่า “สถูป” คือห้องบรรจุพระธาตุ โดยใช้คำศัพท์ว่า *aidūka* และต่อมาในดินแดนนั้นคงเกิดวิวัฒนาการของภาษาขึ้นจึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นคำว่า *stūpa* หรือสถูปในภาษาสันสกฤตปัจจุบัน ซึ่งคำศัพท์ทั้งหมดนี้หมายถึงศาสนานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิของผู้เสียชีวิตหลังจากที่ทาพิธีมาปนกิจเสร็จสิ้นแล้ว โดยก่อสร้างให้เป็นห้องโถง มีเสาแกนกลาง และมีแท่นสำหรับประดิษฐานโกศที่บรรจุอัฐิ ส่วนคำว่า “เจดีย์” มีต้นแหล่งมาจากคำว่า *citi* (แต่ยังไม่ปรากฏว่าเป็นรากศัพท์) ก็คือสิ่งก่อสร้างที่เป็นอนุสรณ์สถานของผู้เสียชีวิต หากในกรณีที่สถูปได้รับการสร้างอยู่ใต้พื้นดิน เจดีย์จะเป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นมาบนพื้นดิน แต่ในกรณีสถูปได้รับการสร้างบนพื้นดิน ส่วนภายในที่เป็นห้องโถงจะเรียกว่า “สถูป” และ ส่วนภายนอกหรือห้องโถงจะเรียกว่า “เจดีย์”

ยุคพุทธกาล ในคัมภีร์พระพุทศศาสนาเถรวาทต้องการที่จะใช้คำว่า “สถูป” และ “เจดีย์” เป็นคำพ้องความหมาย แต่ภาพของคำว่า “สถูป” จะชี้ไปหาสิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุสรีระธาตุของอุปักรบุคคล และภายในสถูปจะต้องมีสรีระธาตุบรรจุอยู่ภายในตามข้อมูลที่มาในมหาปรีนิปพานสูตร นอกจากนั้นคำว่า “สถูป” อาจหมายถึงสถูปจำลองที่ครอบภษาณะสำหรับบรรจุพระธาตุได้อีกหนึ่งกรณี ส่วนคำว่า “เจดีย์” มีหลายนัยยะ ทั้งเป็นสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติธรรม สถานที่นำเคารพนับถือ สถานที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สถานที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาและระลึกถึงพระพุทศเจ้า รวมไปถึงสถานที่ใช้บรรจุสรีระธาตุของอุปักรบุคคล ซึ่งสามารถใช้เป็นคำเรียกชื่อสถานที่ที่มีสรีระธาตุอยู่หรือหากไม่มีสรีระธาตุแต่เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาและระลึกถึงบุคคลสำคัญก็ได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นในข้อมูลของคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎกก็ยังไม่ปรากฏคำว่า “เจดีย์” มากคู่กับ “สถูป” ด้วยเช่นกัน และดูเหมือนว่าจะหมายถึงเอาสถูปมารวมอยู่ด้วย ซึ่งนั่นอาจหมายความว่า สถูป และเจดีย์ คือ สิ่งก่อสร้างเดียวกัน

และยุคหลังพุทธกาล คัมภีร์อรรถกถาได้จำแนกประเภทของเจตีย์ที่เป็นสิ่งก่อสร้างออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ธาตุเจตีย์ คือ สลูปที่มีห้องบรรจุพระธาตุ นั้นหมายความว่า สิ่งก่อสร้างใดที่จะเรียกว่าสลูปได้ ต้องได้รับการบรรจุพระธาตุเข้าไปประดิษฐานภายในห้องที่มีไว้สำหรับบรรจุพระธาตุ ทำให้เห็นภาพของสลูปชัดเจนมากยิ่งขึ้นมีในสิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “สลูป” ต้องมีพระธาตุ และมีลักษณะเป็นห้อง ส่วนคำว่า “เจตีย์” ดูเหมือนว่าคัมภีร์อรรถกถาจะใช้เป็นคำเรียกชื่อสถานที่ที่บรรจุพระธาตุอยู่ และสมควรแก่การบูชา จึงเรียกว่าเป็น “เจตีย์” ซึ่งนั่นมีความเป็นไปได้ว่า สลูป และ เจตีย์ คือสิ่งก่อสร้างเดียวกัน

ดังนั้น การใช้งานของคำว่า “สลูป” และ “เจตีย์” ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา จึงหมายเอาเป็นสิ่งก่อสร้างเดียวกัน หากจะใช้งานคำทั้งสองนี้ควรทราบรายละเอียดเพิ่มเติมของสิ่งก่อสร้างนั้นว่า 1) หากมีพระธาตุประดิษฐานอยู่ สามารถใช้คำว่า “สลูป” ร่วมกับคำว่า “เจตีย์” เป็น สลูปเจตีย์ได้ 2) ถ้าสถานที่นั้นไม่มีพระธาตุประดิษฐานอยู่ให้ใช้คำว่า “เจตีย์” เพียงคำเดียว เพราะสถานที่นั้นจะเป็นสลูปได้จำเป็นต้องมีพระธาตุของอุปารบุคคลประดิษฐานอยู่ภายในสิ่งก่อสร้างนั้น

อย่างไรก็ดี ข้อมูลที่สืบค้นมานี้ยังจำกัดขอบเขตอยู่ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาแต่วัฒนธรรมการสร้างสลูปและเจตีย์นั้นยังมีอีกหลากหลายวัฒนธรรมจึงควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาไปยังคัมภีร์ บันทึกทางประวัติศาสตร์หรือเอกสารโบราณอื่น ๆ ของวัฒนธรรมในละแวกอินเดียโบราณที่ใช้เครือภาษาอินโด-อารยัน เพื่อให้เห็นภาพของการใช้งานทั้ง 2 คำนี้อย่างชัดเจนมากขึ้นว่า สลูปและเจตีย์ เป็นคำพ้องความหมายดังที่ปรากฏการใช้งานในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาทหรือไม่

รายการอ้างอิง

- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). สถูป. ออนไลน์. <https://db.sac.or.th/archaeology/terminology/140>. [20 เมษายน 2566].
- พระมหาสราวุธ ญาณโสภโณ และพระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก. “ความหลากหลายด้านสถาปัตยกรรมในยุคสุโขทัย: เจดีย์ระฆังและพุ่มข้าวบิณฑ์”. *วารสารธรรมธارا*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 14) (มกราคม-มิถุนายน 2565). 157–212.
- พิชญา สุ่มจินดา. *สถูปจำลองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจากกรุปรangk์ประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ภาพสะท้อนพุทธศาสนาลัทธิลัทธิขงจื๊อสมัยต้นอยุธยา*. ออนไลน์. http://www.finearts.cmu.ac.th/wp-content/uploads/2014/08/5-Pichaya_191-252.pdf. [25 สิงหาคม 2557].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.
- _____. *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.
- สันติ เล็กสุขุม. *เจดีย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2552.
- Adrian Snodgrass. *The Symbolism of The Stupa*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1992.
- A.H. Longhurst. *The Story of the Stupa*. New Delhi: Asian Educational Services, 1979.
- Hans T. Bakker. “Monuments to the Dead in Ancient North India”. *Indo-Iranian*. Vol. 50 No. 1 (Spring 2007). 11–47.

Schopen Gregory. *Bones, Stones, and Buddhist Monk*. Hawai: University of Hawai Press, 1996.

Phibul Choompolpaisal. *Materialism or Religious Practice? An Application of the Debate between Gadamer's and Habermas's Hermeneutics to a Study of Phra Dhammakaya Buddhist Temple: The Stupa and its Interpretations*. London: University of London, 2003.

Brancaccio Pia. *The Buddhist caves at Aurangabad*. Boston: Brill Academic Pub, 1996.

Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley. *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion*. New York: America, 2016.

Panth Sushila. *The Origin and Development of Stupa Architecture in India*. Varanasi: Bharata Manisha, 1976.

Lewis Todd. "Contributions to the History of Buddhist Ritualism: A Mahāyāna Avadāna on Caitya veneration from the Kathmandu Valley". *Journal of Asian History*. Vol. 28 No. 1 (1994). 1–38.

ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการ
ปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน

Buddhist Psychological Factors Related to Job
Satisfaction of Airline Ticket Inspectors

บุญญาพร นราปัญญากุล

Boonyapond Narapanyakul

นิสิตปริญญาโทสาขาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Master of Arts students Buddhist Psychology Faculty Humanities,
Mahachalalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต

Assoc.Prof.Dr.Sompoch Iamsupasit

สาขาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Psychology Faculty Humanities, Mahachalalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.กมลลาศ ภูวนาธิพงษ์

Assoc.Prof.Dr.Kamalas Phoowachanathipong

สาขาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Psychology Faculty Humanities, Mahachalalongkornrajavidyalaya University

ตอบรับบทความ (Received) : 1 มีนาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 3 เมษายน 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 21 เมษายน 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 30 เมษายน 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มี 2 วัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินว่าอยู่ในระดับใด (2) เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน มีวิธีดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน จำนวน 138 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบประเมินค่า สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า

(1) พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน มีปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ด้านฉันทะ (ความพอใจ) รองลงมาเป็นด้านวิมังสา (ใคร่ครวญหาเหตุผล) และระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

(2) ปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยด้านวิมังสา มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินสูงที่สุด ส่วนปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยาสามารถทำนายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน” คือ ด้านวิมังสา สามารถทำนายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินได้ ร้อยละ 21.8

คำสำคัญ: ปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยา ความพึงพอใจ การปฏิบัติงาน

Abstract

This research article has 2 objectives: (1) to study the level of job satisfaction of Airline ticket inspectors (2) to study the relationship between personal factors, Buddhist psychological factors, and job satisfaction of Airline ticket inspectors. To conduct this quantitative research, a sample group of 138 Airline company ticket inspectors were asked to fill in questionnaire and evaluation forms. Statistics used in data analysis were percentage, mean, and standard deviation. Pearson correlation coefficient and multiple regression analysis.

Research results:

(1) Airline ticket inspectors had the highest average values of Buddhist psychological factors related to job satisfaction, namely Chanda (will), followed by Vimamsa (investigation) and airline ticket inspectors had overall job satisfaction at a high level.

(2) The Buddhist psychological factor had a positive correlation with the job satisfaction of Airline ticket inspectors at statistically significant at the .01 level. It is found that the of Buddhist psychology factors, Vimamsa (investigation) has the highest correlation with the job satisfaction of the airline ticket inspectors and can also predict job satisfaction of the airline ticket inspectors by 21.8%.

Keywords: Buddhist Psychological Factors, Satisfaction, Performance

1. บทนำ

ปัจจุบันธุรกิจการบิน (Airlines Business) เป็นธุรกิจบริการที่มีความสำคัญต่อห่วงโซ่ในอุตสาหกรรมการคมนาคมขนส่งทางอากาศ (Air Transport Industry) เป็นอย่างยิ่ง เป็นธุรกิจที่ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาลและช่วยสร้างงานอย่างมากมาย ซึ่งส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคมในวงกว้าง ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา การคมนาคมขนส่งทางอากาศมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการแข่งขันที่ดุเดือดแห่งโลกธุรกิจการบินที่ต้องแข่งชิงความได้เปรียบกับคู่แข่งที่เพิ่มมากขึ้น การบริการที่ดีเลิศ (Service Excellence) จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยองค์กรธุรกิจการบินจะต้องให้ความสำคัญกับความต้องการและความคาดหวัง การบริการของผู้โดยสาร ผ่านการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และประยุกต์ใช้ศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาลูกค้า (Guestology) เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์การให้บริการ การพัฒนาการวางแผนการบริการ และการพัฒนาการส่งมอบบริการในทุกจุดสัมผัสการให้บริการ (Service Touchpoint) โดยการบริการ ที่ดีเลิศจะช่วยสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในธุรกิจการบิน อีกทั้งเพื่อความอยู่รอดและความสำเร็จขององค์กร¹ การบริการเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งของธุรกิจการบิน สายการบินประจำชาติอย่างการบินไทยก็เช่นกัน มีการดูแลเอาใจใส่ผู้โดยสารอย่างเต็มรูปแบบตั้งแต่ก่อนขึ้นเครื่อง ตรวจรับบัตรโดยสาร เรียกผู้โดยสารขึ้นเครื่อง บริการอาหารและเครื่องดื่มเมื่ออยู่บนเครื่อง ตลอดจนถึงผู้โดยสารรับกระเป๋า สัมภาระออกจากสนามบินปลายทาง ซึ่งหากผู้โดยสารมีความพึงพอใจในการบริการทั้งหมด ก็อาจเป็นไปได้ที่จะกลับมาใช้บริการกับทางสายการบินอีก ดังนั้นการบินไทยเป็นอีกหนึ่งสายการบินที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการบริการของพนักงานเป็นอย่างมาก ซึ่งการที่จะทำให้การบริการของพนักงานเป็นที่พอใจต่อผู้โดยสารหรือผู้ใช้บริการได้นั้น พนักงานจะต้องมีความสุขและความพึงพอใจต่อการทำงานในบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบเสียก่อน จึงจะส่งผลให้การทำงานบริการออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ ความพึงพอใจของบุคคลในองค์กร มีผลต่อความสำเร็จ

---

1. สิทธิชัย ศรีเจริญประมง, “การบริการที่ดีเลิศ: หนึ่งในปัจจัยสู่ความสำเร็จของธุรกิจการบิน”, *วารสารวิชาการ*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559), 77-91.

ของงานและองค์การรวมทั้งความสุขของผู้ทำงานด้วย องค์การใดก็ตามหากบุคคลในองค์การไม่มีความพึงพอใจในการทำงาน ก็จะเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลงานและการปฏิบัติงานต่ำ คุณภาพของงานลดลงเมื่อมีการงาน ล่าออกจากงาน หรืออาจก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม และปัญหาทางวินัยได้อีกด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม หากองค์การมีบุคคลที่มีความพึงพอใจในการทำงานสูง มีผลทางบวกต่อการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ความพึงพอใจในการทำงานยังเป็นเครื่องมือหมายถึงแสดงประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน และภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์การ ดังนั้น ถ้าหากหน่วยงานใดเห็นความสำคัญของการสร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับคนในหน่วยงานของตน และมีความเข้าใจในปัจจุบันหรือองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน อีกทั้งตระหนกอยู่เสมอว่า ความรู้สึกพึงพอใจนั้นสามารถเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามสภาพการณ์หรือตามเวลา²

แต่ทว่า งานถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องแล้วเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลดีระยะยาวแก่ชีวิตทั้งหมด แล้วมีความสุข ชีวิตนี้ก็มีสุขยาวนาน แต่ถ้าการทำงานเป็นการทนทุกข์ชีวิตส่วนใหญ่ของเราก็จะเป็นชีวิตแห่งความทุกข์ที่ต้องทน เพราะว่าการงานเป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ของชีวิตของเรา มันกินเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของเรา ด้วยเหตุนี้เราควรปฏิบัติต่อการทำงานให้ถูก เพื่อให้ชีวิตนี้มีสุขคุ้มกับเวลาที่เป็นอยู่ คนทั่วไปมักมองจุดที่ว่าตัวงานไม่ใช่ความสุข ต้องได้ผลตอบแทนจากงานนั้น แล้วจึงไปหาความสุขอีกทีหนึ่ง หมายความว่าตัวงานนั้นไม่ทำให้เราเกิดความสุขโดยตรงเท่ากับเป็นการบอกว่า ชีวิตของเรานั้นมีความสุขน้อยกว่าส่วนที่ต้องทุกข์ต้องทน หากว่าเรามองงานเป็นเรื่องที่ต้องทุกข์ต้องทน ก็แสดงว่าชีวิตส่วนใหญ่ต้องทุกข์ต้องทน ถ้าเรามองเสียใหม่ว่าจะทำอย่างไรให้ชีวิตของเรานั้นมีความสุขให้มากที่สุด ในเมื่อการงานเป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเรา เพราะฉะนั้น จุดสำคัญที่จะให้ชีวิตมีความสุข ก็อยู่ที่ว่าเราจะจัดการกับงานหรือปฏิบัติต่องานของเราให้ถูกต้อง ให้มีความสุขในตอนที่กำลังทำงานนั้นแหละ มิฉะนั้นแล้วชีวิตของเราส่วนใหญ่จะไม่มีความสุข³

2. HR NOTE TEAM, ความพึงพอใจของพนักงาน (*Employee Satisfaction*) สำคัญต่อองค์กรขนาดไหน, ออนไลน์, <https://th.hrnote.asia/personnel-management/190724-employee-satisfaction>. [18 กรกฎาคม 2564].
3. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ, 2560), 2-4.

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารที่บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นระยะเวลา 13 ปี จึงเกิดความสนใจจะศึกษาเรื่องปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน กรณีศึกษา : พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ซึ่งได้ใช้องค์ความรู้จากหลักจิตวิทยาและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการร่วมกัน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ไม่มีคนทำมาก่อน โดยผู้วิจัยใช้พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารที่บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาผู้วิจัยนำมาใช้ คือ หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ดีที่ชอบ ความรู้สึกในทางบวกทำให้พนักงานตรวจรับบัตรโดยสาร บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) แต่ละคนรู้สึกพอใจ เต็มใจที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนำผลการศึกษามาพัฒนาแก้ไข และปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพ และมีประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป ผู้วิจัยคาดว่า ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อให้ผู้บริหารพิจารณาปรับปรุงการบริหารงานให้เหมาะสมต่อไป รวมทั้งเป็นการประเมินผลงานการปฏิบัติงานในหน้าที่ของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสาร เพื่อจะได้แก้ไข เปลี่ยนแปลงปรับปรุง และพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เมื่อพนักงานเกิดความพึงพอใจในการทำงาน ก็จะส่งผลให้การทำงานบริการออกมามีประสิทธิภาพ และยังส่งผลให้ผู้โดยสารที่ใช้บริการกับบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เกิดความพึงพอใจในการใช้บริการเช่นเดียวกัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินว่าอยู่ในระดับใด
- 2) เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ (Correlation Studies) โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสาร

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ พนักงานตรวจรับบัตรโดยสาร ท่าอากาศยาน กรุงเทพฯ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) จำนวน 269 คน การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Hair และคณะ⁴ ผู้วิจัยใช้อัตราส่วน 1 ต่อ 20 คน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลสมบูรณ์มากขึ้น ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีตัวแปรต้นในการศึกษาวิจัยทั้งหมด 4 ตัวแปร ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จึงไม่ควรต่ำกว่า 100 คน ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 138 คน

3.3 การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบวัด ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง โดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามและแบบวัด 2) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ 1 นำมาเป็นประเด็นคำถามแบบสอบถาม แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา 4) นำแบบวัดนี้ไปให้กลุ่มคนอ่าน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานไปให้ กลุ่ม Volunteer ทำแบบวัดนี้ว่าเข้าใจภาษาหรือไม่ และนำไปตรวจสอบภาษาก่อน 5) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว

4. J. F. Hair et al., *Multivariate data analysis*, 7th ed, (London: Pearson, 2014), 170–171.

ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านพิจารณาความเหมาะสม และความถูกต้องตามเนื้อหา ภาษา และความสอดคล้องเกี่ยวกับประเด็นคำถาม และนำแบบสอบถามที่ได้ตรวจสอบความเข้าใจของภาษาแล้ว ไปหาค่าความเที่ยง (Reliability) กับจำนวน 45 คน แล้วนำมาหาค่าความเที่ยงแบบครอนบาค อัลฟา ซึ่งพบว่าแบบวัด (อิทธิบาท 4) มีค่าความเที่ยงคือ แบบวัดฉันทะ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.918 แบบวัดวิริยะ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.907 แบบวัดจิตตะ มีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.913 แบบวัดวิมังสา มีค่าความเที่ยง เท่ากับ 0.931 และความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน มีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.876 6) นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบค่าความเที่ยงแล้ว ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือขอความร่วมมือไปยังกลุ่มงานตรวจรับบัตรโดยสาร ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) 2) นำหนังสือเสนอต่อหัวหน้ากลุ่มงานตรวจรับบัตรโดยสาร ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในการแจกแบบสอบถาม 3) นำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างด้วยการแจกแบบสอบถามเองผ่าน google form ผ่าน line กลุ่มของพนักงานบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) 4) หลังจากเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล

3.5 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม แล้วนำมาแปลความหมาย และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนา และสถิติวิเคราะห์เชิงอนุมาน โดยใช้สถิติวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis)

4. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน ว่าอยู่ในระดับใด ผลการวิจัยพบว่า พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน มีระดับปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์

กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านฉันทะ (ความพอใจ) มีค่าเฉลี่ย = 4.35 และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.614 รองลงมาเป็นด้านวิมังสา (ใคร่ครวญหาเหตุผล) มีค่าเฉลี่ย = 4.12 และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.663 และ พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน มีระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 3.25 และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.628

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยา (อิทธิบาท 4) กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินผลการวิจัยพบว่า ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยาสามารถทำนายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน” คือ ด้านวิมังสา สามารถทำนายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินได้ ร้อยละ 21.8

สรุปได้ว่า เมื่อพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินที่มีปัจจัยทางพุทธิจิตวิทยาด้านวิมังสา จะมีแนวโน้มที่จะมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินมีหน้าที่ความรับผิดชอบหลายประการนอกเหนือจากการตรวจรับบัตรโดยสาร (*Boarding Pass*) แล้ว ยังต้องอำนวยความสะดวก ให้ความดูแลเอาใจใส่ ตั้งแต่ขั้นตอนการ *Check-in* และการตรวจรับสัมภาระ ไปจนถึงการนำส่งผู้โดยสารขึ้นเครื่องได้ตรงตามเที่ยวบิน ถูกจุดหมายปลายทาง รวมไปถึงการรับ-ส่งเครื่องบิน การเดินเอกสารด้านการบิน เป็นต้น โดยตระหนักถึงความปลอดภัยในทุกกระบวนการ สำหรับในกรณีฉุกเฉิน พนักงานต้องสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้ เช่น กรณีที่เกิดเหตุการณ์เที่ยวบินไม่ปกติล่าช้า ต้องมีการต่อ/เปลี่ยนเครื่องไปยังอีกปลายทางหนึ่ง ต้องประสานงานกับผู้โดยสารในเที่ยวบินนั้น และ ต.ม. (ตรวจคนเข้าเมือง) กรณีเที่ยวบินระหว่างประเทศ หรือภาวะสถานการณ์ฉุกเฉินอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือผู้โดยสารให้ได้ถูกต้อง รวดเร็ว และป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น ทั้งกระเป๋าสัมภาระล่าช้าหรือสูญหาย ต้องประสาน

งานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนกติดตามสัมภาระ หรือ *Lost & Found* หรือ กับสถานีต้นทางที่ผู้โดยสารเดินทางมา เป็นต้น จะเห็นได้ว่า งานที่ทำมีลักษณะที่ต้องมีการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาเฉพาะหน้าค่อนข้างมาก ดังนั้น การที่พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารมีวิมังสา ซึ่งคือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น ชอบ คิด ค้นหาเหตุผล ชอบ สอบสวนทดลอง มีการวางแผน วัตถุประสงค์แก้ไขปรับปรุง ซึ่งแสดงออกด้วยการ ใช้ ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลในสิ่งที่กระทำด้วยความพิถีพิถะระห มี การวางแผน และวัตถุประสงค์ที่เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับลักษณะงาน ซึ่งจะทำให้พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินรัฐสีกข์พึงพอใจในการปฏิบัติงานของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหน้าที่ของตน ทั้งนี้ความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานเป็นตัวชี้คุณภาพและความสำเร็จของงานบริการเนื่องจากการบริการจะดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับผู้ให้บริการซึ่งการปฏิบัติงาน จะมีคุณภาพนั้น ผู้ให้บริการจะต้องมีความพึงพอใจในงานของตน จึงจะทุ่มเทในการทำงาน และเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความพึงพอใจของผู้รับบริการ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจหลาย ประเด็นจึงนำประเด็นเหล่านั้นมาอภิปรายดังนี้

1) จากผลการวิเคราะห์พบว่า ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพบว่า ปัจจัยทางพุทธจิตวิทยาด้าน วิมังสา มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินสูงที่สุด ($r = .467$) หมายความว่า พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินที่มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ทั้ง 4 ด้านสูง จะมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานสูง ทั้งนี้ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นองค์ประกอบของหลักธรรมที่เรียกว่า หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งหมายถึง ทางแห่งความสำเร็จ เป็นหลักธรรม

หรือวิธีการที่คนพึงใช้เพื่อสร้างความสำเร็จในชีวิตรวมถึงความสำเร็จในการทำงาน ด้วยและเมื่อบุคคลเกิดความสำเร็จในการทำงานแล้วจะรู้สึกพึงพอใจในการทำงาน นั้นๆ เป็นไปตามที่ โวลแมน (Wolman) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึก (Feeling) มีความสุขเมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ต้องการหรือตามแรงจูงใจ และหลุยส์ จำปาเทศ ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจหมายถึง ความต้องการ (Need) ได้บรรลุเป้าหมาย พฤติกรรมที่แสดงออกมาจะมีความสุขสังเกตได้จากสายตาคำพูดและการแสดงออก ดังนั้นการที่บุคคลใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางในการทำงานให้สำเร็จ ก็จะเกิดความเป็นความสุขหรือความพึงพอใจที่ได้ปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เมื่อนำอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน จะช่วยให้บุคคลมีหลักที่ใช้ในการปฏิบัติงานหรือประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเป็นการปฏิบัติงานด้วยความสบายใจ ความพึงพอใจ ใช้ความเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อ มีการฝึกฝนให้เกิดผลสำเร็จและมีการใช้สติปัญญา ไตร่ตรองพิจารณาอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งสอดคล้องกับ อีรวัดน์ เจริญผล และ กันตภณ หนูทองแก้ว⁵ ได้ศึกษาการนำหลักอิทธิบาทธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงานของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ ที่ว่าการอำเภอ ลานสกา อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ มีการนำหลักอิทธิบาทธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงานโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย พบว่า ด้านฉันทะ ความพอใจ ในการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านวิมังสา การใช้ปัญญา พิจารณาหา เหตุผลในการปฏิบัติงาน ส่วนด้านวิริยะ ความเพียรในการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ตามลำดับ เมื่อจำแนกตามเพศ อายุระดับการศึกษา สถานภาพ และรายได้ต่อเดือน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ กันต์พงษ์ เดชอภิรักษ์ชน และ นิรนาท แสงสา⁶ ได้ศึกษาความสุขในการทำงานตามหลัก

5. อีรวัดน์ เจริญผล และกันตภณ หนูทองแก้ว, “การนำหลักอิทธิบาทธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงานของ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ว่าการอำเภอ ลานสกา อำเภอ ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”, *วารสารพุทธสังคมปริทรรศน์*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561), 76-77.
6. กันต์พงษ์ เดชอภิรักษ์ชน และนิรนาท แสงสา, “ความสุขในการทำงานตามหลักพุทธจิตวิทยาของข้าราชการ สังกัดสำนักนโยบายและแผนกลาโหม”, *วารสารพุทธจิตวิทยา*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562), 29-41.

พุทธจิตวิทยาของข้าราชการ สังกัดสำนักนโยบายและแผนกกลาโหม ที่พบว่า ตามหลักพุทธจิตวิทยา คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (ความพอใจรักใคร่ ความขยันหมั่นเพียร ความรอบคอบ ความรู้จักไตร่ตรอง) มีความสัมพันธ์กับความสุขในการทำงานทั้งรายด้านและภาพรวมมีค่า เป็นบวก และมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อการสร้างความสุขตามหลักพุทธจิตวิทยา เพิ่มขึ้นจะทำให้ความสุข ในการทำงาน ทั้งรายด้านและโดยรวมเพิ่มขึ้นตาม และ สอดคล้องกับ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)⁷ ได้ระบุในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมอิทธิบาท 4 ว่า เป็นฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จทางแห่งความสำเร็จหรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย เป็นแนวทางการทำงานที่พระพุทธองค์ได้ทรงสวดไว้อย่างแยกคอกาย อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่เป็นทางแห่งความสำเร็จจากหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจในการ ทำงานหรือภารกิจใด ๆ ด้วยความปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้น วิริยะ คือ ความเพียรพยายามในการทำงาน ใด ๆ ด้วยความขยันหมั่นเพียร จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ มุ่งมั่น ตั้งใจกระทำด้วยความคิด และอุทิศตนต่อสิ่งที่ทำ และวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ใคร่ครวญ ทดลอง โดยอาศัยปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ สามารถนำไปใช้เพื่อสร้างความสำเร็จได้กับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกหน้าที่การงานตามความเหมาะสม โดยเฉพาะด้านฉันทะที่พบว่า พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน มีความพึงพอใจที่จะให้บริการและอนุเคราะห์ผู้มาขอความช่วยเหลือมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน มีความพอใจในการทำงานหรือภารกิจใด ๆ ด้วยความปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดีตามลักษณะ คือ งานให้การบริการแก่ผู้โดยสาร ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้นต่อไป ซึ่ง “เราจะสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้อย่างไร” พระพุทธองค์เคยสอนไว้ว่า มนุษย์เราต้องเลือกที่จะศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่าดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึงสังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็จงมุ่งมั่นที่จะทำด้วยความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จงเปลี่ยนแปลงศรัทธา

7. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 41, (กรุงเทพฯ: ผลิตีพิมพ์, 2561), 160.

เสียใหม่ ซึ่งเราต้องเลือก ไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นคนที่สับสนไม่มีแก่นสารและเป็น คนไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสารก็จะถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่ายนั่นเอง

2) หลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) สามารถทำนายความพึงพอใจในการปฏิบัติงานได้ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า มีเพียงวิมังสาทำนายความพึงพอใจได้ ร้อยละ 21.8 ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า การมี “วิมังสา” คือ ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตุ ผลในการทำงาน ให้ได้ผลดีนี้ กล่าวโดยความหมายอย่างกว้าง จะเห็นมีข้อปฏิบัติที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบ หรือในการประกอบสัมมาอาชีพ ให้ได้ผลดีและมีความเจริญมั่นคงยิ่งกว่าข้ออื่นๆ เมื่อปฏิบัติงานสำเร็จย่อมทำให้บุคคลมีความสุขหรือพึงพอใจในการปฏิบัติงานนั้นๆ ที่นำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่องต่อไปในอนาคต

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

6.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) จากงานวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน ดังนั้นองค์กรอาจจัดให้มีการอบรมและพัฒนาศักยภาพของพนักงานโดยนำหลักธรรมเรื่องอิทธิบาท 4 เข้าไปประกอบในการอบรมและพัฒนาขององค์กรด้วย เนื่องจากคุณลักษณะของทุกอิทธิบาท 4 สามารถช่วยส่งเสริมการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานและประสิทธิผลการดำเนินงานขององค์กรด้วย

2) จากผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินทำนายได้จากหลักอิทธิบาท 4 ด้านวิมังสา ในขณะที่เดียวกันไม่พบว่าด้านฉันทะ ด้านจิตตะและด้านวิริยะเข้าร่วมสมการทำนาย ดังนั้นองค์กรควรให้ความสำคัญกับกระบวนการส่งเสริมสนับสนุนให้พนักงานรู้สึกพึงพอใจในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างให้พนักงานตรวจรับบัตรโดยสาร

ของบริษัทการบินปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาท 4 ทั้ง 4 ข้อ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน

6.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินแห่งหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นอาจมีการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างในองค์กรอื่นที่คล้ายคลึงกัน เพื่อให้เห็นภาพปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบินอย่างครอบคลุม

2) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนั้นอาจนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ผลทางสถิติที่พบ เพื่อศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยอื่นๆ เพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษา เช่น วิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างอิทธิบาท 4 แก่พนักงานตรวจรับบัตรโดยสารของบริษัทการบิน หรือวิจัยเชิงทดลองโดยการสร้างโปรแกรมอบรมหรือพัฒนาอิทธิบาท 4 ในการทำงาน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- กัณฑ์พงษ์ เดชอภิรักษ์ชน และนิรนาท แสงสา. “ความสุขในการทำงานตามหลักพุทธจิตวิทยาของข้าราชการ สังกัดสำนักนโยบายและแผนกลาโหม”. *วารสารพุทธจิตวิทยา*. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2562). 29–41.
- ธีรวัฒน์ เจริญผล และกัณฑ์ณ หนูทองแก้ว. “การนำหลักอิทธิบาทธรรมไปใช้ในการปฏิบัติงานของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ว่าการอำเภอลานสกา อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช”. *วารสารพุทธสังคมปริทรรศน์*. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2561). 76–77.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ, 2560.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 41. กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์, 2561.
- สิทธิชัย ศรีเจริญประมง. “การบริการที่ดีเลิศ: หนึ่งในปัจจัยสู่ความสำเร็จของธุรกิจการบิน”. *วารสารวิชาการ*. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม–มิถุนายน 2556). 77–91.
- HR NOTE TEAM. *ความพึงพอใจของพนักงาน (Employee Satisfaction) สำคัญต่อองค์กรขนาดไหน*. ออนไลน์. <https://th.hrnote.asia/personnel-management/190724-employee-satisfaction>. [18 กรกฎาคม 2564].
- J.F. Hair et al. *Multivariate data analysis*. 7th ed. London: Pearson, 2014.

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับ
ความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้น
บริษัทการบินโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ

Relationship Between Perceived Self-Efficacy and
Career Success of a Passenger Handling Agent in
an Aviation Company with Citta as a Moderator

เรวดี สุ่นบุญนาค

Rewadee Soonboonak

นิสิตปริญญาโทสาขาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Master of Arts students Buddhist Psychology Faculty Humanities,
Mahachalalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต

Assoc.Prof.Dr.Sompoch Iamsupasit

สาขาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Psychology Faculty Humanities, Mahachalalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมมานุภาพ

Assoc.Prof.Dr.Metavee Udomdhammanupab

สาขาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Psychology Faculty Humanities, Mahachalalongkornrajavidyalaya University

ตอบรับบทความ (Received) : 3 มีนาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 3 เมษายน 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 21 เมษายน 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 30 เมษายน 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มี 2 วัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาการรับรู้ความสามารถของตนเอง ความสำเร็จในอาชีพและจิตตะ ของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ เป็นการศึกษาเชิงสหสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน จำนวน 75 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ประกอบด้วย แบบวัดการรับรู้ความสามารถของตนเอง แบบวัดจิตตะและแบบวัดความสำเร็จในอาชีพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ การวิเคราะห์ถดถอยพหุเชิงซ้อน และทดสอบอิทธิพลการกำกับ (Analysis of moderation effects) ด้วยโปรแกรม PROCESS

ผลการวิจัยพบว่า

(1) การรับรู้ความสามารถของตนเอง เป็นการตัดสินความสามารถของตนเองว่าจะสามารถทำงานได้ในระดับใดหรือเป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พิจารณาจากความรู้สึก ความคิด การตั้งใจ และพฤติกรรมส่วนจิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรักรอบคอบตาม การตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย การที่บุคคลรับรู้ว่าคุณมีความสามารถในการทำงานนั้นๆ ได้อย่างดี ประกอบเหตุด้วยหลักธรรมอิทธิบาท 4 ด้านจิตตะ ทำให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพ ส่งผลความสำเร็จในอาชีพของคุณได้อย่างดี

(2) การรับรู้ความสามารถของตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และพบว่า จิตตะเป็นตัวแปรกำกับระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และจิตตะเป็นตัวแปรกำกับที่ส่งผลต่อความสำเร็จในอาชีพของความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพ เมื่อคะแนนจิตตะสูงขึ้น ถึงแม้ว่าบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองจะต่ำหรือสูง ก็จะส่งผลให้ความสำเร็จในอาชีพสูงขึ้นตามไปด้วย

คำสำคัญ: การรับรู้ จิตตะ ความสำเร็จในอาชีพ

Abstract

The research has two objectives: (1) to study the concepts and theories of perceived self-efficacy, career success and Citta of a passenger handling agent in an aviation company. (2) to study the relationship between perceived self-efficacy and career success of a passenger handling agent in an aviation company with Citta as a moderator of a passenger handling agent in an aviation company. This research is Correlational Studies. The sample group is 75 passenger handling agents in an aviation company. The data was collected by using a questionnaire consisting of personal information, the perceived self-efficacy questionnaire, the Citta questionnaire, and the career success questionnaire. Data analysis was conducted by using the Pearson's Product Moment Correlation Coefficient, Multiple regression analysis, Hierarchical Multiple Regression Analysis, and test of the moderation effects with PROCESS program.

The research results showed that:

(1) Perceived self-efficacy is a judgment of one's ability to work at certain levels or is a person's belief about the ability to do something considering feelings, thoughts, motivations and behaviors. Citta is the mind that is focused and responsible. When the mind is focused, prudence will follow. Making a decision to do something will cause less mistakes as well. The fact that a person perceives that he or she has the ability to do that job well, together with Citta that is 1 of the 4 Principles of Iddhipada, makes him or her work more efficiently, resulting in success in their careers as well.

(2) Self-efficacy was positively correlated with career success with a statistical significance of .01. It is observed that higher Citta Score, even when a person has low or high self-efficacy, it will result in higher career success as well.

Keywords: Recognition, Citta, Career success

1. บทนำ

บริษัทในกลุ่มธุรกิจสายการบินในปัจจุบัน ต้องเผชิญกับสิ่งที่ท้าทายต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย และมีการพัฒนาให้เกิดความซับซ้อนมากขึ้น ระบบเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินธุรกิจ ก่อให้เกิดการแข่งขันที่สูงมากยิ่งขึ้น ทำให้ส่งผลกระทบต่อเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหารขององค์กรจึงจำเป็นต้องเร่ง และปรับโครงสร้างพัฒนาองค์กรเพื่อความอยู่รอด ขณะเดียวกันผู้บริหารต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาองค์กรไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะในด้านต่างๆ มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุดขององค์กร ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินธุรกิจจึงเกี่ยวข้องกับบุคลากรของสถานประกอบการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพราะองค์กรต้องอาศัยบุคคล และกลุ่มบุคคลช่วยปฏิบัติภารกิจต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายด้านให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์¹ ในแต่ละองค์กรจะมีบุคคลที่มีความหลากหลายในความรู้ ความสามารถในแต่ละสายงานมาทำงานร่วมกัน ซึ่งการรับรู้ความสามารถของตัวพนักงานเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมีผลต่อการกระทำของบุคคล การที่บุคคลรับรู้ว่าคุณภาพ จะทำให้บุคคลนั้นสามารถทำงานได้เป็นผลสำเร็จ ถึงแม้ว่างานนั้นๆ จะมีความยากลำบากเพียงใด เพราะเมื่อมีความเชื่อที่ว่าตนเองสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ จะทำให้บุคคลมีความพยายาม และอดทนต่อความยากลำบาก และในที่สุดก็จะสามารถปฏิบัติงานนั้นได้เป็นผลสำเร็จ² แบนดูรา (Bandura) มีความเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นมีผลต่อการกระทำของบุคคล บุคคล 2 คนอาจมีความสามารถไม่ต่างกัน แต่อาจแสดงออกในคุณภาพ

-
1. สวงน ช้างฉัตร, “การพัฒนาทีมงานที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจขนาดย่อม”, *รายงานการวิจัย*, (คณะวิทยาการจัดการ: สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม, 2542), 1–4.
  2. ศิริวรรณ สุจริต, “ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงในการทำงาน และการรับรู้ความสามารถของตน กับพฤติกรรมการทำงานของพนักงานธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2550).

ที่แตกต่างกันได้ ถ้าพบว่า 2 คนนี้มีการรับรู้ความสามารถของตนเองแตกต่างกัน ในคนๆ เดียวก็เช่นกัน ถ้ารับรู้ความสามารถของตนเองในแต่ละสภาพการณ์แตกต่างกัน ก็อาจจะแสดงพฤติกรรมออกมาได้แตกต่างกันเช่นกัน ถ้าเรามีการรับรู้ว่าเรามีความสามารถ เราก็จะแสดงออกถึงความสามารถนั้นออกมา คนที่รับรู้ว่าคุณมีความสามารถจะมีความอดทน อุทิศหะ ไม่ท้อถอย และจะประสบความสำเร็จในที่สุด³

ในการทำงานสิ่งหนึ่งที่ใช้วัดความสำเร็จของงาน คือ ผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ที่มาจากความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่การงานของพนักงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนเป็นผลสำเร็จ โดยอาจพิจารณาจากคุณภาพของงาน ปริมาณของงาน ความรับผิดชอบในการทำงาน ความรู้รอบตัวและความชำนาญในงาน การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน เป็นต้น การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานทราบจุดเด่น จุดด้อย ระดับขีดความสามารถ และศักยภาพของพนักงานผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน องค์กรจะได้ฝึกอบรมปรับปรุงแก้ไขจุดด้อย และพัฒนาจุดเด่นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม อันจะนำไปสู่กระบวนการพิจารณาแต่งตั้งผู้ที่เหมาะสมให้ดำรงตำแหน่งสูงขึ้น รวมทั้งการพัฒนาความก้าวหน้าในสายวิชาชีพ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้⁴ ความสำเร็จในอาชีพของผู้ประกอบการจะเป็นสิ่งที่สร้างแรงจูงใจให้กับบุคคล ทำให้บุคคลทุ่มเทเพื่อไปให้ถึงเป้าหมาย มีความตั้งใจ มุ่งมั่น เพียรพยายาม ในการปฏิบัติเพื่อความสำเร็จ และสร้างความพึงพอใจให้กับบุคคล⁵ ซึ่งการรับรู้ความสามารถในตนเอง จะเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่สนับสนุนความสำเร็จในอาชีพของผู้ประกอบการ เนื่องจากแบนดูรา (Bandura) ได้กล่าวว่า

-
3. สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 20.
  4. อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัชฌุกร, *การประเมินผลการปฏิบัติงาน (ฉบับปรับปรุง)*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), 2551), 30.
  5. นกมล คำเต็ม, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฟ้อุปสรรค การสนับสนุนจากครอบครัวกับความสำเร็จในอาชีพของหัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลศูนย์”, *วิทยานินพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 5.

การรับรู้ความสามารถของตนเอง มีความสำคัญและมีผลต่อการกระทำของบุคคล
ที่สามารถจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรม ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้⁶

ดังนั้น การรับรู้ความสามารถของตนเองในการปฏิบัติงานของพนักงาน เป็น
ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้พนักงานเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองว่า มี
ความสามารถที่จะทำงานต่างๆ ให้เหมาะสม ซึ่งหากพนักงานเชื่อว่าตนเองมีความ
สามารถในการทำงานนั้นๆ ก็จะมีแนวโน้มกระทำในสิ่งที่ตนเชื่อถือเพิ่มขึ้น จะทำให้
บรรลุเป้าหมายตามผลการปฏิบัติงานเดิมที่กำหนดไว้ และดียิ่งขึ้นไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสำเร็จ
ในการทำงานไว้ว่า งานจะบรรลุจุดหมายสูงสุด ซึ่งเป็นความสำเร็จที่แท้เมื่อคนมี
ความสุขในการสร้างสรรค์และทำให้เพื่อนมนุษย์เป็นสุข การเปลี่ยนความ “อยากได้”
เป็น “อยากทำ” คือ จุดเริ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ความจริงของธรรมชาติตั้งแต่ขั้น
พื้นฐานทุกอย่างก็สอดคล้องไปกันได้หมด เมื่อเราวางฐานได้ดีแล้ว เราใช้หลักการต่างๆ
ในการทำงานบนพื้นฐานที่ถูกต้อง มี “จิตตะ” หรือมีจิตใจจดจ่อซึ่งเป็นลักษณะของ
คนที่อุทิศตัวต่องาน เนื่องจากเห็นความสำคัญของมัน เมื่อคนเห็นความสำคัญของ
อะไร เช่น ความสำคัญของความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต เขาจะเอาจริงเอาจังขึ้นมา
ทันที ก็คือจิตแน่วแน่เกิดสมาธิขึ้นมาตนเอง จึงทำให้เกิดความสำเร็จ กล่าวโดยสรุปได้
ว่าบุคคลที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานจะต้องมีลักษณะนิสัยเบื้องต้นดังนี้คือ
อยากทำให้มันดีที่สุดในอะไรทำอะไรต้องให้สำเร็จ ทำงานอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ ใช้ปัญญา
จัดการงานสู่จุดหมาย เมื่อใดคนมีความสุขจากการทำ เมื่อนั้นการทำงานก็เป็น
ความสุข ความประสานกลมกลืนก็เกิดขึ้น และความสำเร็จก็ตามมา

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นพนักงานบริการผู้โดยสาร
ภาคพื้น บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นระยะเวลา 15 ปี และจากการได้
ศึกษาข้อมูลจากหลักจิตวิทยา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และจากการทบทวน
วรรณกรรม ทำให้ทราบว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ความสามารถของตนเอง ความ
สำเร็จในอาชีพ และจิตตะ ของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นยังมีไม่มากนัก ผู้วิจัย
จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง

6. A. Bandura, *Self-efficacy: The exercise of self-control*, (New York: Freeman, 1997), 35.

และความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ ตามแนวคิดการรับรู้ความสามารถของตนเองของ แบนดูรา (Bandura) ความสำเร็จในอาชีพของ แกตติเกอร์และลาร์วูด⁷ และจิตตะซึ่งเป็นตัวแปรกำกับ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปประยุกต์ปรับใช้พัฒนาพนักงานและองค์กรต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ความสามารถของตนเอง ความสำเร็จในอาชีพและจิตตะของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้น บริษัทการบิน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบินโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ (Correlation Studies) แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ 1) วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อนำผลการทบทวนเอกสารมาใช้เป็นข้อมูลในการทำเครื่องมือวิจัย 2) วิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ พนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้น บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ประจำท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แนวคิดของ Hair และคณะ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้อัตราส่วน 1 ต่อ 25 คนสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลสมบูรณ์มากขึ้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดตัวแปรต้นในการศึกษาวิจัยทั้งหมด 3 ตัวแปร ขนาดของกลุ่มตัวอย่างมี 75 คน

---

7. U. E. Gattiker and L. Larwood, "Subjective Career Success: A Study of Managers and Support Personnel", *Journal of Business and Psychology*, Vol. 1 No. 2 (December 1986), 78-94.

3.3 การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามการรับรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่งได้พัฒนาแบบสอบถามมาจาก ศศิวรรณ อินทรวงศ์ ประกอบด้วยมิติตามขนาด และมิติความเข้มแข็งหรือความมั่นใจ⁸ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตตะ ซึ่งได้พัฒนาแบบสอบถามมาจาก พระมหาอุทัย วชิรเมธี (นิยม)⁹ และแบบสอบถามความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งได้พัฒนาแบบสอบถามมาจากพร สุกัญณ์อนวัช ประกอบด้วย ด้านบทบาทการทำงาน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการเงิน และด้านความก้าวหน้าในการเลื่อนตำแหน่ง¹⁰ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง โดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม 2) ข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ 1 มาเป็นประเด็นคำถามแบบสอบถาม แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา 4) นำแบบสอบถามที่ได้ไปตรวจสอบหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัด โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย จำนวน

8. ศศิวรรณ อินทรวงศ์, “อิทธิพลระหว่างการรับรู้ความสามารถในตนเอง การรับรู้ลักษณะงานที่ตนปฏิบัติและคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงานที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มใหม่”, *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2560), 197–198.
9. พระมหาอุทัย วชิรเมธี (นิยม), “การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของเจ้าอาวาสในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), 136.
10. พร สุกัญณ์อนวัช, “ความสำเร็จในอาชีพ เชาว์อารมณ์ และความพึงพอใจในชีวิต โดยมีความภาคภูมิใจในตนเองเป็นตัวแปรสื่อ ของพนักงานระดับปฏิบัติการ กรณีศึกษา: บริษัทโทรคมนาคมแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 154–155.

45 คน และคำนวณค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดด้วยวิธีความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) พิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) ไม่ต่ำกว่า .80 และตัดข้อคำถามที่ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Corrected Item-Total Correlation) ที่ต่ำกว่า .25 ออก 5) นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบค่าความเที่ยงแล้ว ไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอจดหมายจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำหนังสือเสนอต่อหัวหน้ากลุ่มงานบริการผู้โดยสาร บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในการแจกแบบสอบถาม แล้วนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างผ่าน google form ผ่าน line กลุ่มของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้น บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ต่อไป

3.5 การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม แล้วนำมาแปลความหมาย และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์การถดถอย และทำการทดสอบอิทธิพลการเป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ (Moderator) โดยใช้วิธีการทดสอบตัวแปรกำกับของบารอนและเคนนี่¹¹ โดยการนำตัวแปรต้น ตัวแปรกำกับ และผลคูณของตัวแปรต้นและตัวแปรกำกับที่ต้องการทดสอบ เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเป็นลำดับ เพื่อทดสอบสถิติของตัวแปรอิสระในการกำกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง กับความสำเร็จในอาชีพ ด้วยโปรแกรม PROCESS¹²

11. R. M. Baron and D. A. Kenny, "The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical consideration", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 51 No. 6 (January 1986), 1173–1182.

12. H. F. Hayes, *The PROCESS macro for SPSS and SAS*, Online, <http://www.processmacro.org/download.html>. [31 December 2021].

4. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพ จากการวิจัยเอกสาร โดยการศึกษาเอกสารหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำราวิชาการ งานวิจัย บทความ พร้อมทั้งเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ค้นพบตัวแปรที่น่าสนใจและนำมาศึกษาวิจัย แสดงได้ดังต่อไปนี้

1) การรับรู้ความสามารถของตนเอง บ่งบอกลักษณะที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งตัดสินความสามารถของตนเองในความสามารถที่จะจัดการและการดำเนินการต่างๆ ทั้งการแสดงผลพฤติกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด การที่บุคคลจะตัดสินใจว่าจะแสดงผลพฤติกรรมหรือไม่อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีการรับรู้ความสามารถตนเองและความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้นอย่างไร จากการศึกษพบว่า การรับรู้ความสามารถตนเองมีบทบาทและมีความสำคัญมากกว่าความคาดหวังในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการรับรู้ความสามารถตนเองและความคาดหวังเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นนั้น มีความสัมพันธ์กันมาก ซึ่งตัวแปรดังกล่าวนี้มีผลต่อการตัดสินใจเป็นอย่างยิ่งว่าจะเลือกกระทำพฤติกรรมใดหรือไม่ อย่างไร หากบุคคลใดที่มีความสามารถในการรับรู้ความสามารถตนเองสูงและมีความคาดหวังในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นสูงด้วย ดังนั้นความเชื่อในความสามารถของตนเอง จึงบ่งบอกถึงการเข้าใจในขีดจำกัดในด้านความรู้ทักษะและความสามารถของตนเอง ในการกระทำกิจกรรมใดๆ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลและบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้ง

2) ความสำเร็จในอาชีพ บ่งบอกลักษณะการรับรู้ถึงประสบการณ์ในการทำงานของบุคคลที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยวัดจากจำนวนครั้งในการได้รับการปรับเพิ่มค่าตอบแทนจากการทำงาน การเลื่อนตำแหน่ง การรับผิดชอบงานที่สูงขึ้น และเป็นที่ยังพอใจต่อการทำงานในอาชีพนั้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพของพนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบิน โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแบบสอบถามนำวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรต้น ได้แก่ การรับรู้ความสามารถของตนเอง ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ ความสำเร็จในอาชีพ และตัวแปรกำกับ ได้แก่ จิตตะ โดยนำเสนอดังตาราง 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ด้านการรับรู้ความสามารถของตนเอง ความสำเร็จในอาชีพ และจิตตะ (N = 75)

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.
การรับรู้ความสามารถของตนเอง	3.95	0.54
จิตตะ	3.96	0.63
ความสำเร็จในอาชีพ	3.44	0.56

จากตารางที่ 1 เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยเลขคณิต พบว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองในภาพรวมอยู่ในระดับคะแนนเท่ากับ 3.95 มีจิตตะในภาพรวมอยู่ในระดับคะแนนเท่ากับ 3.96 และมีความสำเร็จในอาชีพในภาพรวมอยู่ในระดับ 3.44

2.1 การวิเคราะห์สหสัมพันธ์และการวิเคราะห์ถดถอย

ผู้วิจัยได้นำตัวแปรต้น ตัวแปรกำกับ และตัวแปรตาม ที่ใช้ในการศึกษามาวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เพื่อดูขนาดความสัมพันธ์กันระหว่างตัวแปรที่ละคู่ แล้วนำเสนอในรูปแบบทริกซ์สหสัมพันธ์ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรต้น ตัวแปรกำกับ และตัวแปรตามที่ใช้ในการวิจัย (N = 75)

ตัวแปร	การรับรู้ความสามารถ ของตนเอง	จิตตะ	ความสำเร็จ ในอาชีพ
การรับรู้ความสามารถของตนเอง	1		
จิตตะ	.766**	1	
ความสำเร็จในอาชีพ	.534**	.507**	1

** p < .01

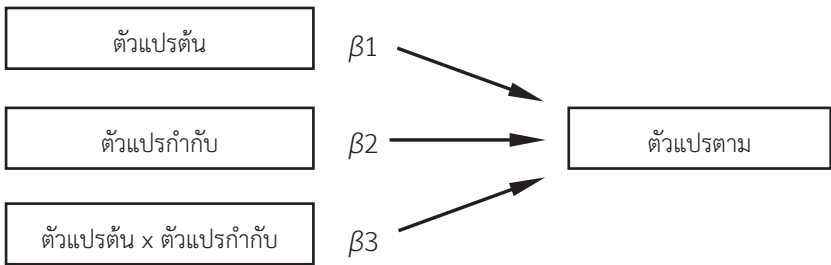
จากตารางที่ 2 พบว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคู่ที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดคือ จิตตะ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้ความสามารถของตนเอง เท่ากับ .766 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รองลงมาคือ คู่ของการรับรู้ความสามารถของตนเอง กับความสำเร็จในอาชีพ มีความสัมพันธ์ทางบวกเท่ากับ .534 อย่างมีนัยสำคัญทาง

สถิติ และจิตตะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในอาชีพเท่ากับ .507 อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติเป็นลำดับสุดท้าย

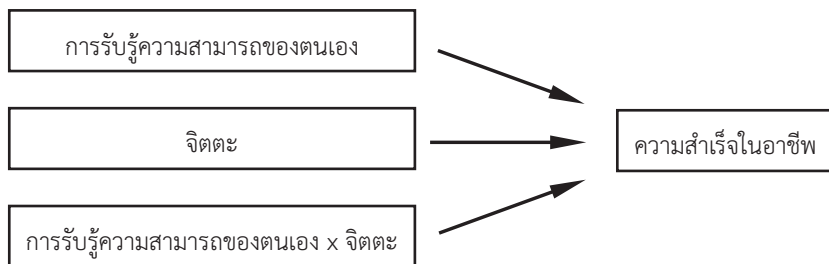
2.2 การทดสอบทางสถิติของตัวแปรจิตตะ ในการกำกับความสัมพันธ์ ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง และความสำเร็จในอาชีพ

ในการวิจัยครั้งนี้มีการรับรู้ความสามารถของตนเองเป็นตัวแปรต้น ความสำเร็จใน
อาชีพเป็นตัวแปรตาม และจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าจิตตะจะเป็นตัวแปร
กำกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพ
โดยพนักงานบริการผู้โดยสารที่มีจิตตะสูงจะส่งผลให้มีความสำเร็จในอาชีพสูงไปด้วย
ในขณะที่พนักงานบริการผู้โดยสารที่มีจิตตะต่ำ ย่อมส่งผลให้มีความสำเร็จในอาชีพ
ลดน้อยลงไปด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทดสอบโมเดลตามแนวคิดของบารอนและเคนนี่
(Baron, R. M., & Kenny, D. A., 1986 : 1173-1182) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ตัวแปร
กำกับหมายถึง ตัวแปรเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ ซึ่งมีอิทธิพลต่อทิศทางและระดับ
ความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นกับตัวแปรตาม ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 โมเดลทดสอบความเป็นตัวแปรกำกับ
ตามแนวคิดของบารอนและเคนนี่ (Baron & Kenny, 1986)

โดยการทดสอบตัวแปรกำกับจะเป็นจริงก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้น
กับตัวแปรกำกับ (ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย หรือ β_3) มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ เมื่อควบคุมตัวแปรต้นและตัวแปรตามให้คงที่ และใช้การวิเคราะห์
ถดถอยพหุคูณแบบเชิงชั้น (Hierarchical Multiple Regression Analysis) ในทดสอบ
ความเป็นตัวแปรกำกับของจิตตะ โดยการรับรู้ความสามารถของตนเองเป็นตัวแปร
ต้น และความสำเร็จในอาชีพเป็นตัวแปรตาม ดังนี้

แผนภาพที่ 2 โมเดลทดสอบความเป็นตัวแปรกำกับของจิตตะ
ตามแนวคิดของบาร์อนและเคนนี่ (Baron & Kenny, 1986)

ก่อนการทดสอบจิตตะ ซึ่งเป็นตัวแปรกำกับ ผู้วิจัยทำให้คะแนนของตัวแปรทั้งหมดเป็นค่าเทียบเท่ากับค่าเฉลี่ย (Centering Variables) เนื่องจาก Aiken และ West แนะนำว่าควรทำให้คะแนนเป็นค่าที่เทียบเท่ากับค่าเฉลี่ยก่อน (Aiken, L. S., & West, S. G., 1991 : 12) จากนั้นนำคะแนนนี้ไปวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ แบบนำตัวแปรต้นเข้าสมการ (Enter) เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่แม่นยำยิ่งขึ้นและเพื่อเพิ่มความสามารถในการทำนายอิทธิพลของตัวแปรกำกับ หลังจากนั้นได้มีการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเชิงซ้อน ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระเพื่อป้องกันปัญหาความสัมพันธ์ร่วมเชิงพหุเชิงเส้น (Multicollinearity) ในกรณีที่ขนาดของความสัมพันธ์มีค่าสูง (High Multicollinearity) จะมีผลทำให้ตัวคำนวณที่ได้มีค่าเบี่ยงเบนไปจากค่าที่แท้จริง เมื่อทำคะแนนตัวแปรให้เป็นกลางแล้ว ค่าเฉลี่ยเลขคณิตของตัวแปรจะเท่ากับศูนย์ หลังจากนั้นจึงทดสอบตัวแปรกำกับ โดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณเชิงซ้อน เพื่อทดสอบความเป็นตัวแปรกำกับดังนี้

ขั้นที่ 1 นำตัวแปรการรับรู้ความสามารถของตนเอง และจิตตะ เพื่อทำนายความสำเร็จในอาชีพ ได้สมการถดถอย ดังนี้

$$\text{ความสำเร็จในอาชีพ} = \beta_0 (\text{ค่าคงที่}) + \beta_1 (\text{การรับรู้ความสามารถของตนเอง}) + \beta_2 (\text{จิตตะ})$$

ขั้นที่ 2 นำตัวแปรการรับรู้ความสามารถของตนเอง และ จิตตะมาวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ เพื่อทำนายความสำเร็จในอาชีพ โดยเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง และจิตตะ ซึ่งได้สมการถดถอยดังต่อไปนี้

ความสำเร็จในอาชีพ = β_0 (ค่าคงที่) + β_1 (การรับรู้ความสามารถของตนเอง) + β_2 (จิตตะ) + β_3 (การรับรู้ความสามารถของตนเอง x จิตตะ)

ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเชิงขั้นนี้ เพื่อทำนายการรับรู้ความสามารถตนเอง กับความสำเร็จในอาชีพ โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ ได้ผลการวิเคราะห์ตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเชิงขั้นเพื่อทำนายความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพ โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ

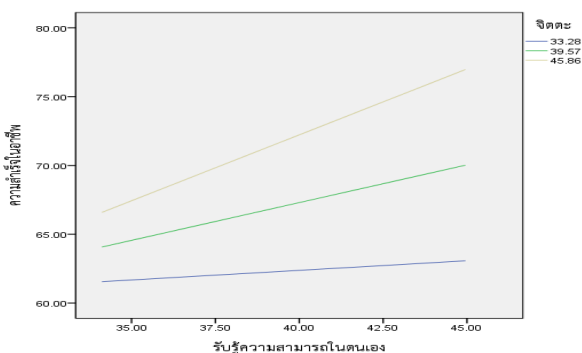
ตัวแปร	B	SE	Beta	t	Sig
ระยะที่ 1					
การรับรู้ความสามารถของตนเอง (β_1)	.729	.315	.325	2.312	.024
จิตตะ (β_2)	.423	.272	.237	1.558	.124
R2 = .308 F = 16.047 p < .01					
ระยะที่ 2					
การรับรู้ความสามารถของตนเอง (β_1)	.548	.305	.265	1.796	.077
จิตตะ (β_2)	.752	.280	.422	2.683	.009
การรับรู้ความสามารถของตนเอง X จิตตะ(β_3)	.065	.022	.307	2.990	.004
R ² = .386 F = 14.857 p < .01					

จากตารางที่ 3 การทดสอบจิตตะเป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพ โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณเชิงขั้นใน 2 ขั้นตอน คือ **ระยะที่ 1** ใส่ตัวแปรต้นและตัวแปรกำกับ (การรับรู้ความสามารถของตนเองและจิตตะ) ในสมการ **ระยะที่ 2** เพิ่มตัวแปรปฏิสัมพันธ์ (การรับรู้ความสามารถของตนเอง x จิตตะ) ในสมการการทดสอบจิตตะ เป็นตัวแปรกำกับของความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง กับความสำเร็จในอาชีพหรือไม่ ทำโดยการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรปฏิสัมพันธ์ว่ามีนัยสำคัญหรือไม่ เมื่อเพิ่มตัวแปรปฏิสัมพันธ์เข้าไปในสมการ พบว่าค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรปฏิสัมพันธ์มีนัยสำคัญ คือ การรับรู้ความสามารถของตนเอง x จิตตะ แสดงว่าจิตตะ เป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับ

ความสำเร็จในอาชีพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

แสดงว่า จิตตะเป็นตัวแปรกำกับที่ส่งผลต่อความสำเร็จในอาชีพของความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งหมายความว่าเมื่อคะแนนจิตตะสูงขึ้น ถึงแม้ว่าบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองจะต่ำหรือสูง ก็ส่งผลให้ความสำเร็จในอาชีพสูงขึ้นตามไปด้วย

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์อิทธิพลการเป็นตัวแปรกำกับของจิตตะด้วยโปรแกรม PROCESS (H.F. Hayes, 2018) และเมื่อนำมา Plot กราฟ จะได้กราฟสมการความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง กับความสำเร็จในอาชีพ โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับตามภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองและความสำเร็จในอาชีพ กับจิตตะทั้งกลุ่มสูง กลุ่มกลาง และกลุ่มต่ำ

จากภาพ 3 จะพบว่า เส้นกราฟ 3 เส้นชันขึ้นจากซ้ายขึ้นไปด้านขวา แสดงว่า จิตตะเป็นตัวแปรกำกับ คือ มีอิทธิพลกำกับความสัมพันธ์ของการรับรู้ความสามารถของตนเองที่มีผลต่อความสำเร็จในอาชีพ นั่นหมายถึง พนักงานที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ จะมีความสำเร็จในอาชีพลดลงด้วย ความสัมพันธ์นี้จะเปลี่ยนไปตามค่าการกำกับของจิตตะ จากกราฟพบว่า เส้นกราฟจิตตะสูง มีความชันมากกว่าเส้นกราฟจิตตะกลาง และจิตตะต่ำ หมายความว่า พนักงานที่มีจิตตะสูง จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสำเร็จในอาชีพสูงขึ้นด้วย

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยอภิปรายผลตามสมมติฐาน ดังนี้

1. การรับรู้ความสามารถของตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จ ในอาชีพ

จากผลการวิเคราะห์พบว่า การรับรู้ความสามารถของตนเอง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน โดยถ้าบุคคลมีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูง ก็จะทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพของบุคคลนั้น ซึ่งเมื่อทำงานได้เต็มที่ตามศักยภาพที่มีแล้ว โอกาสที่บุคคลนั้นจะประสบความสำเร็จในอาชีพ ก็จะมีมากกว่าคนที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ อัลเบิร์ต แบนดูรา¹³ ที่กล่าวไว้ว่า การรับรู้ความสามารถตนเองนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ กล่าวคือ ในบุคคลเดียวกัน แต่ช่วงเวลาต่างกัน หากมีการรับรู้ความสามารถของตนเองในบุคคลนั้นแตกต่างกัน จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในอาชีพต่างกันได้ และในกรณีต่างบุคคลกันจะมีการรับรู้ความสามารถของตนเองในแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในอาชีพแตกต่างกันได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรีปณิตา จันกลิ่น และคณะ¹⁴ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองในการออกกำลังกาย การซึมซับจากวัฒนธรรมสังคม และความไม่พึงพอใจในรูปลักษณ์กับเจตนาที่จะออกกำลังกาย” ผลการวิจัยพบว่า เมื่อผู้หญิงในวัยทำงานมีการรับรู้ความสามารถของตนเองในการออกกำลังกายสูง ส่งผลให้เกิดเจตนาที่จะออกกำลังกายสูงเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งบุคคลจะเกิดการรับรู้ความสามารถของตนเองในการออกกำลังกายได้นั้น ก็ต่อเมื่อมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองว่าจะสามารถทำพฤติกรรมออกกำลังกายได้ประสบความสำเร็จ และได้รับผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้

13. A. Bandura, *Self-efficacy: The exercise of self-control*, (New York: Freeman, 1997), 19.

14. พัชรีปณิตา จันกลิ่น และคณะ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองในการออกกำลังกาย การซึมซับจากวัฒนธรรมสังคม และความไม่พึงพอใจในรูปลักษณ์ กับเจตนาที่จะออกกำลังกาย”, *ปริญญาวิทยาสตวรรษบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), บทคัดย่อ.

2. การรับรู้ความสามารถของตนเองมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในอาชีพ โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ

จากผลการวิเคราะห์พบว่า การรับรู้ความสามารถของตนเอง มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในอาชีพ โดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน กล่าวคือ เมื่อคะแนนจิตตะสูงขึ้น ถึงแม้ว่าบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองจะต่ำหรือสูง ก็ส่งผลให้ความสำเร็จในอาชีพสูงขึ้นตามไปด้วย ขณะที่ถ้าจิตตะต่ำ ก็ทำให้เกิดความสำเร็จในอาชีพต่ำด้วยเช่นเดียวกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าจิตตะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลเข้ามาส่งผลต่อความสำเร็จในอาชีพ โดยบุคคลที่มีจิตตะคือ บุคคลที่มีจิตผูกพันจดจ่ออยู่กับเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นๆ แต่จะให้ความสนใจกับงานของตนเองเป็นพิเศษ ความมีใจจดจ่อเช่นนี้ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จ จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ¹⁵ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตตานันท์ ตีกุล¹⁶ ทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “แบบจำลองเชิงสาเหตุความสำเร็จในอาชีพของบัณฑิตสหกิจศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก มทส.และไปปฏิบัติสหกิจศึกษาขณะที่ศึกษาใน มทส. มีการรับรู้ความสามารถของตนเองในระดับสูง เชื่อว่าตนเองสามารถแสดงพฤติกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายได้ ทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง มีความอดทน มีความอดสาหะ และพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อให้ไปสู่เป้าหมาย ซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จในอาชีพ

15. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), 843.

16. จิตตานันท์ ตีกุล และคณะ, “แบบจำลองเชิงสาเหตุความสำเร็จในอาชีพของบัณฑิตสหกิจศึกษา”, *วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563), 37.

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จากผลการวิจัยพบว่า พนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริการการบินที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในอาชีพ ดังนั้น องค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมให้บุคคลในองค์กร มีการรับรู้ความสามารถของตนเอง และเสริมสร้างคุณธรรมในส่วนของความตั้งมั่น ตั้งใจแน่วแน่ เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในอาชีพ และเกิดประโยชน์ต่อองค์กรและสังคมโดยรวมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1) ส่งเสริมการพัฒนาเครื่องมือ โปรแกรม กิจกรรมกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างการรับรู้ความสามารถของตนเอง นำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้จากกิจกรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของพนักงานอย่างมีประสิทธิภาพสืบต่อไป

2) ส่งเสริมการพัฒนาเครื่องมือ โปรแกรม กิจกรรมกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและความมุ่งมั่น ตั้งใจ แน่วแน่ในการทำงาน นำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้จากกิจกรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของพนักงานอย่างมีประสิทธิภาพสืบต่อไป

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาปัจจัยด้านอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในอาชีพ เช่น แรงจูงใจในการทำงาน สภาพทางสังคมหรือสภาพแวดล้อมทางครอบครัว เป็นต้น

2) ควรมีการศึกษาวิจัยถึงตัวแปรกำกับทางพุทธิจิตวิทยาตัวอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการสำเร็จในอาชีพ ตามบริบทของกลุ่มตัวอย่างนั้นๆ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาบุคคล และสังคมโดยรวมต่อไป

7. องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

จากการวิจัยในครั้งนี้นำให้พบว่า พนักงานบริการผู้โดยสารภาคพื้นบริษัทการบินที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองโดยมีจิตตะเป็นตัวแปรกำกับ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสำเร็จในอาชีพ กล่าวคือ พนักงานที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูง ก็จะทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพของบุคคลนั้น ซึ่งเมื่อทำงานได้เต็มที่ตามศักยภาพที่มีแล้ว โอกาสที่บุคคลนั้นจะประสบความสำเร็จในอาชีพก็จะมากกว่าคนที่มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ และหากพนักงานผู้นั้นมีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูง และยังมีจิตตะสูงด้วย ซึ่งจิตตะนั้นสามารถบ่งบอกถึงบุคคลที่มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบและการเอาใจใส่ต่องานที่ได้ทำอยู่ มีความตั้งใจในการทำงาน ทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความรู้ความสามารถ มีความมุ่งมั่น รอบคอบ รู้จักหน้าที่ และทำงานในหน้าที่ได้เป็นอย่างดี จะส่งผลให้ประสบความสำเร็จในอาชีพสูงด้วยเช่นเดียวกัน ส่วนการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Perceived Self-Efficacy) เป็นการบ่งบอกถึงการตัดสินใจความสามารถของตนเองว่า จะสามารถทำงานได้ในระดับใดหรือเป็นความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตความเชื่อในความสามารถของตนเอง พิจารณาจากความรู้สึก ความคิด การตั้งใจ และพฤติกรรม ส่วนจิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตามคำนี้มีความสำคัญมากปัจจุบันที่มีสังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่ละคนมีภาระหน้าที่ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการงานหรือประกอบอาชีพใดก็ตามทุกอย่างจะดีขึ้น บุคคลก็จะมีมารอบรู้มากยิ่งขึ้น ขึ้นไปด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ของบุคคล เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย การที่บุคคลรับรู้ว่าคุณมีความสามารถในการทำงานนั้นๆ ได้อย่างดี ประกอบกับการลักษณะทางพุทธตามหลักอิทธิบาท 4 ด้านจิตตะที่เป็นลักษณะของการจดจ่อ เอาใจใส่ต่องานหรือสิ่งที่ทำอยู่ ย่อมมีผลทำให้บุคคลที่มีพฤติกรรมการทำงานที่มีประสิทธิภาพอันส่งผลให้เกิดความสำเร็จในอาชีพของตนได้อย่างดี

รายการอ้างอิง

- จิตตานันท์ ติกุล และคณะ. “แบบจำลองเชิงสาเหตุความสำเร็จในอาชีพของบัณฑิต
สหกิจศึกษา”. *วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ*.
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563). 3-46.
- นภดล คำเต็ม. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ความสามารถในการเผชิญ
และฟื้นฝ่าอุปสรรค การสนับสนุนจากครอบครัวกับความความสำเร็จในอาชีพของ
หัวหน้าหอผู้ป่วย โรงพยาบาลศูนย์”. *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*.
บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2542.
- พระมหาอุทัย วชิรเมธี (นิยม). “การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของเจ้าอาวาสใน
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- พัชฎา ภัณฑิลา จันกลิ่น และคณะ. “ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง
ในการออกกำลังกาย การซึมซับจากวัฒนธรรมสังคม และความไม่พึงพอใจใน
รูปลักษณ์ กับเจตนาที่จะออกกำลังกาย”. *ปริญญาวิทยาสตรบัณฑิต*. บัณฑิต
วิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- เพชร สุลักษณ์อนวัช. “ความสำเร็จในอาชีพ เชาว์อารมณ์ และความพึงพอใจในชีวิต
โดยมีความภาคภูมิใจในตนเองเป็นตัวแปรสื่อ ของพนักงานระดับปฏิบัติการ
กรณีศึกษา: บริษัทโทรคมนาคมแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร”. *วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. คณะศิลปศาสตร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.
- ศศิวรรณ อินทรวงศ์. “อิทธิพลระหว่างการรับรู้ความสามารถในตนเอง การรับรู้ลักษณะ
งานที่ตนปฏิบัติและคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงานที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของ
บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษากลุ่มใหม่”. *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2560.

ศิริวรรณ สุจริต. “ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงในการทำงาน และการรับรู้ความสามารถของตน กับพฤติกรรมการทำงานของพนักงานธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง”. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 2550.

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สงวน ช่างฉัตร. “การพัฒนาทีมงานที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจขนาดย่อม”. *รายงานการวิจัย. คณะวิทยาการจัดการ: สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม*, 2542.

อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัจฉกร. *การประเมินผลการปฏิบัติงาน (ฉบับปรับปรุง)*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), 2551.

A. Bandura. *Self-efficacy: The exercise of self-control*. New York: Freeman, 1997.

D. P. Atkinson. “Freelance Translator Success and Psychological Skill: A Study of Translator Competence with Perspectives from Work Psychology”. *Unpublished doctoral thesis*. Auckland: University of Auckland, 2012.

H. F. Hayes. *The PROCESS macro for SPSS and SAS*. Online. <http://www.processmacro.org/download.html>. [31 December 2021].

R. M. Baron and D. A. Kenny. “The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical consideration”. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 51 No. 6 (January 1986). 1173–1182.

U. E. Gattiker and L. Larwood. “Subjective Career Success: A Study of Managers and Support Personnel”. *Journal of Business and Psychology*. Vol. 1 No. 2 (December 1986). 78–94.

การประยุกต์ใช้หลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนา
เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล

The application of the Kusala-Kammapatha
in Buddhism to enhance human quality of life
in a digital society

ผศ.ดร.สว่างบุญ วงศ์ฟ้าเลื่อน

Asst.Prof.Dr.Sawangboon Wongfaluan

สาขาพุทธอภิธรรมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Buddhism Abhidhammasat Branch Faculty of Humanities and Social Sciences
Phranakhon Rajabhat University

ตอบรับบทความ (Received) : 15 มีนาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 22 มีนาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 26 เมษายน 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 30 เมษายน 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล เป็นการประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ที่จะนำไปสู่การสร้างแนวทางการปฏิบัติตนที่ดีในการอยู่ร่วมกันในสังคมดิจิทัล และสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างปลอดภัย มีความสุข และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขส่วนรวม ผลการศึกษาพบว่าหลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัลได้ ผ่านการทำดีตามหลักกายสุจริต พุทธดีตามหลักวจีสุจริต และคิดดีตามหลักมโนสุจริตอันเป็นหลักการพื้นฐานของหลักกุศลกรรมบถในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทั้งส่วนตน บุคคลอื่น และสังคม เป็นพฤติกรรมดีส่งผลเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ: หลักกุศลกรรมบถ พระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิต สังคมดิจิทัล

Abstract

This article has the objective to present the application of Kusala-Kammapatha in Buddhism to enhance human quality of life in a digital society. It is a modern application of Buddhist principles that helps to create better cohabitation practices in a digital society and to increase work efficiency and navigate daily life safely, happily, and create benefits and happiness for the whole society. The results show that the principle of Kusala-Kammapatha in Buddhism can be applied to enhance human quality of life in a digital society through doing good deeds according to the principles of good conduct in action, speak well according to the principles of good conduct in word, and to think well according to the principle of good conduct in thought, which is the basic principle of meritorious action in enhancing the quality of life for oneself, other persons, and society. It is good conduct that contributes to peaceful coexistence in society.

Keyword: Kusala-Kammapatha, Buddhism, Quality of life, Digital society

1. ความนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570)¹ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตไว้บนพื้นฐานแนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” เป็นหนึ่งในหลักการและแนวคิด 4 ประการในการจัดทำแผนฯ 13 โดยการมุ่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนทุกกลุ่ม ทั้งในมิติของการมีปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานที่เพียงพอ การมีสภาพแวดล้อมที่ดี การปัจจัยสนับสนุนให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ การมีโอกาสที่จะใช้ศักยภาพของตนในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี และการมุ่งส่งต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีไปยังคนรุ่นต่อไป เพื่อสร้างความสามารถในการ “ล้มแล้วลุกไว” ให้พร้อมรับ ปรับตัว และเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะภายใต้บริบทสังคมดิจิทัล (Digital Society) ที่พึ่งพาอาศัยความทันสมัยของเทคโนโลยีมาเป็นอุปกรณ์เสริม เป็นเครื่องมือหลักช่วยขับเคลื่อนการประกอบกิจการงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความราบรื่น เรียบร้อย สะดวกสบาย ง่ายและเร็ว ส่งผลให้มนุษย์มีความสุขมากยิ่งขึ้น นับว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาท มีอำนาจครอบงำวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมในทุกระดับ นอกจากนี้เทคโนโลยียังทำลายข้อจำกัดด้านการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารกันง่ายขึ้น ไร้ข้อจำกัด ไร้ขอบเขตดินแดน เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และค่านิยมขวางกั้น ที่เรียกว่า “โลกไร้พรมแดน” (globalization) จากพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่ทุกคนสามารถเลือกเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง ทั้งเพื่อการเสพสนทนาการ และเพื่อการแสดงจุดยืนหรืออุดมการณ์ รวมตัวกันเป็นสังคมออนไลน์ (Social Communities) ที่สมาชิกในกลุ่มและคนทั่วโลกสามารถสื่อสารถึงกันได้อย่างไร้ข้อจำกัดด้วยเงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่ กรุงเทพมหานครกิจ รายงานข้อมูลสถิติการใช้ดิจิทัลในไทย จากรายงานของ We are social ในปี 2022²

1. ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติอาคารชุด, ออนไลน์, www.ratchakittha.soc.go.th. [15 กุมภาพันธ์ 2566].
2. กรุงเทพมหานครกิจ, ข้อมูลสถิติการใช้ดิจิทัลในไทย, ออนไลน์, www.bangkokbiznews.com. [15 กุมภาพันธ์ 2566].

พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 54.5 ล้านคน คิดเป็นอัตราส่วนต่อประชากรทั้งหมดอยู่ที่ 77.8% มีการใช้จากโทรศัพท์มือถือถึง 96.2% ใช้จากเครื่องคอมพิวเตอร์หรือโน้ตบุ๊กส่วนตัว 46.1% ใช้จากเครื่องคอมพิวเตอร์หรือโน้ตบุ๊กของที่ทำงาน 19.3% และใช้จากแท็บเล็ต 27.6% โดยคนไทยใช้เวลาในการเล่นอินเทอร์เน็ตโดยเฉลี่ยสูงถึง 9 ชั่วโมง 06 นาทีต่อวัน เหตุผลการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยส่วนใหญ่ เพื่อการค้นหาข้อมูล 67.6% ใช้เพื่อติดตามข่าวสารและเหตุการณ์ต่างๆ 64.1% ดูคลิปวิดีโอสตรีมมิ่งทีวี และหนัง 60.8% ค้นหาไอเดียใหม่ๆ และจุดประกายความคิด 60.4% ฟังเพลง 53.9% เล่นเกม 48.1% ค้นข้อมูลทางธุรกิจ 37.9% ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ 37.1% และการค้นหาเพื่อนใหม่ 36.0% จากสถิติที่กล่าวมา อธิบายได้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีอิทธิพลครอบงำวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน สำหรับด้วยสถิติที่คนไทยใช้เวลาในการเล่นอินเทอร์เน็ตโดยเฉลี่ยสูงถึง 9.06 ชั่วโมงต่อวัน แน่นนอนว่า “สิ่งที่มีคุณอนันต์ ย่อมมีโทษมหันต์” ตามมาด้วยเช่นกัน ภายใต้อันตรายความสะดวก ความสนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ และความสะดวกสบายด้านต่าง ๆ ที่เทคโนโลยีสร้างสรรค์ให้ กลับพบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ผู้เขียนสรุปออก 3 ประเด็น ดังนี้

1. กลุ่มปัญหาคุณภาพชีวิตด้านกาย เป็นปัญหาที่เกิดจากแสดงพฤติกรรมทางกายผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลตามแพลตฟอร์มต่างๆ อย่างขาดความรู้ความเข้าใจ เพราะนอกจากจะใช้เพื่อการสนทนาการเป็นหลักแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมือเพื่อทำลาย สร้างความเสียหายให้กับบุคคลอื่น เป็นการใช้อินเทอร์เน็ตที่ขาดวิจาร์ณญาณ ก่อความเดือดร้อนรำคาญ ละลาบละล้ง ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นบนฐานการใช้สิทธิและเสรีภาพของตน สร้างความวิตกกังวล หวาดกลัว เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน จนถึงการใช้อินเทอร์เน็ตในการประกอบปัญหาอาชญากรรม การล่อลวง ฉ้อฉลปล้นฆ่า ลักขโมย ทำร้ายทำลาย เบียดเบียนบีฑา กันและกัน โดยหวังตัดความเจริญก้าวหน้าของบุคคลอื่น เป็นต้น

2. กลุ่มปัญหาคุณภาพชีวิตด้านวาจา หรือด้านการสื่อสาร เป็นปัญหาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันผ่านช่องทางแอปพลิเคชันต่างๆ โดยที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารมีโอกาสพูดคุยกันตรงๆ น้อยมาก หรือแม้ว่าจะได้พูดคุย

สื่อการกันโดยตรง แต่ด้วยระยะห่างทางเทคโนโลยีทำให้ไม่สามารถประเมินได้อย่างแท้จริงว่าสารที่สื่อออกไป และที่รับมานั้น ตรงกับความเป็นจริงมากน้อยแค่ไหนส่งผลให้เกิดความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจเชื่อใจกันและกัน ทั้งที่เป็นลักษณะการพูดไม่ตรง ไม่จริง มีเจตนาบิดเบือนทำให้ไขว้เขว เข้าใจผิด ปกปิด ปิดบังข้อมูลความจริง รวมถึงการสื่อสารที่ไม่สร้างสรรค์ การกล่าวหาโจมตีทำร้าย ทำลาย เหยียดหยาม เกียรติและศักดิ์ศรีของเพื่อนร่วมสังคมที่เรียกว่า การกลั่นแกล้งในโลกไซเบอร์ (Cyber bullying) ทั้งเพื่อการประทุษร้าย หรือทำให้อับอายขายหน้าผ่านช่องทางสื่อดิจิทัลต่างๆ

3. กลุ่มปัญหาคุณภาพชีวิตด้านทัศนคติ เป็นปัญหาที่เกิดการยึดมั่นถือมั่นในทัศนคติ ค่านิยม ความคิดความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของตนหรือกลุ่มตนมากเกินไป ที่เรียกว่า สุดโต่งทางความคิด แล้วแสดงออกตามความคิดความเชื่อนั้นผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลโดยเข้าใจผิดว่าเป็นเรื่องถูก หรือเพื่อทำลายบุคคลอื่น ก่อให้เกิดปัญหาเกิดภาวะเครียด อันเป็นสาเหตุของปัญหาสุขภาพจิต เป็นโรคซึมเศร้า วิตกกังวล หดหู่ หมดหวัง ท้อแท้ และการคิดฆ่าทำลายตนเอง เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งเกิดจากการมีทัศนคติที่ไม่ดีแสดงผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ที่เรียกว่า “ทาสเทคโนโลยี”

จากประเด็นปัญหาคุณภาพชีวิตที่กล่าวมาจะเห็นว่า ปัญหาคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล เป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำ การพูดหรือการสื่อสาร และทัศนคติของมนุษย์บนฐานอคติที่มีต่อเพื่อนร่วมสังคม ผนวกกับการขาดความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และขาดความตระหนักรู้ที่เรียกว่า “คิดก่อนทำ” จึงได้สำแดงพฤติกรรมที่เป็นพิษทั้งทางกาย วาจา และความรู้สึกนึกคิดต่อบุคคลอื่น ดังนั้น ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล ต้องพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้กับตัวผู้ใช้ผู้ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สามารถใช้และเสพได้อย่างถูกต้อง เป็นไปเพื่อเสริมสร้างคุณประโยชน์และประสิทธิภาพการทำงานให้บรรลุเป้าหมายมากขึ้น ง่ายขึ้นและเร็วขึ้น ที่เรียกว่า “การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” บนพื้นฐานการรู้เท่าทันสร้างสรรค์ประโยชน์ตนและผู้อื่น หากมองผ่านคำสอนในพระพุทธศาสนา พบว่าปัญหาคุณภาพชีวิตในสังคมดิจิทัลทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านกาย ด้านวาจา หรือการสื่อสาร และด้านจิตใจหรือทัศนคติ สอดคล้องกับหลักธรรมเรื่องกุศลกรรมบถ 10 ประการที่ส่งเสริมให้มนุษย์ประพฤติตนเป็นคนดีผ่านการทำดี พูดดี และทำดี บน

พื้นฐานความเชื่อว่า เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ทำดี พุทธดี คิดดีจะส่งผลด้านดีต่อคุณภาพชีวิตของตนและคนอื่นรอบข้างที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ บทความนี้จึงตั้งวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักกลยุทธ์กรมชลประทานในพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล ผู้เขียนคาดว่าแนวทางดังกล่าวจะช่วยให้มนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน การดำรงตนและอยู่ร่วมกันในสังคมดิจิทัลได้อย่างสันติสุข

2. ทบทวนวรรณกรรมและกรอบการวิเคราะห์

ในบทความนี้ผู้เขียนได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการทบทวนวรรณกรรมไว้ 3 ประเด็น ดังนี้

2.1 แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต

มีนักวิชาการให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้หลายนัยด้วยกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงปรับปรุง แก้ไข สรรค์สร้างเกี่ยวกับตนเอง เพื่อนำไปสู่ความดี ความงาม ความเจริญในตนเอง (สมใจ ลักษณะ)³ ปราชญา กล้าผจญ ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีคุณภาพ มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นชีวิตที่พึงตนเองได้ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข⁴ นั้นหมายความว่า การมีคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับชีวิตและเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาและเพียรพยายามทุกอย่างเพื่อให้เกิดขึ้นกับตน ครอบครัวและคนใกล้ชิด ดังที่ วิไลลักษณ์ ตั้งเจริญ⁵ กล่าวว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีนับเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นจุดหมายปลายทางของบุคคล ชุมชน และประเทศชาติโดยส่วนรวม ประเทศใดหากประชากรในชาติดีด้วยคุณภาพ แม้จะมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์มากเพียงใด ก็ไม่อาจทำให้ประเทศชาติ

-
3. สมใจ ลักษณะ, *การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน*, (กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2543), 85.
  4. ปราชญา กล้าผจญ, *คุณภาพชีวิตของมนุษย์ นักบริหารกับการออกกำลังกาย*, (กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง, 2545), 8.
  5. วิไลลักษณ์ ตั้งเจริญ, *วิทยาศาสตร์พัฒนาชีวิต*, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2544), 11.

นั้นเจริญและพัฒนาให้เท่าทันหรือเท่าเทียมกับประเทศที่มีประชากรที่มีคุณภาพได้ ส่วนนิสาร์ตัน ศิลปะเดช⁶ กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierachy of Needs) ว่ามนุษย์มีความต้องการทั้งหมด 5 ขั้นตอน เรียงลำดับจากจากระดับต่ำสุดถึงระดับสูงสุด ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการด้านร่างกาย ได้แก่ ความต้องการที่ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ซึ่งได้แก่ ความต้องปัจจัย 4 หรือปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เมื่อความต้องการขั้นนี้ได้รับการตอบสนองที่สมบูรณ์แล้วก็ทะยานสู่ขั้นที่สูงขึ้นไป

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย เป็นความต้องการด้านความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เมื่อความต้องการขั้นนี้ได้รับการตอบสนองที่สมบูรณ์แล้วก็ทะยานสู่ขั้นที่สูงขึ้นไป

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนเองอาศัยอยู่ ถ้ารู้สึกว่าจะไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มจะรู้สึกด้อยค่า เมื่อความต้องการขั้นนี้ได้รับการตอบสนองที่สมบูรณ์แล้วก็ทะยานสู่ขั้นที่สูงขึ้นไป

ขั้นที่ 4 ความต้องการจะเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่อง เป็นความต้องการที่จะรู้สึกว่าคุณค่าทั้งในสายตาตนเองและสายตาของผู้อื่น ความต้องการด้านนี้ไม่ได้รับการตอบสนองจะมีความรู้สึกต่ำต้อยไร้ค่าอ่อนแอ หมดหวัง ไม่มีความหมาย และเมื่อได้รับการตอบสนองที่สมบูรณ์แล้วก็ทะยานสู่ขั้นที่สูงขึ้นไป

ขั้นที่ 5 ความต้องการที่จะตระหนักในความสามารถของตนเองหรือรู้จักตนเอง เมื่อความต้องการทุกขั้นดังกล่าวได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ มนุษย์จะมีความต้องการที่จะรู้จักตนเองตรงตามสภาพที่ตนเองเป็นอยู่ เข้าใจถึงความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และความต้องการ ของตนเอง

กล่าวโดยสรุป คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการบนพื้นฐานของความสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่ การที่แต่ละบุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดียังช่วยเสริมสร้างสังคมประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไปด้วย

6. นิสาร์ตัน ศิลปะเดช, ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: พิธิษฐกร พิมพ์, 2540), 84-85.

2.2 แนวคิดสังคมดิจิทัล

นุห์กานต์ เอสเอ. (ออนไลน์)⁷ กล่าวถึงแนวปฏิบัติในสังคมออนไลน์หรือสังคมดิจิทัลว่า แนวปฏิบัติในสังคมดิจิทัล เรียกว่า Netiquette ย่อมาจากคำว่า “network etiquette” หมายถึง จรรยาบรรณของการอยู่ร่วมกันในสังคมอินเทอร์เน็ต หรือ cyberspace ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาแลกเปลี่ยนสื่อสาร และทำกิจกรรมร่วมกัน ชุมชนใหญ่บ้าง เล็กบ้างบนอินเทอร์เน็ตนั้น ก็ไม่ต่างจากสังคมบนโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งจำเป็นต้องมีกฎกติกา (codes of conduct) เพื่อใช้เป็นกลไกสำหรับการกำกับดูแลพฤติกรรมและการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก ดังนั้นในการใช้สื่อดิจิทัล ผู้ใช้ต้องคำนึงถึงมารยาท หรือบัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต ดังนี้

1. ต้องไม่ใช่คอมพิวเตอร์ทำร้าย หรือ ละเมิดผู้อื่น
2. ต้องไม่รบกวนการทำงานของผู้อื่น
3. ต้องไม่สอดแนม แก้ไข หรือ เปิดดูแฟ้มข้อมูลของผู้อื่น
4. ต้องไม่ใช่คอมพิวเตอร์เพื่อการโจรกรรมข้อมูลข่าวสาร
5. ต้องไม่ใช่คอมพิวเตอร์สร้างหลักฐานที่เป็นเท็จ
6. ต้องไม่คัดลอกโปรแกรมของผู้อื่นที่มีลิขสิทธิ์
7. ต้องไม่ละเมิดการใช้ทรัพยากรคอมพิวเตอร์ โดยที่ตนเองไม่มีสิทธิ์
8. ต้องไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตน
9. ต้องคำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับสังคม ที่เกิดจากการกระทำของท่าน
10. ต้องใช้คอมพิวเตอร์โดยเคารพกฎระเบียบ กติกาและมารยาท

บัญญัติ 10 ประการ หรือแนวทางปฏิบัติในสังคม มารยาทและพฤติกรรมอันพึงปฏิบัติเมื่ออยู่ร่วมในสังคมดิจิทัล เพื่อไม่สร้างความเดือดร้อน ความรำคาญ ความเครียด ความกังวลใจ รวมถึงเป็นสาเหตุของปัญหาทางสภาพจิตใจของบุคคลอื่นและตัวเอง การประพฤติตามมารยาทที่เหมาะสม จะทำให้สังคมยอมรับนับถือและให้เกียรติเรา ดังนั้น มารยาทในสังคมดิจิทัลจึงเป็นสิ่งที่จะต้อง เรียนรู้ และปูพื้นฐานไว้ในการใช้งานสังคมดิจิทัล

7. นุห์กานต์ เอสเอ, แนวปฏิบัติในสังคมออนไลน์, ออนไลน์, www.site.google.com/ska1.go.th/digitaliteracy/บทเรียนออนไลน์/6 แนวปฏิบัติในสังคมดิจิทัล. [15 กุมภาพันธ์ 2566].

กล่าวโดยสรุป บัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต เป็นกติกากฎที่สมาชิกในสังคมต้องปฏิบัติตามเพื่อรักษาความสงบและป้องกันภัยอันตรายจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสม

2.3 กุศลกรรมบถ 10 ประการ

ในกุศลสูตร ว่าด้วยกุศลธรรม⁸ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงธรรมที่ดี 10 ประการ คือ 1) เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต 2) เจตนางดเว้นจากอทินนาทาน 3) เจตนางดเว้นจากการเมสุมิจฉาจาร 4) เจตนางดเว้นจากมุสาวาท 5) เจตนางดเว้นจากปิสุณวาจา 6) เจตนางดเว้นจากพรุสวาท 7) เจตนางดเว้นจากสัมผัปปลาปะ 8) อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเธอ) 9) อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย) 10) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) นอกจากนี้คำสอนเรื่องกุศลกรรมบถ 10 ยังปรากฏในอีกหลายพระสูตร เช่น สาธูสูตร ว่าด้วยธรรมที่ดี⁹ อริยัมมสูตร ว่าด้วยอริยธรรม¹⁰ ภาเวตัพพัมมสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรเจริญ¹¹ สัจฉิกาทัพพสูตร ว่าด้วยธรรมที่ควรทำให้แจ้ง¹² เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)¹³ อธิบายขยายความว่า กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ แบ่งออกเป็น 3 ช่องทางทำความดี ได้แก่ 1) ทางกาย เรียกว่า กายกรรม 2) ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม และ 3) ทางความคิด เรียกว่า มโนกรรม

กล่าวโดยสรุป กุศลกรรมบถ เป็นแนวทาง หรือแนวปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ด้วยการกระทำที่ดี การพูดที่ดี และการคิดที่ดี เน้นประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งต่อตนเอง และสังคมโดยรวมซึ่งมีรายละเอียดดังที่กล่าวมา

8. อจ.ทสก. 24/180/332 (ไทย.มจร)

9. อจ.ทสก. 24/178/330 (ไทย.มจร)

10. อจ.ทสก. 24/179/331 (ไทย.มจร)

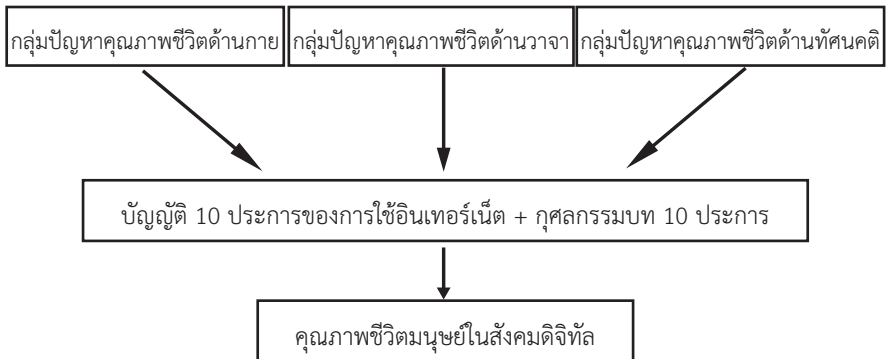
11. อจ.ทสก. 24/195/340 (ไทย.มจร)

12. อจ.ทสก. 24/197/341 (ไทย.มจร)

13. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ, 2551), 233.

3. กรอบการวิเคราะห์ปัญหา

ผู้เขียนยกประเด็นปัญหาคุณภาพชีวิตในสังคมดิจิทัลทั้ง 3 กลุ่มเป็นประเด็นตั้ง และทำการประยุกต์หลักบัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต ผสานผนวกกับหลักกุศโลบาย 10 ประการในพระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบการวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล ให้สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างดี อยู่อย่างปลอดภัยในสังคมดิจิทัลและสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามแผนภาพกรอบการวิเคราะห์ ดังนี้

แผนภาพที่ 1: กรอบการวิเคราะห์การประยุกต์หลักกุศโลบายในพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล ที่มา: สว่างบุญ วงศ์ฟ้าเลื่อน (2566)

4. การประยุกต์ใช้หลักกุศโลบายในพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล

ผู้เขียนได้ประยุกต์บัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต ผสานผนวกกับหลักธรรมกุศโลบาย 10 ประการในพระพุทธศาสนา โดยนำมาเป็นกรอบวิเคราะห์ สำหรับการประยุกต์ใช้เพื่อสร้างแนวทางการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัลตามแต่ละประเด็นปัญหา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1. กลุ่มปัญหาคุณภาพชีวิตด้านกาย เป็นปัญหาด้านการแสดงพฤติกรรมทางกาย โดยกระทำผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลแพลตฟอร์มต่างๆ ที่ส่งผลร้ายสร้างความ

เสียหาย เตือดร้อน รำคาญ วิตกกังวล รู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมสังคม ต่อประเด็นนี้ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้หลักกายสุจริต ในกุศลกรรมบถ 3 ประการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล ดังนี้

4.1.1 ส่งเสริมให้มนุษย์ประพฤติต่อกัน ลด ละ เลิก งตเว้นการทำร้ายทำลาย เบียดเบียนชีวิตกันและกัน พร้อมกับส่งเสริมให้มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามบทบาทหน้าที่ของตนและความเป็นมนุษย์ บนฐานมารยาทการใช้อินเทอร์เน็ต ตรงกับเจตนางดเว้นจากปาณาติบาตในกุศลกรรมบถ 10 ประการ

4.1.2 ส่งเสริมให้มนุษย์ลด ละ เลิกการลักขโมย หยิบฉวย เบียดบังเอาทรัพย์สิน สิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ในลักษณะการขโมยทั้งส่วนที่เป็นสังหาริมทรัพย์ และ อสังหาริมทรัพย์ พร้อมกับส่งเสริมให้ตระหนักและเคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของผู้อื่นบนฐานมารยาทการใช้อินเทอร์เน็ต ตรงกับ เจตนางดเว้นจากอทินนาทานในกุศลกรรมบถ 10 ประการ

4.1.3 ส่งเสริมให้มนุษย์ลด ละ เลิกการประพฤติผิดในกาม หรือในคูครองของคนอื่น รวมถึงการไม่ประพฤติผิดศีลธรรมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของสังคม เสริมสร้างความรับผิดชอบ การให้เกียรติ เคารพในสิทธิของบุคคลอื่น รัก และมั่นคงในคูครองของตน ตรงกับ เจตนางดเว้นจากการเมสุมิจฉาจารในกุศลกรรมบถ 10 ประการ

แนวทางเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัลด้านกายนี้ มุ่งส่งเสริมแก้ปัญหาพฤติกรรมทางกาย หรือการกระทำทางกายเป็นหลัก บนพื้นฐานความเชื่อว่า หากทุกคนในสังคมตระหนักยึดมั่น และเข้มงวดในปฏิบัติตนมิให้ล่วงล้ำสร้างความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น โดยยึดหลักกายสุจริต 3 ประการในกุศลกรรมบถ 10 จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล โดยที่ตนเองก็มีความสุข สังคมก็เกิดสันติสุข

4.2. กลุ่มปัญหาคุณภาพชีวิตด้านวาจา หรือด้านการสื่อสาร สาเหตุหลักของปัญหาคือการสื่อสารที่ผิดพลาด บิดเบือนมีเจตนามุ่งร้าย หวังทำลายทรัพย์สินเกียรติยศ ชื่อเสียง ด้วยการพูดในลักษณะต่าง ๆ บนฐานการกล่าวให้ร้าย ทำให้อับอายขายหน้า หมิ่นเกียรติ์ ถูกเหยียดหยาม อาฆาตมาดร้าย เป็นต้น ที่เรียกว่า “การบูลลี่” (bullying) เพราะนอกจากจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด เกิดความเชื่อผิดและการ

ปฏิบัติผิดอันนำไปสู่ปัญหาคุณภาพชีวิตด้วย ผู้เขียนได้ประยุกต์หลักวจีสุจริต 4 ประการ ในหลักธรรมคุณธรรมบถ 10 เป็นกรอบในการสร้างแนวทางส่งเสริมให้มนุษย์พูด สันทนาหรือสื่อสารต่อกันด้วยความรัก ความปรารถนาดี บนฐานเมตตาวจีกรรม ทั้ง ต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1. เสริมสร้างให้มนุษย์พูดความจริง เรื่องจริง เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและ สังคม โดยการละเว้นการพูดเท็จ และไม่ยอมพูดเท็จไม่ว่าจะด้วยเพราะเหตุใดก็ตาม ยึดมั่นในความจริง ตรงกับเจตนางดเว้นจากมุสาวาทในคุณธรรมบถ 10 ประการ

4.2.2. เสริมสร้างให้มนุษย์พูดต่อกันด้วยความรักความปรารถนาดี หวังประโยชน์ หรือสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้น โดยตระหนักให้เห็นโทษภัยของการพูดคำส่อเสียด กระทบ กระทบ แต่เน้นการพูดหรือการสื่อสารสิ่งที่ดีช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่ สัมผัสสมานกัน ขอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี ตรงกับเจตนางดเว้นจากปิสุมวาจา ในคุณธรรมบถ 10 ประการ

4.2.3. เสริมสร้างให้มนุษย์พูดคำสุภาพ อ่อนหวาน ถูกต้อง เหมาะสมตามกาละ เทศะและวุฒิภาวะบทบาทหน้าที่ของคู่สนทนา ตามประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของ สังคม ตรงกับเจตนางดเว้นจากมุรสุวาทในคุณธรรมบถ 10 ประการ

4.2.4. เสริมสร้างให้มนุษย์พูดในสิ่งที่ควรพูด ไม่เพ้อเจ้อ พร่ำเพรื่อ ตรงประเด็น และเป็นประโยชน์ต่อคู่สนทนาและสังคมโดยรวม ตรงกับเจตนางดเว้นจากสัมผัป ปลาปะในคุณธรรมบถ 10 ประการ

แนวทางเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมดิจิทัลต่อประเด็นปัญหา ด้านวาจา การพูด มุ่งส่งเสริมแก้ปัญหาพฤติกรรมทางวาจาหรือการพูด การสื่อสาร ระหว่างกันในสังคมเป็นหลัก เน้นการพูดความจริง ด้วยความจริงใจต่อกัน หวังดี ปรารถนาดี และมุ่งประโยชน์สุขให้เกิดขึ้น ไม่กระทำในสิ่งที่เรียกว่า การกลั่นแกล้ง ในโลกไซเบอร์ (Cyberbullying) หากคนในสังคมยึดมั่นสนทนากันแต่เรื่องดี จริงใจ ตรงไปตรงมา เป็นประโยชน์ สร้างสรรค์สามัคคี สิ่งเหล่านี้จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ของคนในสังคมทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รวมถึงสรรสร้างสังคม สันติภาวะให้เกิดขึ้นได้

4.3. กลุ่มปัญหาคุณภาพชีวิตด้านทัศนคติ สาเหตุของปัญหาเกิดจากความคิดหรือการมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ส่งผลให้ความสัมพันธ์การปฏิบัติตนและการสื่อสารต่อกันมีปัญหาก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย และความสับสนในสังคม ในประเด็นปัญหานี้ผู้เขียนได้ประยุกต์หลักมโนสุจริต 3 ประการในหลักธรรมกุศลกรรมบถ 10 ประการเป็นกรอบในการสร้างแนวทางเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน บนฐานเมตตาตามโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้¹⁴

4.3.1 ไม่เพ่งอยากได้ของผู้อื่น

4.3.2 ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนาแต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด

4.3.3 มีความเห็นชอบ เช่นว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดีกรรมชั่วมี เป็นต้น

พระพุทธมหาคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)¹⁵ ได้เสนอวิธีแนวทางเสริมสร้างปัญหาด้านอารมณ์ ความคิด จิตใจของมนุษย์โดยการปรับทัศนคติ หรือปรับท่าทีการมองชีวิต โลก และเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมไว้ 3 ประการ

1. การมองตนเอง ต้องมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ที่ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกัน จึงต้องทำการที่เกื้อกูลประสานกลมกลืนกัน เพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกัน

2. การมองคนอื่นหรือเพื่อนร่วมสังคม ต้องมองว่า มนุษย์สัตว์ทั้งปวงเป็นเพื่อนร่วมภพธรรมชาติ เสมอเหมือนกัน ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์กลัวตายเหมือนกัน ไม่มีการแบ่งแยกแตกต่าง การทำร้ายสัตว์ไม่ว่าชีวิตใด ก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งสิ้น มนุษย์ควรมีเมตตาและไมตรีที่ไม่จำกัดแบ่งแยก มีแนวโน้มของจิตใจในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลมุ่งความสามัคคีและมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3. การมองความสุขหรือเป้าหมายของชีวิต ต้องมองว่า ชีวิตที่ดีงามสูงสุด เป็นชีวิตที่มีความสุขด้วยความมีอิสรภาพ นอกจากอิสรภาพภายนอกที่เกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานวัฒนธรรมชาติ แวดล้อม เริ่มแต่ความปลอดภัยจากความขาดแคลนปัจจัย 4 และการพ้นจากการเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์แล้วสูงขึ้นไปมนุษย์จะต้องมีอิสรภาพภายในซึ่งเกิดจากการพัฒนาตน ด้วยการพัฒนาจิตปัญญา จนกระทั่งมีความสุขที่เป็นไทแก่ตนเอง ซึ่งทำให้เขาสามารถกลับมาเกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น

ผลการประยุกต์ใช้บัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต ผนวกกับหลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล ผู้เขียนได้สรุปตารางเปรียบเทียบแสดงความสอดคล้องของแนวคิดทั้งสองประการ ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแสดงความสอดคล้องของแนวคิดบัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต กับหลักกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนา

บัญญัติ 10 ประการของการใช้อินเทอร์เน็ต	หลักกุศลกรรมบถ ในพระพุทธศาสนา
1. ต้องไม่ใช้อินเทอร์เน็ตทำร้ายหรือละเมิดผู้อื่น	ประพตติตามหลักกายสุจริต
2. ต้องไม่รบกวนการทำงานของผู้อื่น	ประพตติตามหลักกายสุจริต และวจีสุจริต
3. ต้องไม่สอดแนม แก่ไข หรือเปิดดูแฟ้มข้อมูลคนอื่น	ประพตติตามหลักมโนสุจริต
4. ต้องไม่ใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการโจรกรรมข้อมูลข่าวสาร	ประพตติตามหลักกายสุจริต
5. ต้องไม่ใช้คอมพิวเตอร์สร้างหลักฐานที่เป็นเท็จ	ประพตติตามหลักวจีสุจริต
6. ต้องไม่คัดลอกโปรแกรมของผู้อื่นที่มีลิขสิทธิ์	ประพตติตามหลักกายสุจริต
7. ต้องไม่ละเมิดการใช้ทรัพยากรคอมพิวเตอร์ โดยที่ตนเองไม่มีสิทธิ์	ประพตติตามหลักกายสุจริต
8. ต้องไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตน	ประพตติตามหลักกายสุจริต
9. ต้องคำนึงถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับสังคม ที่เกิดจากการทำของตนเอง	ประพตติตามหลักมโนสุจริต
10. ต้องใช้คอมพิวเตอร์โดยเคารพกฎ ระเบียบ กติกา และมารยาทในสังคมดิจิทัล	ประพตติตามหลักมโนสุจริต

5. สรุปผล

บทความนี้แสดงให้เห็นว่า หลักกรรมกุศลกรรมบถ 10 ประการในพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัลได้ เพราะแก่นสำคัญของคำสอนมุ่งเน้นให้มนุษย์ปฏิบัติตนในทางที่ดี ถูกต้อง และสร้างสรรค์ ประโยชน์สุขทั้งการกระทำ การพูด และการคิด บนฐานการเว้นจากการเบียดเบียน ทำร้าย ทำลายชีวิตกันและกัน ให้เจรจาสื่อสารต่อกันในทางเป็น คุณหวังดี หวังความเจริญให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตน และสมาชิกร่วมสังคม และส่งเสริมให้คิดต่อกันในทางที่ดี ประกอบด้วยเมตตา ปราบปรามความสุขให้เกิดขึ้นในสังคม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในสังคม ในลักษณะทำถูก พูดถูก และคิดถูก ผูกสมานไมตรีด้วยความเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เคารพในชีวิตและทรัพย์สินตลอดถึงกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของคนอื่น ประกอบสัมมาชีพ ไม่ประพฤติดิละเมิดหลักศีลธรรมจรรยาอันดีของบนหลักการพื้นฐานของหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ เพื่อให้การดำเนินชีวิตของเรามีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ และมีสมรรถภาพ นำพาไปสู่เป้าหมายของชีวิต ต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมอื่น ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ในสังคมดิจิทัล
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนากับแนวคิดตะวันตก
3. ควรศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการดำรงตนในสังคมดิจิทัล
4. ควรศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดพุทธปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต
5. ควรศึกษาเกี่ยวกับการดำรงตนในสังคมดิจิทัลบนฐานพุทธวัฒนธรรม

รายการอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. ข้อมูลสถิติการใช้ดิจิทัลในไทย. ออนไลน์. www.bangkokbiznews.com. [15 กุมภาพันธ์ 2566].
- นิศารัตน์ ศิลปะเดช. ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิเศษฐ์การพิมพ์, 2540
- นุห์กานต์ เอสเอ. สุขภาพจิตดียุคดิจิทัล. ออนไลน์. www.site.google.com/ska1lgo.th. [21 ธันวาคม 2565].
- ปราชญา กล้าผจญ. คุณภาพชีวิตของมนุษย์นั้กบริหารกับการออกกำลังกาย. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง, 2545.
- พัชรี บอนคำ. เด็กยุคใหม่รู้เท่าทันสื่อดิจิทัล. ออนไลน์. www.thaihealth.or.th. [21 ธันวาคม 2565].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ, 2551.
- _____. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2553.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชกิจจานุเบกษา. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. ออนไลน์. www.ratchakitcha.soc.go.th. [15 กุมภาพันธ์ 2566].
- วิไลลักษณ์ ตั้งเจริญ. วิทยาศาสตร์พัฒนาชีวิต. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2544.
- ศิรินันท์ กิตติสุขสถิตและคณะ. คุณภาพชีวิต การทำงาน และความสุข. กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส จำกัด, 2556.
- สมใจ ลักษณะ. การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2543.

การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์พระบาลี:
กรณีศึกษารัมมจักกัปปวัตตนสูตร

Comparative Analysis of the Pali Scripture:
Case Study of the Dhammacakkappavattana Sutta

พระมหาธัญสัณห์ กิตติสารโ

Phramaha Thunsun Kittisaro

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Students of the Master of Buddhist Studies Program, Department of Buddhism,
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร., ป.ธ.๘

Phramaha Tawee Mahāpañño, Asst.Prof.Dr., Pali IX

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผศ.ดร.สมคิด เศษวงค์

Asst.Prof.Dr.Somkid Setwong

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ตอบรับบทความ (Received) : 20 มีนาคม 2566

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 25 มีนาคม 2566

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 10 เมษายน 2566

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 30 เมษายน 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและ พัฒนาการของคัมภีร์พระบาลี 2) เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ในคัมภีร์พระบาลี และ 3) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงตัวเลข เชิงไวยากรณ์ เชิง ความหมายของคัมภีร์พระบาลีจากพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต โดยใช้ธัมมจักกัปป วัตตนสูตรเป็นกรณีศึกษา การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร โดยศึกษา จากเอกสารชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเป็นมาและ พัฒนาการของคัมภีร์พระบาลีแบ่งเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคมุขปาฐะ ยุคจารจารึก และยุคจัดพิมพ์ โดยคัมภีร์พระบาลีเริ่มมีการ จัดโครงสร้างอย่างชัดเจนตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 และมีการเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของคัมภีร์ทุกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ 1-3 2) ธัมม จักกัปปวัตตนสูตรมีโครงสร้างเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ บทนำ หลักธรรม และ บทท้าย หลักธรรมแม่บทของพระสูตรนี้คือ อริยสัจ 4 ส่วนหัวใจของการปฏิบัติธรรม คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เป็นมรรคสมังคี และ 3) เนื้อหาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจาก พระไตรปิฎกบาลีทุกสายจารีตมีความแตกต่างกันทั้งหมด 33 แห่ง คิดเป็น 5.56% ในจำนวนนี้มีความแตกต่างด้านการแบ่งส่วนเนื้อหา 2 แห่ง คิดเป็น 6.06% มีความ แตกต่างทางด้านไวยากรณ์ 22 แห่ง คิดเป็น 66.67% มีความแตกต่างทางด้านความ หมาย 9 แห่ง คิดเป็น 27.27%

คำสำคัญ: วิเคราะห์เปรียบเทียบ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คัมภีร์พระบาลี

Abstract

This research is a documented qualitative research based on 4 different Pali scriptures. It has three objectives: 1) to study the history and development of the Pali scriptures, 2) to study the content structure of the Dhammachakkappavattana Sutra in the Pali scriptures, and 3) to conduct and compare quantitative, qualitative, and grammatic analyses of 4 different Pali Tripitaka scriptures by using the Dhammachakkappavattanasutra as a case study.

From the study, it was found that 1) the development of the Pali scriptures can be divided into 3 periods, namely the oral tradition, the inscription era, and the publishing era. The contents of the Pali scriptures started to have a clear structure since the First Council and there are many changes to the structure of the scriptures especially during the 1st-3rd Council. 2) The contents of Dhammachakkappavattanasutra can be structurally divided into 3 parts: an introduction, a doctrine, and a concluding chapter. The main doctrine of Dhammachakkappavattanasutra is the Four Noble Truths and the heart of the Dharma practice is the Noble Eightfold Path, which is the Path of Concordance. 3) The contents of the Dhammachakkappavattanasutra from all 4 different Pali scriptures differ in 33 places (about 5.56%), 2 of which were in content segmentation (6.06%). There were 22 grammatical differences (66.67%), and 9 semantic differences (27.27%)

Keywords: Comparative analysis, Dhammachakkappavattana Sutta,
Pali scriptures

1. บทนำ

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดสัตว์โลกทั้งหลายเป็นเวลา 45 พรรษา จึงมีพระธรรมคำสอนเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งการสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมานิยมใช้วิธีมุขปาฐะจนกระทั่งถึง ปี พ.ศ. 433 ที่ประเทศศรีลังกา เริ่มมีการจารึกคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาเป็นตัวอักษรโดยพระรักษิตมหาเถระ เพราะปรารถนาเหตุความทรงจำของกุลบุตรเสื่อมถอยและประเทศมีสงครามมาก อาจทำให้พระธรรมวินัยสูญหาย¹ จึงได้ทำการสังคายนาโดยการจารลงใบลาน การสังคายนาครั้งต่อมาจึงนิยมใช้วิธีการจารลงใบลานเรื่อยมา ต่อมาเมื่อวิทยาการก้าวหน้าขึ้นเทคโนโลยีการพิมพ์เริ่มแพร่หลาย การสืบทอดคำสอนจึงเริ่มใช้วิธีพิมพ์เป็นหนังสือ โดยเริ่มต้นจากทางยุโรปเริ่มจัดพิมพ์คัมภีร์บาลีเป็นหนังสือครั้งแรกโดยทางสมาคมบาลีปกรณ์ (PTS) ประเทศอังกฤษได้เริ่มจัดพิมพ์จนกระทั่งครบชุดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2424–2537² ส่วนพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ที่ทำเป็นชุดครั้งแรกคือพระไตรปิฎกอักษรไทย ฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. 5) เมื่อ ปี พ.ศ. 2436 จำนวน 39 เล่ม

เนื้อหาในพระบาลีที่สืบทอดต่อกันมาด้วยวิธีการต่างๆเป็นเวลา 2,000 กว่าปีย่อมมีการตกหล่น ผิดเพี้ยนไปจากเนื้อหาดั้งเดิมบ้างเป็นธรรมดา เนื้อหาพระบาลีที่เก็บรักษาไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก 4 สายอักษรหลักที่อยู่ในรูปใบลานและฉบับพิมพ์โดยเฉพาะฉบับที่ปริวรรตมาจากใบลานโดยตรง จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญมากในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อสาวย้อนหลังกลับไปว่า เนื้อหาพระบาลีที่ใกล้เคียงของดั้งเดิมที่สุดเป็นอย่างไร การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกหลายฉบับในปัจจุบันนิยมนำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆเทียบเคียงด้วย ยกตัวอย่างเช่น พระไตรปิฎกฉบับทยอยรจสุส เตปิฎก³ จัดทำเมื่อ พ.ศ. 2549 ได้นำพระไตรปิฎกบาลีจำนวน 7 ฉบับมาเทียบเคียง ได้แก่ 1) ฉบับไทยรัฐ 2) ฉบับสยามรัฐ 3) ฉบับมหาจุฬาฯ 4) ฉบับฉัฐฐสังคายนา 5) ฉบับ PTS 6) ฉบับ

-
1. พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต, *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*, แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ. (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), 302.
  2. บรรเจิด ขวลิตเรื่องฤทธิ์, “พระไตรปิฎกอักษรโรมัน”, *เรื่องเล่าพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2564), 80–81.

พุทธชยันตี 7) ฉบับนาถันทา แล้วทำเชิงอรธในคำที่ต่างกัน³ เป็นต้น การดำเนินการจัดทำพระไตรปิฎกลักษณะนี้มีข้อปัญหาที่พึงพิจารณา 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักฐานที่นำมาเทียบเคียงมีน้อยฉบับและบรรดาพระไตรปิฎกที่นำมาเทียบเคียงนั้น ฉบับที่ปริวรรตจากใบลานโดยตรงมีเพียง 4 ฉบับเท่านั้น คือ ฉบับสยามรัฐ (ใบลานขอม) ฉบับฉัฐสังคายน (ใบลานพม่า) ฉบับ PTS (ใบลานสิงหล) และฉบับพุทธชยันตี (ใบลานสิงหล) ส่วนฉบับที่เหลือเป็นเพียงการคัดลอกกันไปมาระหว่างฉบับพิมพ์เหล่านี้ เท่ากับว่าต้นฉบับที่แท้จริงมีเพียงใบลานอักษรขอม พม่า สิงหล เพียงไม่กี่ชุดเท่านั้น นอกจากนี้ยังขาดหลักฐานจากสายใบลานอักษรล้านนาอีกด้วย ทำให้ข้อมูลที่ได้มาไม่เพียงพอที่จะศึกษาวิเคราะห์เพื่อสืบค้นย้อนไปหาเนื้อความที่ใกล้เคียงพระบาลีดั้งเดิมที่สุดได้ 2) การแสดงคำต่างที่เชิงอรธมีเพียงเฉพาะคำที่ผู้จัดทำเห็นว่าสำคัญเท่านั้น ไม่ได้นำมาแสดงทุกคำ ทำให้ไม่ทราบจำนวนที่แท้จริงของคำต่างทั้งหมดที่มีอยู่ในคัมภีร์พระบาลี 3) ในจำนวนคำต่างที่นำมาแสดงที่เชิงอรธเหล่านั้นก็ไม่ได้บอกว่าคำใดถูก คำใดผิด มีวิเคราะห์หรืออธิบายอย่างไร ทำให้การศึกษาคัมภีร์พระบาลีเชิงลึกเป็นไปอย่างยากลำบาก เพราะไม่ทราบว่าควรพิจารณาตัวบทอรรถพยัญชนะของคำต่างเหล่านั้น โดยประการใดจึงจะเหมาะสม

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาคัมภีร์พระบาลีด้วยการนำพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีตมาศึกษาร่วมกันด้วยการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาข้อมูลร่วมกันจากพระไตรปิฎกบาลีทุกสายจารีต 2) เปรียบเทียบเนื้อหาจากหลักฐานทั้งหมดทุกตัวอักษรแล้วแสดงคำต่างให้เห็นทั้งหมด 3) วิเคราะห์เนื้อหาในคำต่างทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อสาวไปหาเนื้อความที่มีความสมบูรณ์ใกล้เคียงพระบาลีดั้งเดิมมากที่สุด นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำพระสูตรจากพระไตรปิฎกมาเป็นกรณีศึกษา คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสูตรนั้นนอกจากจะเป็นปฐมเทศนาแล้วยังนับได้ว่าเป็นแม่บทของพระธรรมเทศนาอื่นๆ จึงนับได้ว่าเป็นพระสูตรที่มีความสำคัญมาก การศึกษาพระสูตรนี้ด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาจากพระไตรปิฎก 4 สายจารีตตั้งที่กล่าวมาข้างต้น จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจพระสูตรนี้ได้มากขึ้นในทุกๆ มิติ ทั้งด้านความหมาย ไวยากรณ์ สัทศาสตร์ อักษรศาสตร์ เป็นต้น

3. *ทวยธรรตส เตปิฎก*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2549), [21–22].

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของคัมภีร์พระบาลีตลอดจนศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและศึกษาแนวทางการวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงตัวเลข เชิงไวยากรณ์ เชิงความหมายของคัมภีร์พระบาลีจากพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต โดยใช้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นกรณีศึกษา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของคัมภีร์พระบาลี
- 2.2 เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในคัมภีร์พระบาลี
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงตัวเลข เชิงไวยากรณ์ และเชิงความหมายของคัมภีร์พระบาลีจากพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต โดยใช้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นกรณีศึกษา

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีแหล่งข้อมูล จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต เอกสารชั้นทุติยภูมิ เช่น อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส รวมถึงหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยคัดเนื้อหาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจากพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต ได้แก่ จารีตอักษรขอม 2 ฉบับ คือ (1) พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ (2) พระไตรปิฎกบาลีฉบับอักษรขอม จารีตอักษรล้านนา 1 ฉบับ คือ (3) พระไตรปิฎกอักษรลาว จารีตอักษรพม่า 1 ฉบับ คือ (4) พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉัฐรังษสังคายนา จารีตอักษรสิงหล 2 ฉบับ คือ (5) พระไตรปิฎกบาลีฉบับพุทธชัยนตี (6) พระไตรปิฎกฉบับ PTS รวมทั้งสิ้น 6 ฉบับ

จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเนื้อหาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่ได้จากแต่ละคัมภีร์แยกแยะออกมาเป็นคำๆ แล้วจัดเรียงคำที่มาจากแต่ละคัมภีร์เปรียบเทียบกับคำต่อคำ

แล้วสำรวจเพื่อหาความเหมือนและต่างกันของเนื้อหาในแต่ละคัมภีร์ จากนั้นนำคำที่ต่างกันมาทำการศึกษาวិเคราะห์ในทุกๆประเด็น

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนา แบ่งเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

- 1) เชิงตัวเลข หากจำนวนคำที่ต่างกันและเหมือนกัน นำมาคำนวณเทียบกับจำนวนคำทั้งหมดเพื่อสรุปเป็นเปอร์เซ็นต์ความแตกต่างของเนื้อหาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร
- 2) เชิงไวยากรณ์ วิเคราะห์เนื้อหาในส่วนที่ต่างกันว่ามีหลักไวยากรณ์บาลีอะไรรองรับ และทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างไรมีนัยยะสำคัญหรือไม่
- 3) เชิงความหมาย วิเคราะห์เนื้อหาในส่วนที่ต่างกันว่าทำให้เนื้อหาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรของแต่ละคัมภีร์เกิดความหมายที่แตกต่างกันอย่างไรมีนัยยะสำคัญหรือไม่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลของอัมมจักกัปปวัตตนสูตรจากพระไตรปิฎก 4 สายจารีต มาเปรียบเทียบกับ โดยนำเนื้อหาจากฉบับใดฉบับหนึ่งมาเป็นตัวตั้ง ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้เนื้อหาจากฉบับสยามรัฐมาเป็นตัวตั้งจากนั้นนำฉบับอื่นๆมาเปรียบเทียบทีละฉบับ กำหนดอักษรย่อของพระไตรปิฎกแต่ละฉบับ สำหรับงานวิจัย ดังนี้

- Tb หมายถึง พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย (ฉบับสยามรัฐ)
- Eb หมายถึง พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน (ฉบับ PTS)
- Mb หมายถึง พระไตรปิฎกบาลีอักษรพม่า (ฉบับฉန္ธุรัฐสังคายนา)
- Sb หมายถึง พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล (ฉบับพุทธชยันตี)
- Kb หมายถึง พระไตรปิฎกบาลีอักษรขอม
- Lb หมายถึง พระไตรปิฎกบาลีอักษรลาว

เนื้อหาของอัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่แตกต่างกันจะใส่หมายเลขกำกับไว้ จากนั้นนำไปวิเคราะห์ เป็นข้อๆไป เนื้อหาอัมมจักกัปปวัตตนสูตรฉบับสยามรัฐ⁴ มีดังนี้

4. ส.ม. 26/1664-1673/528-532 (บาลี.สยามรัฐ)

ธम्मจกกปวัตตนวคฺโค ทฺติโย^[1]

[๑๖๖๔] เอวฺมเม^[2] สฺตํ เอกํ สมยํ ภควา พาราณสียํ วิหริติ อธิสฺปนฺเน มิคทาเยฯ ตฺตฺร โข ภควา ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เทวเม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิตฺเตน น เสวิตพฺพาฯ กตฺเม เทว^[3]ฯ โย จายํ กามสฺสุ กามสฺขลฺลิกานฺนุโยโค^[4] ทีโณ คมฺโม โปถุชฺชนิโก^[5] อนฺริโย อนตฺถสฺสทฺติโต โย จายํ อตฺตกิลฺมณานฺนุโยโค ทฺกฺโข อนฺริโย อนตฺถสฺสทฺติโตฯ **เอเตเต^[6]** ภิกฺขเว อุโภ อนฺเต อนฺุคฺมม มชฺฌิมา ปฏฺิพฺทา ตถาคเตน อภิสฺมฺพุทฺธา จกฺขุกรณฺี ฌานกรณฺี อุปสมาย อภิญฺญา ย สมโโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ ฯเปฯ

[๑๖๖๕] อิทํ โข ปน ภิกฺขเว **ทฺกฺโข อริยสจฺจ^[7]**ฯ ชาตีปี ทฺกฺขา ชราปี ทฺกฺขา พฺยาธิปี ทฺกฺขา^[8] มรณฺมปี ทฺกฺโข **โสกฺปริเทวทฺกฺโขทฺโมนสฺสุปายาสาปี ทฺกฺขา^[9]** อปฺปิเยทฺติ สมฺปิโยโค ทฺกฺโข ปิเยทฺติ วิปฺปิโยโค ทฺกฺโข ยมฺปิจฺฉํ น ลกฺติ ตมฺปิ ทฺกฺโข สงฺขิตเตน **ปฺลฺจฺปาทานกฺขนฺธา^[10]** ทฺกฺขาฯ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว **ทฺกฺกฺสมฺทโย อริยสจฺจ^[11]**ฯ ยายํ ตณฺหา **โปโนพฺภวิกา^[12]** นนฺทฺิราคสฺหคฺตา ตฺตฺรตฺตฺราภินนฺทฺิเนฯ เสยฺยถิทํฯ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาฯ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว **ทฺกฺกฺชนิโรโร อริยสจฺจ^[13]**ฯ โย ตฺสฺสา เยว ตณฺหาย อเสสฺวิราคนิโรโร จาโค ปฏฺิณิสฺสคฺโค มุคฺติ อนาลโยฯ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทฺกฺกฺชนิโรรคฺคามินิปีฏฺิพฺทา อริยสจฺจํฯ อยเมว อริโย อญฺฺจคฺคิโก มคฺโคฯ เสยฺยถิทํฯ สมฺมาทฺิฏฺิธิ ฯเปฯ สมฺมาสมฺมาธาฯ

[๑๖๖๖] อิทํ ทฺกฺโข อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺุสฺสุเตสฺสุ ธมฺเมสฺสุ **จกฺขุ อฺทฺปาทฺิ ฌานํ อฺทฺปาทฺิ^[14]** ปญฺญา อฺทฺปาทฺิ วิชฺชา อฺทฺปาทฺิ อาโลโก อฺทฺปาทฺิฯ ตํ โข ปนิตํ ทฺกฺโข อริยสจฺจํ ปริญฺเวยยนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ ฯเปฯ ปริญฺเวยยนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนฺุสฺสุเตสฺสุ ธมฺเมสฺสุ **จกฺขุ อฺทฺปาทฺิ ฌานํ อฺทฺปาทฺิ ปญฺญา อฺทฺปาทฺิ วิชฺชา อฺทฺปาทฺิ อาโลโก อฺทฺปาทฺิ**ฯ

[๑๖๖๗] *ไม่มีคำต่าง*

[๑๖๖๘] *ไม่มีคำต่าง*

[๑๖๖๙] *ไม่มีคำต่าง*

[๑๖๗๐] ยาวกัฏฺเฐจ เม ภิกฺขเว อิมสฺสุ จตฺตฺส อริยสจฺจเจสฺสุ **เอวนฺติปริวฏฺฺฏ^[15]** ทฺวาทสาการํ ยถาภูตํ ฌานทสฺสนํ น สุวิสุทฺธํ โอลฺสิ เนว ตาวาหํ ภิกฺขเว สเทวเก โลเก สมฺมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณฺพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนฺุสฺสาย อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ

อภิสมพทุโธ^[16] ปจจถลณาสีฯ ยโต จ โข เม ภิกขเว อิมสฺส จตฺตฺส อริยสจฺเจสฺส เอวณฺติปริวณฺณํ ทฺวาทสกาการํ ยถาภูตํ ถาณทสฺสนํ สุวิสุทฺธํ อโหสิ อถาหํ ภิกขเว สทฺเวเก โลเก สมฺมารถ สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺรหฺมณียา ปชาย สทฺวมนุสฺสาย อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมพทุโธ ปจจถลณาสีฯ ถาณถจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาที อุกุปฺปา เม **วิมุตฺติ**^[17] อยมนฺติมา ชาตินตฺถิทานี ปฺนพฺกโวติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมฺนา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ **อภิณฺนฺทฺนฺติ**^[18]ฯ

[๑๖๗๑] **อิมฺสมิถจ**^[19] ปน เวยยากรณสฺมี ภณฺถมาเนน อายสมฺโต โภณฺทฺถลณฺสฺส วิรัชํ วิตมฺลํ ฌมฺมจกฺขุ อุทปาที **ยงฺกิลฺลจ**^[20] สมฺพุทฺธมฺมํ **สพฺพนฺต**^[21] นิโรธมฺนฺติฯ **ปวตฺติเต**^[22] **จ**^[23] ภควตา ฌมฺมจกฺเก ภุมฺมา เทวา สทฺทมฺนุสฺสาเวสฺสุ **เอตํ ภควตา**^[24] พาราณสียํ อีสิปฺตเน มิคทาเย อนุตฺตรํ ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ **อฺปฺปฏิวตฺติย**^[25] สมฺเณน วา พฺรหฺมณฺเณน วา เทเวณ วา มาเรณ วา พฺรหฺมณฺนา วา เกณฺจि วา โลกสฺมินฺติฯ ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา จาตุมฺมหาราชิกา เทวา สทฺทมฺนุสฺสาเวสฺสุ **เอตํ ภควตา พาราณสียํ อีสิปฺตเน** มิคทาเย อนุตฺตรํ ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ **อฺปฺปฏิวตฺติย** สมฺเณน วา พฺรหฺมณฺเณน วา เทเวณ วา มาเรณ วา พฺรหฺมณฺนา วา เกณฺจि วา โลกสฺมินฺติฯ จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา ตาวตฺตีสา เทวาทฺฯ ยามา เทวาทฺฯ ตฺสึตา เทวาทฺฯ นิมฺมานรตี เทวาทฺฯ **ปรนนิมิตฺวสวตฺตี**^[26] เทวาทฺฯ พฺรหฺมกายิกา เทวา สทฺทมฺนุสฺสาเวสฺสุ **เอตํ ภควตา พาราณสียํ อีสิปฺตเน** มิคทาเย อนุตฺตรํ ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ **อฺปฺปฏิวตฺติย** สมฺเณน วา พฺรหฺมณฺเณน วา เทเวณ วา มาเรณ วา พฺรหฺมณฺนา วา เกณฺจิ วา โลกสฺมินฺติฯ

[๑๖๗๒] อิตฺติ เตน ขณฺเณน [**เตน ลเยน**]^[27] เตน มฺหุตฺเตน ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺกคฺคจฺฉิฯ อยถจ **ทสฺทสฺสี โลกธาต**^[28] สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิฯ อฺปฺปมาโณ **จ โอนาโร**^[29] โอนาโส โลเก ปาตุโรหสิ **อติภุมฺเมว**^[30] เทวานํ เทวานุภาวนฺติฯ

[๑๖๗๓] อถ โข ภควา **อุทาน**^[31] อุทานฺสิ อญฺญาสิ วต โภ โภณฺทฺถลณฺสฺส อญฺญาโณญฺญลฺโย **อญฺญาโณญฺญลฺโยเตว**^[32] นามํ อโหสิติฯ [**ปรม**]^[33]

เนื้อหาที่ในพระไตรปิฎกแต่ละฉบับมีความแตกต่างกันจะใส่เลขกำกับไว้ รวมทั้งสิ้นมี 33 แห่ง เนื้อหาที่แตกต่างกันของแต่ละข้อ ดังนี้

[1] ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณวคฺโค ทฺติโย (Tb, Kb), *ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณวคฺโค*
ทฺติโย ตถาคเตน วุตฺต (Eb), ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณวคฺค ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณสฺสุตฺต (Mb),
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณวคฺโค ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตณสฺสุตฺตํ (Sb, Lb)

[2] เวมเม (Tb, Eb, Kb, Lb), *เอวํ เม (Mb, Sb)*

[3] กตเม เทว (Tb, Eb, Mb, Kb, Lb), *[-] (Sb)*

[4] กามสุขลฺลิกานฺุโยโค (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *กามสุขลฺลิกานฺุโยโค (Eb)*

[5] โปถุชฺชนิโก (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *ปฺถุชฺชนิโก (Eb)*

[6] เอเตเต (Tb, Eb, Sb, Kb), *เอเต โข (Mb), เอเต (Lb)*

[7] ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *ทฺกฺขมฺอริยสจฺจํ (Eb)*

[8] พฺยาริปี ทฺกฺขา (Tb, Eb, Mb), *พฺยาริปี ทฺกฺโข (Sb, Lb), พฺยาริปี ทฺกฺขา (Kb)*

[9] โสภฺกปริเทวทฺกฺขโหมนสฺสฺสฺยาสาปิ ทฺกฺขา (Eb), *[-] (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb)*

[10] ปถุชฺปาทานกฺขนฺธา (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *ปถุชฺปาทานกฺขนฺธาปิ (Eb)*

[11] ทฺกฺขสมฺทโย อริยสจฺจํ (Tb, Sb, Kb, Lb), *ทฺกฺขสมฺทโย อริยสจฺจํ (Mb),*
ทฺกฺขสมฺทยมฺ อริยสจฺจํ (Eb)

[12] โปโนภฺกวิกา (Tb, Eb, Mb, Kb, Lb), *โปโนภฺกวิกา (Sb)*

[13] ทฺกฺขนิโรธ อริยสจฺจํ (Tb, Sb, Kb), *ทฺกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ (Mb, Lb),*
ทฺกฺขนิโรธมฺ อริยสจฺจํ (Eb)

[14] จกฺขุํ อุทปาติ ญาณํ อุทปาติ (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *จกฺขุมฺ อุทปาติ*
ญาณมฺ อุทปาติ (Eb)

[15] เวนฺตปิรวิภูฏํ (Tb, Kb), *เอวํ ตปิรวิภูฏํ (Eb, Mb, Sb, Lb)*

[16] อภิสมฺพฺุโธ (Tb, Sb, Kb), *อภิสมฺพฺุโธติ (Eb, Mb, Lb)*

[17] วิมฺตติ (Tb, Mb, Kb, Lb), *เจโตวิมฺตติ (Eb, Sb)*

[18] อภินฺนฺทฺติ (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *อภินฺนฺทฺํ (Eb)*

[19] อิมฺสมฺลฺจ (Tb, Sb, Kb, Lb), *อิมฺสมฺํ จ (Eb, Mb)*

[20] ยงฺกิลฺจ (Tb, Kb), *ยํ กิลฺจ (Eb, Mb, Sb, Lb)*

[21] สพฺพนฺตํ (Tb, Eb, Sb, Kb), *สพฺพํ ตํ (Mb, Lb)*

[22] ปวตฺติเต (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *เอวมฺปวตฺติเต (Eb)*

[23] จ (Tb, Eb, Kb), จ ปน (Mb, Sb, Lb)

[24] เอต์ ภควตา (Tb, Mb, Sb, Lb), *เอตมภควตา* (Eb, Kb)

[25] อปปฏิวัตติย (Tb, Eb, Mb, Kb, Lb), *อปปฏิวัตติย* (Sb)

[26] ปรมิมิตวสวตตี (Tb, Mb, Sb, Kb, Lb), *ปรมิมิตวสวตตีโน* (Eb)

[27] เตน ลเยน (Eb, Mb, Lb), [-] (Tb, Sb, Kb)

[28] ทสสหัสสี โลกธาตุ (Tb, Eb, Sb, Kb, Lb), *ทสสหัสสีโลกธาตุ* (Mb)

[29] โอฟาโร (Tb, Sb, Kb), *อุฟาโร* (Eb, Mb, Lb)

[30] อติกกมเมว (Tb, Kb), *อติกกมม* (Eb, Mb, Sb, Lb)

[31] อุทาน (Tb, Eb, Sb, Kb), *อิม อุทาน* (Mb, Lb)

[32] อดญาโกณฑลโยเดว (Tb, Sb, Kb, Lb), *อดญาตโกณฑลโยเดว* (Eb),
อดญาสิโกณฑลโยเดว (Mb)

[33] ปจรม (Mb, Lb), [-] (Tb, Eb, Sb, Kb)

จำนวนคำในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่นำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์นั้น ในฉบับสยามรัฐซึ่งนำมาเป็นตัวเปรียบเทียบมีจำนวนทั้งสิ้น 594 คำ ในจำนวนนี้เมื่อเปรียบเทียบแล้วพบคำต่างทั้งสิ้น 33 แห่ง ในบรรดาคำต่างเหล่านี้สามารถแยกออกได้เป็น 3 ประเภทคือ ความแตกต่างด้านการแบ่งส่วนเนื้อหา ความแตกต่างด้านไวยากรณ์และความแตกต่างด้านความหมาย

ความแตกต่างด้านการจัดหมวดวรรค ตอน เป็นความแตกต่างที่เกิดจากการแบ่งเนื้อหาในพระไตรปิฎกออกเป็นหมวด เป็นวรรค เป็นตอน เป็นพระสูตร เพราะต้นฉบับที่มาจากโบลานมักจะจารติดกันเป็นพรีติดกันไปหมด เพราะฉะนั้นเมื่อนำมาจัดพิมพ์จำเป็นต้องมีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วนๆ ต้องตัดคำที่ติดต่อเนื่องกันเป็นพรีติดนั้นแยกออกมาเป็นคำๆ ในการแบ่งคำ แบ่งวรรค แบ่งตอน นี้เอง ที่เป็นวิจรรย์ญาณของคณะผู้จัดของแต่ละประเทศในการเลือกที่จะจัดแบ่งเนื้อหาเหล่านั้นอย่างไร เนื้อหาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้มีความแตกต่างด้านการแบ่งส่วนเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์อยู่ 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีบางคำไม่ได้นำมาวิเคราะห์ เช่น คำว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” ในฉบับไทย ขอม และเขียนแยกกันเป็น “ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา” ในฉบับพม่า สิงหล ลาว PTS เป็นต้น สาเหตุที่ไม่ได้นำมาวิเคราะห์เพราะเพียงข้อพิจารณา

ของแต่ละคณะทำงานที่เลือกจะตัดคำอย่างไรเท่านั้นเอง เนื้อหาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้มีความแตกต่างด้านการแบ่งส่วนเนื้อหาอยู่ 2 แห่ง คือ คำที่ 1 และคำที่ 33

ความแตกต่างด้านไวยากรณ์ เป็นความแตกต่างที่เกิดจากการเลือกบันทึกโดยใช้ไวยากรณ์ต่างกัน เนื้อหาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้มีความแตกต่างด้านไวยากรณ์อยู่ 22 แห่ง ได้แก่ คำที่ 2, 4-5, 7-8, 10-16, 18-21, 24-26, 28-29, 32

ความแตกต่างด้านความหมาย เป็นความแตกต่างที่เกิดจากเนื้อหาที่ไม่เหมือนกันต่างกันครึ่งคำบ้าง หนึ่งคำบ้าง หลายคำบ้าง เป็นนิบาตบ้าง เป็นคำนามบ้าง ทำให้ความหมายของประโยคแตกต่างกันเล็กน้อยเช่นเกิดความเพี้ยนบ้าง หรือแตกต่างกันมากขึ้นขึ้นต่างกันเลยก็มี เช่นคำว่า “อกุปฺปา เม วิมุตติ” กับคำว่า “อกุปฺปา เม เจโตวิมุตติ” เป็นต้น ในข้อความนี้อาจแปลได้ถึง 3 ความหมายว่า 1) วิมุตติ ที่หมายรวมเอาถึง เจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ 2) เจโตวิมุตติที่เกิดจากอำนาจสมณะ 3) อกุปฺปาเจโตวิมุตติที่เลิศกว่าเจโตวิมุตติทั้งปวง คำเหล่านี้แม้ต่างกันเพียงครึ่งคำ แต่ก็มีผลทำให้ความหมายเปลี่ยนไปเป็นคนละเรื่องได้เลย เป็นต้น เนื้อหาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้มีความแตกต่างด้านความหมายอยู่ 9 แห่ง ได้แก่ คำที่ 3, 6, 9, 17, 22-23, 27, 30-31

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 ความเป็นมาและพัฒนาการของคัมภีร์พระบาลี

กล่าวได้ว่าความเป็นมาของคัมภีร์พระบาลีมีพัฒนาการโดยผ่านการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคมุขปาฐะ 2) ยุคจารจารึก 3) ยุคจัดพิมพ์

การสืบทอดคัมภีร์ในยุคมุขปาฐะ เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงการสังคายนาครั้งที่ 4 โดยแบ่งหมวดหมู่ของคำสอนได้หลายลักษณะ ตั้งแต่แบ่งเป็นพระธรรมและพระวินัย จนกระทั่งเป็น 3 ปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกในที่สุด การสืบทอดนี้เป็นการทรงจำสืบทอดๆกันมาเป็นรุ่นสู่รุ่น โดยพระภิกษุที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดคำสอนคือ กลุ่มพระนักปรีชาญาณ ได้แก่ พระที่ทรงพระสูตร พระที่เป็นวินัยธร พระธรรมกถึก การสืบทอดคำสอนด้วยมุขปาฐะนี้มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) แบ่งกันทรงจำตามหมวดหมู่ของคำสอนที่จัด

แบ่งในยุคนั้นๆ) สวดบทพทวนโดยการสาธยายร่วมกันเป็นหมู่คณะ 3) มีกำหนดระยะเวลาเวลาการสวดบทพทวนร่วมกันตามวาระตามโอกาส การสังคายนาแต่ละครั้งส่งผลให้เกิดพัฒนาการของคัมภีร์ คือ การรักษาคำสอนเดิมและการเพิ่มเติมของใหม่ และคัมภีร์ที่เกิดขึ้นหลังจากการทำสังคายนาจะเป็นตัวกำหนดระเบียบข้อบังคับตลอดจนมติธรรมต่างๆของแต่ละนิกาย

การสืบทอดคัมภีร์ในยุคจาริก การจาริกตัวอักษรมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ไม่เป็นที่นิยม ซึ่งการสังคายนาพระพุทธพจน์ด้วยการจารเป็นอักษรลงในใบลานเป็นงานใหญ่ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจกันทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร มิได้เกิดขึ้นบ่อยๆ เป็นเหตุให้คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานที่ครบชุดมีหลงเหลืออยู่น้อยมากปัจจุบันใบลานที่หลงเหลือมาส่วนมากจะจารึกด้วยอักษรสิงหล อักษรพม่า อักษรขอม และอักษรล้านนา การสังคายนาด้วยการจารจารึกเกิดขึ้นครั้งแรกในคราวทำสังคายนาที่เกาะสิงหลเมื่อประมาณ พ.ศ. 433 โดยพระเจ้าวิสุทธิคามณีนอกัย นับเป็นการเริ่มต้นยุคจารจาริกอย่างชัดเจน และทำให้การสืบทอดด้วยวิธีจารจารึกได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งการสืบทอดด้วยมุขปาฐะเริ่มเสื่อมความนิยมและหมดไปในที่สุด

การสืบทอดคัมภีร์ในยุคจัดพิมพ์ เมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์ได้รับความนิยมมากขึ้น การสืบทอดคำสอนจึงเริ่มหันมาใช้วิธีการจัดพิมพ์ โดยเริ่มจากพระไตรปิฎกฉบับ PTS เมื่อ พ.ศ. 2424 จากนั้นประเทศต่างๆจึงเปลี่ยนมาใช้วิธีการจัดพิมพ์เพื่อบันทึกพระไตรปิฎกของประเทศตนเองมาจนถึงในยุคปัจจุบัน พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ที่ได้รับความนิยมในการนำไปใช้อ้างอิงมี 4 ฉบับ ได้แก่ ฉบับ PTS ของสมาคมบาติปกรณ์ประเทศอังกฤษ ฉบับสยามรัฐของไทย ฉบับฉันทะสังคายนาของพม่า และฉบับพุทธชนันตีของศรีลังกา การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแบ่งได้เป็น 2 สาย คือ สายจาริตและสายวิเคราะห์เปรียบเทียบ

5.2 โครงสร้างเนื้อหาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในคัมภีร์พระบาลี

เนื้อหาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรมีโครงสร้างอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ 1) **บทนำ** เป็นคำที่พระอรหันต์ได้แสดงต่อพระอรหันต์เถระ 500 รูปเพื่อตอบคำถามที่พระมหากัสสปะถามในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 1 ว่า “ธรรมจักรแสดงไว้ที่ไหน ใครเป็นผู้แสดง แสดงแก่ใคร และแสดงอย่างไร 2) **หลักธรรม** ในพระสูตรนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง

หลักธรรมได้แก่ ทางสายกลาง อริยสัจ 4 รอบ 3 อากาโร 12 3) **บทท้าย** เป็นการบอกเหตุการณ์ว่าพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา” เมื่อนั้นเหล่าเทวดาได้ส่งเสียงต่อกันขึ้นไปตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกาจนกระทั่งถึงชั้นพรหม ทิวทั้งหมื่นโลกธาตุในวันไหว้สิ้นสะเทือน มีแสงสว่างหาประมาณมิได้

ลักษณะของหลักธรรมที่ปรากฏในคำสอนพระพุทธศาสนามี 3 ประการ ได้แก่ 1) แสดงธรรมตามอัธยาศัยผู้ฟัง คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมตามอัธยาศัยผู้ฟัง เรียกว่า “ปรัชญาสา” พระองค์จะตรวจดูอัธยาศัยผู้ฟังก่อนแล้วจึงแสดงธรรมตามอัธยาศัยนั้นๆ 2) แสดงข้อธรรมตามลำดับ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงตามลำดับหัวข้อธรรม ไม่ข้ามข้อไปมา ดังหลักฐานว่า “ในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตผลโดยตรง 3) ข้อธรรมมีความละเอียดลุ่มลึกไปตามลำดับ คือ ข้อธรรมแม้เป็นหมวดเดียวกัน แต่เมื่อปฏิบัติไปได้สุรอบแล้วเริ่มต้นปฏิบัติรอบใหม่ย่อมจะมีความละเอียดลุ่มลึกยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม

วิเคราะห์หลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เมื่อนำลักษณะของหลักธรรมทั้ง 3 ประการข้างต้นมาวิเคราะห์หลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือ อริยมรรคมีองค์ 8 อริยสัจ 4 รอบ 3 อากาโร 12 กับหลักธรรมแม่บทสำคัญๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น บุญกิริยาวัตถุ 3 กับอเสขะธรรม 10 กับไตรสิกขาและธรรมชั้น 5 เป็นต้น ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตามลำดับหัวข้อธรรมและยังทำให้สามารถอธิบายขั้นตอนการบรรลุธรรมตามแนวหลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรได้ว่า สัมมาทิฏฐิ → สีล → สมาธิ → ปัญญา → วิมุตติ → วิมุตติญาณทัสสนะ

5.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงตัวเลข เชิงไวยากรณ์ และเชิงความหมายของคัมภีร์พระบาลีจากพระไตรปิฎกบาลี 4 สายจารีต โดยใช้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นกรณีศึกษา

เมื่อนำเนื้อหาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจากพระไตรปิฎกบาลีทุกสายจารีตมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบร่วมกันแล้วพบว่า จากเนื้อหาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในพระ

ไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐที่มีจำนวน 594 คำ พบความแตกต่างกันทั้งสิ้น 33 แห่ง คิดเป็น 6.06% บรรดาความต่างทั้ง 33 แห่งนั้น มีความแตกต่างด้านการแบ่งส่วนเนื้อหา 2 แห่ง คิดเป็น 6.06% มีความแตกต่างด้านไวยากรณ์ 22 แห่ง คิดเป็น 66.67% มีความแตกต่างด้านความหมาย 9 แห่ง คิดเป็น 27.27% ความแตกต่างด้านไวยากรณ์พบว่า มีความแตกต่างระหว่างไวยากรณ์ของภาษาพูดกับภาษาเขียน และแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการใช้หลักไวยากรณ์ของแต่ละประเทศ ความแตกต่างด้านความหมาย แม้พบได้น้อยแต่มีผลทำให้ความหมายของเนื้อหาพุทธธรรมผิดเพี้ยนได้

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการเปรียบเทียบวิเคราะห์พระไตรปิฎกบาลีจาก 4 สายจารีตมี 5 ประการ ได้แก่

1) **ข้อมูลความแตกต่างเชิงตัวเลข** ทำให้ทราบถึงความแตกต่างของเนื้อหาของพระไตรปิฎกบาลีสายจารีตต่างๆ อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมว่ามีจำนวนมากขึ้นหรือสามารถนำตัวเลขเหล่านี้คำนวณออกมาเป็นสัดส่วนได้

2) **ความแตกต่างระหว่างไวยากรณ์ภาษาพูดกับไวยากรณ์ภาษาเขียน** เมื่อนำเนื้อหาที่สืบทอดกันมาด้วยมุขปาฐะถ่ายทอดสู่การเขียนทำให้เห็นเค้าโครงของรูปแบบไวยากรณ์ภาษาพูดหลงเหลืออยู่ ซึ่งพบว่ามีความแตกต่างกับรูปแบบไวยากรณ์ภาษาเขียนหลายประการ เช่น เรื่องการออกเสียง คำชุด วรรคตอน เป็นต้น

3) **ความแตกต่างด้านไวยากรณ์** เนื้อหาในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบาลีแต่ละสายจารีตแสดงให้เห็นถึงความนิยมการใช้หลักไวยากรณ์ของแต่ละประเทศไม่เหมือนกันส่งผลการสืบทอดคำสอนด้วยการจารจารึกของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันมากขึ้นเรื่อยๆ ความแตกต่างด้านไวยากรณ์นี้เป็นความแตกต่างที่พบเห็นได้มากที่สุด แต่เนื้อหาที่แตกต่างด้านไวยากรณ์นั้นยังคงความหมายเหมือนเดิม

4) **ความแตกต่างด้านความหมาย** เกิดจากการบันทึกตกหล่นหรือบันทึกเกินมา อาจจะเป็นด้วยความประมาทเลินเล่อเป็นต้น ความแตกต่างด้านความหมายนี้พบเห็นได้น้อย แต่ความแตกต่างแม้เพียงเล็กน้อยสักครั้งคำ หนึ่งคำ หรือหลายคำ ล้วนมีผลทำให้ความหมายของเนื้อหาพุทธธรรมตรงนั้นเพี้ยนไปหรือถึงขั้นผิดไปเลยก็ได้

ดังนั้นความแตกต่างด้านความหมายนี้จึงมีความสำคัญมาก จะปล่อยปะละเลยเพราะเห็นว่าผิดเพียงเล็กน้อยไม่ได้

5) **แนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกบาลี** เมื่อได้ทำการเปรียบเทียบวิเคราะห์เนื้อหาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจากพระไตรปิฎกบาลีทุกสายจารีต ทำให้พบแนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกบาลีที่จะทำให้เกิดความเชี่ยวชาญลึกซึ้งขึ้นว่า 1) การใช้หลักฐานชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกบาลีทุกสายจารีต เนื้อหาจากพระไตรปิฎกแต่ละสายจารีตให้แตกต่างกัน การศึกษาจากพระไตรปิฎกหลายจารีตจะทำให้เห็นได้หลายแง่มุมมากขึ้น 2) การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ความแตกต่างของเนื้อหาจากหลายสายจารีตมีประโยชน์หลายด้าน ได้แก่ ด้านแหล่งข้อมูลบาลี ด้านส่งเสริมการศึกษาบาลีและด้านส่งเสริมประเพณี 3) การศึกษาเชิงวิเคราะห์ การอธิบายถึงความแตกต่างของเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลีแต่ละสายจารีต จำเป็นต้องใช้ความรู้จากหลายแขนงมาวิเคราะห์ร่วมกันแบบบูรณาการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักไวยากรณ์ หลักพุทธธรรม ตลอดจนจนกระทั่งศาสตร์อื่นๆไม่ว่าจะเป็น สัทศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เองที่จะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ๆในวงการศึกษาการพระพุทธศาสนาต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การทำงานวิจัยที่ต้องนำหลักฐานชั้นปฐมภูมิจากแหล่งต่างๆมาศึกษานั้น หน่วยงานหรือองค์กรใดๆก็ตามที่มีหลักฐานชั้นปฐมภูมิอยู่ในครอบครองควรกำหนดให้หมินโยบายนำหลักฐานต่างๆเหล่านี้มาเผยแพร่เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการทำงานวิจัย โดยอาจนำเสนอออกมาในรูปแบบดิจิทัลแล้วเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ต ซึ่งไม่จำเป็นต้องนำของจริงมาให้บริการ เป็นต้น ก็จะทำให้วงการวิชาการพระพุทธศาสนา มีพัฒนาการสูงยิ่งขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่อย่างก้าวกระโดด

2) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นกรณีวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบคัมภีร์บาลีโดยใช้ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นกรณีศึกษา การนำแนวคิดนี้มาสร้างเป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีฉบับวิเคราะห์เปรียบเทียบที่สมบูรณ์ครบชุดจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนถึงผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรม นักวิชาการทั้ง

หลายจากประเทศต่างๆ มาร่วมมือกันทำงานอย่างจริงจัง และเมื่อความสำเร็จนี้เกิดขึ้นย่อมเป็นนิมิตหมายว่าคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะได้ถูกเก็บรักษาไว้อย่างถูกต้องใกล้เคียงพระบาลีดั้งเดิมมากที่สุด

3) การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกเฉพาะสายของประเทศตนเองเท่านั้น แต่จากงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษาบาลีจากทุกสายอักษรก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ดังนั้นสถาบันการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาทั้งหลายควรส่งเสริมให้มีการศึกษาบาลีเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบเช่นนี้ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งการศึกษาคัมภีร์ข้ามสายกันนี้เองย่อมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีกันยิ่งขึ้นไปของชาวพุทธทั่วโลก

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) การศึกษาประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์บาลีย่อมเป็นอุปการะคุณที่ทำให้การศึกษานี้อาจหาคำสอนภายในคัมภีร์แต่ละเล่มเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์เข้าใจมากยิ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การนำคำสอนในคัมภีร์มาประยุกต์ใช้กับปัจจุบันก็จะเป็นไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ไม่ลำสมัย นอกจากนี้การศึกษาประวัติและพัฒนาการของคัมภีร์เพื่อให้เข้าใจบริบทในด้านต่างๆ ควบคู่ไปกับการศึกษาเนื้อหา คำสอนภายในคัมภีร์นั้นๆ สิ่งนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาขั้นสูงให้ยิ่งขึ้นไปอีกด้วย

2) การอธิบายหลักธรรม ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอลักษณะของคำสอนในพระพุทธศาสนาว่าต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ แสดงธรรมตามอัธยาศัยผู้ฟัง แสดงธรรมตามลำดับหัวข้อธรรม ธรรมะในแต่ละรอบมีความละเอียดลุ่มลึกไปตามลำดับ เมื่อนำคุณสมบัติทั้ง 3 ข้อนี้มาใช้เป็นเกณฑ์เพื่อศึกษาหรืออธิบายหัวข้อธรรมต่างๆ จะทำให้ไม่เกิดความสับสน การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหัวข้อธรรมต่างๆ จะไม่มีความลักลั่นกัน นอกจากนี้ยังสามารถนำคุณสมบัติทั้ง 3 ข้อนี้มาเป็นเครื่องมือเพื่อพิจารณาตัดสินว่าการศึกษหลักธรรมต่างๆ เป็นไปอย่างถูกต้องหรือไม่

3) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเนื้อหาบาลีในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ทำให้ทราบว่าเนื้อหาคำสอนที่ใกล้เคียงพระบาลีดั้งเดิมมากที่สุดนั้นคืออะไร สิ่งนี้ช่วยทำให้เข้าใจ

เนื้อหาของพระสูตรนี้ได้ต่างแตกฉานมากขึ้น สามารถนำไปใช้ศึกษาเพื่อต่อยอดงานวิจัยชิ้นอื่นได้ หรือเมื่อถึงคราวจำเป็นต้องอธิบายเทศนาสั่งสอนให้แก่พุทธศาสนิกชนในวาระโอกาสต่างๆ ก็สามารถทำได้อย่างไร้พริ้วเพราะลึกซึ้ง งามทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ เพราะความที่มีความรู้ความเข้าใจในพระบาลีทุกตัวอักษรเป็นอย่างดีแล้วนั่นเอง

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์พระพุทธรศาสนาสาขายื่นๆนอกจากคัมภีร์บาลี เช่น ภาษาสันสกฤต พราหมี เทวนาครี ขโรษฐี คันธารี เป็นต้น หรือภาษาที่แปลมาจากคัมภีร์พุทธโดยตรงเช่น ภาษาจีน ธิเบต เป็นต้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเมื่อนำความรู้เหล่านี้มาผสมผสานกันจะช่วยให้เข้าใจประวัติความสำคัญความเป็นมาและพัฒนาการตลอดจนบริบทด้านต่างๆของคัมภีร์ ดังนั้นเรื่องประวัติความเป็นมาและพัฒนาของคัมภีร์พระพุทธรศาสนาฉบับอื่นๆจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการวิจัยต่อไป

2) การวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของหลักธรรมจากพระสูตรต่างๆ แล้วเปรียบเทียบให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับหลักธรรมแม่บทสำคัญๆ โดยมีหลักการคุณสมบัติของคำสอนทั้ง 3 ประการ ได้แก่ แสดงธรรมตามอริยาศัยผู้ฟัง แสดงธรรมตามลำดับ ธรรมะในแต่ละรอบมีความละเอียดลุ่มลึกไปตามลำดับ จะช่วยให้เห็นภาพความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของหลักธรรมทั้งหลายในพระไตรปิฎกโดยองค์รวม ดังนั้นการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาหลักธรรมจากพระสูตรที่สำคัญอื่นๆ เช่น อนันตลักษณะสูตร อาทิตตปริยายสูตร เป็นต้น แล้วเปรียบเทียบให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับหลักธรรมแม่บทสำคัญๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการวิจัยต่อไป

3) หลักฐานจากคัมภีร์ปฐมภูมิอื่นๆอีก เช่น คัมภีร์สันสกฤต คันธารี เป็นต้น หรือแม้กระทั่งคัมภีร์ที่ต้นฉบับสูญหายหมดแล้วแต่ก็ถูกแปลไปยังภาษาต่างๆ เช่น จีน ธิเบต เป็นต้น การนำเนื้อหาจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิเหล่านี้ทั้งหมดมาศึกษาร่วมกันจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้งถึงที่สุด ดังนั้นการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเนื้อหาของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจากคัมภีร์พระพุทธรศาสนาชั้นปฐมภูมิทั้งหมดจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการวิจัยต่อไป

รายการอ้างอิง

- ทยยรรณรส เตปิฎก. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2549.
 บรรเจิด ขวลิตรื่องฤทธิ. “พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน”. *เรื่องเล่าพระไตรปิฎก*.
 กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2564.
 พระไตรปิฎกอักษรลาว. ลาวรณัฐ: ลาวพุทธศาสนสมพนธเนน มุททาปีตา, 2553.
 พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต. *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*. แปลโดย สุเทพ พรหมเลิศ.
 กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
 มหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรณัฐเตปิฎก*. กรุงเทพฯ:
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
Buddha Jayanti Tripitaka Series. Sri Lanka: The Patronage of the Republic
 of Sri Lanka, 2520.
 Buddhist Institute, Phnom Penh. *Tripitaka Series (Khmer)*. Japan: Hirosaki
 Sogo Printing Ltd., 2537.
Chaṭṭhasaṅgītipiṭakaṃ. Marammaraha: Buddhasāsanasamiti, 2500.
 Henry Frowde. *Tripitaka Series (PTS)*. London: Oxpord University Press
 Warehouse, 2441.

ภาคผนวก

หลักเกณฑ์การอ้างอิง วารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJBID)

1. อักษรย่อและหลักเกณฑ์การอ้างอิงคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1.1 อักษรย่อกัมภีร์

- อักษรย่อตัวโรมัน ยึดตามพจนานุกรม Critical Pāli Dictionary¹
- อักษรย่อตัวไทย ยึดตามที่ระบุในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539²

1.2 อักษรย่ออื่นๆ

สยามรัฐ	คัมภีร์บาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ
หลวง	พระไตรปิฎกแปลฉบับหลวง
ภูมิพล	คัมภีร์ฉบับภูมิพล
มมร	คัมภีร์ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มจร	คัมภีร์ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ฉฺฉฺฐสังคีติ	คัมภีร์บาลีอักษรพม่า ฉบับฉฺฉฺฐสังคีติ (Burmese edition)
พุทธชยันตี	คัมภีร์บาลีอักษรสิงหล ฉบับพุทธชยันตี หรือฉบับ Simon Hewavitarme Bequest Series (Ceylon edition)
Apte	The Practical Sanskrit-English Dictionary (Revised and enlarged edition). 1986. Vaman Shivaram Apte. Kyoto: Rinzen Book.
BHS	<i>Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. I: Grammar.</i> 1953–85. Franklin Edgerton, Yale University Press: New Haven.
BHSD	<i>Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. II: Dictionary.</i> 1953–85. Franklin Edgerton, Yale University Press: New Haven.

1. ดูรายละเอียดได้ที่ https://cpd.uni-koeln.de/intro/vol1_epileg_abbrev_texts

2. ดูรายละเอียดได้ที่ http://gds.mcu.ac.th/site/office/images/b7_acronym.html

- HOS *Harvard Oriental Series*
- IAKBh I *Index to the Abhidharmakośabhāṣya* (P. Pradhan Edition) Part I Sanskrit-Tibetan-Chinese. 2001. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo: Daizōshuppan 大蔵出版.
- IAKBh II *Index to the Abhidharmakośabhāṣya* (P. Pradhan Edition) Part II Sanskrit-Tibetan-Chinese. 2001. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo: Daizōshuppan 大蔵出版.
- KBD *A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary*. Bukkyō KanBon Daijiten 佛教漢梵大辞典. 1997. Hirakawa Akira 平川彰. Tokyo.
- MW *A Sanskrit-English Dictionary*. 1986. Monier Williams, Tokyo: Meicho-fukyukai. (first printed.1899. Oxford: Clarendon Press)
- NPED *A Dictionary of Pāli, Part II*. 2010. Margaret Cone, Pali Text Society.
- PED *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. 1921–1925. T.W. Rhys Davids and William Stede. London: PTS.
- PTS คัมภีร์บาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society)
- PW *Sanskrit-Wörterbuch*. 7 vols. 1855–75. Otto Böhtlingk and Rudolph Roth. St.Petersburg.

1.3 รูปแบบการอ้างอิงหลักฐานคัมภีร์ในเชิงอรรถ

• สามารถระบุการอ้างอิงได้ 2 แบบ คือ

1) ระบุชื่อคัมภีร์ และเลขกำกับ มี 2 แบบ

1.1) ระบุ เล่ม-หน้า เช่น DN.II 105

1.2) ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ขุ.อิติ. 25/195/237 (บาลี.มมร)

2) ระบุตัวเลข “วรรค” “พระสูตร” “คาถา”

ซึ่งต้องเรียงตามลำดับที่ได้กำหนดไว้แล้วใช้เครื่องหมายทวิภาค (Full stop) “.”

คั่นระหว่างกัน

• ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร

• ให้เขียนเป็นตัวเลขอารบิก

• กรณีต้องการอ้างอิงข้อมูลระดับบรรทัด สามารถใส่เลขระบุบรรทัดเป็นตัวห้อย เช่น DN.II 105₃₅₋₃₇ หรือ ขุ.อิติ. 25/195/237₁₉ (บาลี.มมร)

• กรณีคัมภีร์เดียวกัน แต่มีการอ้างอิงหลายหน้า ใช้ “,” คั่นแบ่งหน้า

ตัวอย่างที่ 1 - DN.III 218, 227, 421

ตัวอย่างที่ 2 - ที.มหา. 10/191/158, 10/253/203 (บาลี.มมร)

• กรณีเปรียบเทียบคัมภีร์เดียวกัน ต่างจาริต ใช้ “,” คั่นแบ่งหน้า

ตัวอย่างที่ 1 - AN.II 120 (บาลี.PTS), 19/100/210 (บาลี.พุทธชยันตี), 21/86/112 (บาลี.สยามรัฐ), 15/86/77 (บาลี.ฉန္ดรสังคีติ)

• กรณีหลายคัมภีร์หรือหลายจาริต ใช้ “,” คั่นแบ่งคัมภีร์ เช่น

ตัวอย่างที่ 1 - DN.III 218, MN.I 72, Nidd.I 82

ตัวอย่างที่ 2 - AN.I 41 (บาลี.PTS), ที.มหา. 10/191/158 (บาลี.สยามรัฐ)

ตัวอย่างที่ 3 - ที.มหา. 10/191/158 (บาลี.มมร), ที.ปา. 11/108/10 (บาลี.มมร)

1.4 ตารางสรุปรูปแบบการอ้างอิงคัมภีร์

คัมภีร์	ฉบับ	ตัวอย่างการอ้างอิง
คัมภีร์บาลี ³ • พระไตรปิฎก	PTS ฯลฯ ที่ไม่มีการแบ่งข้อ สยามรัฐ. ฉันทสัจจะคายนา, พุทธชยันตี ฯลฯ ที่มีการแบ่งข้อ	Vin.IV 104 (บาลี.PTS), Vin.IV 104 ₁₂ (บาลี.PTS) ช.อุป. 32/502/250 (บาลี.มมร) ช.อิตติ. 25/195/237 (บาลี.มจร)
• อรรถกถา • ฎีกา • อนฎีกา	PTS มมร. มจร. * อ้างเป็น เล่ม/หน้า, เล่ม/ข้อ/หน้า	MN.III 19 (บาลี.PTS) ส.มท.อ. 19/592 (บาลี.มมร) ม.ม.อ. 2/452/254 (บาลี.มจร) ช.ธ.อ. 6/138 (บาลี.มจร)
ทิเบต	Peking Edition Derge Edition * ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร	รูปแบบที่ 1 ระบุเล่ม แลว หน้า P118.269a3–270a5 D96.269a3–270a5 รูปแบบที่ 2 หมายเลขกำกับพระสูตร P Thu 128b5–129b7 D Na 103b9
จีน	ฉบับไทโชชินชูโตโซเคียว (Taisho Shinshu Daizokyo) * ควรใช้รูปแบบเดียวทั้งเอกสาร	รูปแบบที่ 1 ระบุเล่ม แลว หน้า T32.101a7–101b19 (no.1648) T32.101a7–101b19 รูปแบบที่ 2 หมายเลขกำกับพระสูตร T 1648

3. รูปแบบการอ้างอิงคัมภีร์บาลี ให้ผู้เขียนยึดโครงสร้างการอ้างอิงแบบทั่วไป ได้แก่ ฉบับยุโรป ฯลฯ ที่ไม่มีการแบ่งข้อใช้ อักษรย่อคัมภีร์.เล่ม หน้า (ภาษา.ชื่อฉบับ) ฉบับไทย ฉันทสัจจะคายนา พุทธชยันตี ฯลฯ ที่มีการแบ่งข้อใช้ อักษรย่อคัมภีร์. เล่ม/ข้อ/หน้า (ภาษา.ชื่อฉบับ)

1.5 การลงรายการอ้างอิง

ให้ลงตามประเภทเอกสารนั้นๆ โดยใส่ชื่อฉบับแทนชื่อผู้แต่ง แล้วจึงระบุชื่อ คัมภีร์ สามารถระบุแบบรวมเล่มหรือแยกเล่มก็ได้

• รายการอ้างอิง

ชื่อฉบับ. ชื่อคัมภีร์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ขุททกนิกายе ขาดกปาฬิยา สํวณนาฎตา
ขาดกฏฐกถา สุตโตโม ภาโค วีสติ-จตตาลีสนิปาตวณณนา. กรุงเทพฯ:
วิญญาน, 2535.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. นครปฐม:
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

2. หลักเกณฑ์การอ้างอิงอื่นๆ

หลักการ : ยึดตามระบบ Chicago เวอร์ชัน 17

ลักษณะอ้างอิง : เชิงอรรถท้ายกระดาษ (Footnote)

2.1 คำแนะนำเบื้องต้น

- ชื่อผู้แต่ง ให้ลง “ชื่อ นามสกุล” ทั้งเชิงอรรถและบรรณานุกรม เช่น ปัญญะวุฒิสิริวัฒน์ชัย, Lisa Kelly กรณีที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้ใช้ “คำอ่านโรมัน (ภาษาต้นฉบับ ถ้ามี)”

- ชื่อหนังสือ/ชื่อวารสาร ทั้งภาษาไทย และต่างประเทศ ใช้ ตัวเอียง กรณีที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้ใช้ “ภาษาต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลไทยหรืออังกฤษ).”

ตัวอย่าง

สมภาร พรหมทา. *เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

Steven Leitt, and Stephen J. Dubner. *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*. New York: William Morrow, 2005.

Masahiro Shimoda (下田正弘). *涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (Nhangyō no kenkyū: Daijō kyōten no kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปรินิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน)*. Tokyo: Shunjūsha, 1997.

- **สถานที่พิมพ์** ใช้ชื่อเมือง ถ้าไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ใช้ “ม.ป.ท.” (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.p.” (no place)

- **สำนักพิมพ์** ใส่เฉพาะชื่อสำนักพิมพ์ ตัดคำที่ระบุประเภทของกิจการออก เช่น โรงพิมพ์, สำนักพิมพ์, บริษัท, ห้างหุ้นส่วน จำกัด, Publishers, Co., Inc., Limited, Books, Press ฯลฯ ถ้าไม่ปรากฏชื่อสำนักพิมพ์ใช้ “ม.ป.พ.” (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.p.” (no publisher)

- **ปีตีพิมพ์** ใช้เลขปี ค.ศ. หรือ ปี พ.ศ. ตามที่ปรากฏในงานเขียน กรณีพิมพ์ซ้ำ ให้ใช้ปีของเล่มที่ใช้อ้างอิง ถ้าไม่ปรากฏปีตีพิมพ์ใช้ “ม.ป.ป.” (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ต่างประเทศใช้ “n.d.” (no date)

เอกสารที่ไม่ทราบรายละเอียดการจัดพิมพ์ใช้ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.)

2.2 การอ้างอิงเชิงอรรถ (Footnote)

1) บรรทัดแรกของข้อมูลหรือสิ่งอ้างอิง ให้ย่อหน้า 1 ครั้ง แล้วจึงพิมพ์หมายเลขอ้างอิงเป็นตัวยก และเว้นวรรค 1 เคาะ แล้วจึงพิมพ์แหล่งอ้างอิงตามระบบ Chicago เวอร์ชัน 17

2) กรณีผู้แต่ง 2–3 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน ใส่คำว่า “และ” หรือ “and” หน้าชื่อคนสุดท้าย, กรณีผู้แต่ง 4 คนหรือมากกว่า ให้ใส่ชื่อผู้แต่งคนที่ 1 แล้วพิมพ์คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.”

3) กรณีไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่มีชื่อผู้ดำเนินการ ให้ละชื่อผู้แต่ง เช่น พระพุทธศาสนา ม.1, บรรณาธิการโดย สุระ ดามาพงษ์ และบุญรัตน์ รอดตา (กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, 2551), 12.

4) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันซ้ำโดยไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น ภาษาไทยใช้คำว่า “เรื่องเดียวกัน” ภาษาต่างประเทศใช้ “Ibid.” แล้วจึงระบุหน้า เช่น เรื่องเดียวกัน, 14. หรือ Ibid., 601.

5) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันและหน้าเดียวกันโดยไม่มีเอกสารอื่นมาคั่น ภาษาไทยใช้คำว่า “ที่เดียวกัน” ภาษาต่างประเทศใช้ “Id.”

6) การอ้างอิงเอกสารเรื่องเดียวกันซ้ำ โดยมีเอกสารอื่นมาคั่น ให้ใช้การอ้างอิงแบบย่อ (Shortened-form) ยกมาเพียงชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ/ชื่อบทความ/ชื่อวิทยานิพนธ์, เลขหน้า.

2.3 การลงรายการอ้างอิง (Reference)

1) พิมพ์ข้อมูลอ้างอิงขีดขอบกระดาษ เมื่อขึ้นบรรทัดต่อไปต้องย่อหน้า 1 ครั้ง

2) ให้เรียงลำดับเอกสารตามตัวอักษร ก-ฮ ตามด้วย A-Z ตามด้วยปีที่พิมพ์

3) กรณีชื่อซ้ำให้ขีดล่างยาวเท่ากับย่อหน้าแล้วปิดด้วยจุดมหัพภาค “_____.”

4) กรณีผู้แต่งหลายคน

(ก) ให้ยึดตัวอักษรของผู้เขียนคนแรกเป็นสำคัญ

(ข) ให้เรียงลำดับผู้แต่งที่ปรากฏในเอกสารอ้างอิงนั้น ๆ

• ตัวอย่างการลงเชิงอรรถ

---

¹ โกศล วงศ์สุวรรณค์ และคณะ, *ปัญหาสังคม (Social Problem)*, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ตั้ง, 2549), 74–76.

² สุภัค มหาวรากร, “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”, *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (26) (มกราคม–มิถุนายน 2555), 67.

³ ส.มหา. 19/1081/592 (ไทย.มจร)

⁴ พระไพศาล วิสาโล, *ศาสนาประจำใจ*, (กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์, 2552), 77.

⁵ ที่เดียวกัน.

⁶ พระไพศาล วิสาโล, *สุขเหนือใจ*, (กรุงเทพฯ: เนชั่น-บุ๊กส์, 2552), 25.

⁷ กฤติกาวัลย์ หิรัญสี, *โกณฑัญญะบรมครูโทรเอกของโลก*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 83.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 90.

⁹ Svetlana Cicmil et al., *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*, (New Jersey: Project Management Institute, 2009), 54–55.

¹⁰ Margaret Lock, “Comprehending the Body in the Era of the Epigenome”. *Current Anthropology*, Vol. 56 No. 2 (April 2015), 162.

¹¹ Ibid., 165.

¹² Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion* (New York: America, 2016)

¹³ กฤติกาวัลย์ หิรัญสี, *โกณฑัญญะบรมครูโทรเอกของโลก*, 89.

¹⁴ สุภัค มหาวรากร, “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”, 69.

• ตัวอย่างการลงรายการอ้างอิง

กฤติกาวัลย์ หิรัญสิ. *โกณฑัญญะบรมครูโอรสเอกของโลก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

โกศล วงศ์สวรรค์ และคณะ. *ปัญหาสังคม (Social Problem)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ติ้ง, 2549.

พระไพศาล วิสาโล. *ศาสนาประจำใจ*. กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊กส์, 2552.

_____. *สุขเหนือสุข*. กรุงเทพฯ: เนชั่นบุ๊กส์, 2552.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สุภัค มหาวรากร. “พระจันทร์: การสื่อแนวคิดเรื่องปัญญาในอรรถกถาชาดก”. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (26) (มกราคม-มิถุนายน 2555). 60–77.

Colin Redrew, Michael J. Boyd, and Iain Morley, *Death Rituals, Social Order and the Ancient World - Death Shall Have No Dominion* (New York: America, 2016)

Svetlana Cicmil, Terry Cooke-Davis, et al. *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*. New Jersey: Project Management Institute, 2009.

Margaret Lock. “Comprehending the Body in the Era of the Epigenome”. *Current Anthropology*. Vol. 56 No. 2 (April 2015). 162–200.

Svetlana Cicmil et al., *Exploring the Complexity of Projects: Implications of Complexity Theory for Project Management Practice*. New Jersey: Project Management Institute, 2009.

3. ตัวอย่างในกรณีต่าง ๆ

3.1 หนังสือ

3.1.1 ผู้แต่ง 1 คน, 2–3 คน และ 4 คนขึ้นไป

- **เชิงอรรถ**

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.
URL (ถ้ามี).

¹ อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, *พระพุทธศาสนามหายาน*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), 225.

² David Shields, *How Literature Saved My Life*, (New York: Alfred A. Knopf, 2013), 33.

³ ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, *มนุษย์กับการใช้เหตุผล*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549), 46–47, <http://csbp.mcu.ac.th/มนุษย์กับการใช้เหตุผล.pdf>.

⁴ Mark Evan Bonds, *Absolute Music: The History of an Idea*, (New York: Oxford University Press, 2014), 3, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199343638.003.0004>.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์. URL (ถ้ามี).

อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. พระพุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

David Shields. *How Literature Saved My Life*. New York: Alfred A. Knopf, 2013.

ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา. มนุษย์กับการใช้เหตุผล. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549. <http://csbp.mcu.ac.th/มนุษย์กับการใช้เหตุผล.pdf>.

Mark Evan Bonds. *Absolute Music: The History of an Idea*. New York: Oxford University Press, 2014. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199343638.003.0004>.

URL ถ้านำหนังสือมาจากเว็บไซต์ ให้ระบุ URL ด้วย

ชื่อผู้แต่ง

(1) กรณีผู้แต่ง 2 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคนโดยไม่ต้องมีเครื่องหมาย “,” คั่น เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรมทา” “David Shields and Mark Evan”

(2) กรณีผู้แต่ง 3 คน ให้ระบุชื่อผู้แต่งทุกคน โดยมีเครื่องหมาย “,” คั่น เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน, อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, และสมภาร พรมทา” “David Shields, Margaret Lock, and Mark Evan”

(3) กรณีผู้แต่ง 4 คนหรือมากกว่า ให้ใส่ชื่อผู้แต่งคนที่ 1 แล้วพิมพ์คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” เช่น “ปรีชา ช่างขวัญยืน และคณะ” “David Shields et al.”

3.1.2 หนังสือภาษาต่างประเทศอื่น ๆ นอกเหนือจากอักษรโรมัน

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง คำอ่านโรมัน (ชื่อต้นฉบับ), ชื่อหนังสือต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลภาษาไทยหรืออังกฤษ), (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ Masahiro Shimoda (下田正弘), 涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (*Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōtenno kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน*), (Tokyo: Shunjūsha, 1997), 55.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง คำอ่านโรมัน (ชื่อต้นฉบับ). ชื่อหนังสือต้นฉบับ (คำอ่านโรมัน: คำแปลภาษาไทยหรืออังกฤษ). สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

Shimoda Masahiro (下田正弘). 涅槃經の研究: 大乘經典の研究 方法試論 (*Nehangyō no kenkyū: Daijō kyōtenno kenkyū hōhō shiron: การศึกษาวิจัยมหาปริณิพพานสูตร: วิธีการศึกษาวิจัยคัมภีร์พระพุทธศาสนาหายาน*). Tokyo: Shunjūsha, 1997.

3.1.3 หนังสือที่มีผู้ดำเนินการต่าง ๆ

• เจริญอรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อหนังสือ, ลักษณะดำเนินการ ชื่อผู้ดำเนินการ (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ Joad, *ปรัชญา*, แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2521), 77.

² Yves Bonnefoy, *New and Selected Poems*, ed. John Naughton and Anthony Rudolf, (Chicago: University of Chicago Press, 1995), 99.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. ลักษณะดำเนินการ ชื่อผู้ดำเนินการ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

Joad. *ปรัชญา*. แปลโดย วิทย์ วิศทเวทย์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2521.

Bonnefoy, Yves. *New and Selected Poems*. Editor by John Naughton and Anthony Rudolf. Chicago: University of Chicago Press, 1995.

หนังสือแปล ให้ใส่ “แปลโดย” หรือ “trans.”

หนังสือที่มีบรรณาธิการดูแล ให้ใส่ “บรรณาธิการโดย” หรือ “ed.”

หนังสือที่มีผู้รวบรวม ให้ใส่ “รวบรวมโดย” หรือ “comp.” เมื่อเขียนในบรรณานุกรม ต้องเขียนเป็นคำเต็มคือ Translated by., Editor by., Compiled by.

3.2 พจนานุกรม สารานุกรม

• เจริงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, ครั้งที่พิมพ์. อ้างคำว่า “คำที่อ้างอิง”.

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 5, อ้างคำว่า “โลกาภิวัตน์”.

² Francis S. Drake, *Dictionary of American Biography* (1937), s.v. “Wadsworth, Jeremiah”.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

Drake, Francis S. *Dictionary of American Biography* (1937). Boston: Houghton, Osgoog&Company, 1879.

หมายเหตุ: การลงคำศัพท์หรือเรื่องที่ยังอิงให้พิมพ์คำว่า “อ้างคำว่า” ในงานเขียนภาษาไทย ส่วนในงานเขียนภาษาต่างประเทศให้ใช้ตัวอักษรย่อว่า s.v. (อ้างคำเดียว) หรือ s.v.v. (อ้างมากกว่า 1 คำ)

3.3 บทความ

3.3.1 วารสาร นิตยสาร

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, ปีที่ ฉบับที่ (ช่วงเวลาที่ดีที่สุดพิมพ์), เลขหน้า.

¹ ชมาวดี เจริญศรีเศรษฐ์, “ปีก่อตั้งกนิษกศักราช”, *วารสารธรรมธารา*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558), 100.

² Sharon R. Wesoky, “Bringing the Jia Back into Guojia: Engendering Chinese Intellectual Politics”, *Signs*, Vol. 40 No. 3 (Spring 2015), 651.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ”. ชื่อวารสาร, ปีที่ ฉบับที่ (ช่วงเวลาที่ดีที่สุดพิมพ์). เลขหน้าของบทความตั้งแต่ต้นจนถึงท้ายบทความ.

ชมาวดี เจริญศรีเศรษฐ์. “ปีก่อตั้งกนิษกศักราช”. *วารสารธรรมธารา*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-ธันวาคม 2558). 97-115.

Wesoky, Sharon R. “Bringing the Jia Back into Guojia: Engendering Chinese Intellectual Politics”. *Signs*. Vol. 40 No. 3 (Spring 2015). 647-666.

3.3.2 หนังสือรวมบทความ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียนบทความ, “ชื่อบทความ”, *ชื่อหนังสือ*, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า. URL (ถ้ามี).

¹ สุมาลี มหณรงค์ชัย, “‘มหายาน’ จากอินเดียสู่จีน”, *พุทธศาสนามหายานในเอเชียตะวันออกเฉียง*, (กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2561), 14.

² George Cardona, “Sanskrit”, *The Indo-Aryan Languages*, (Routledge: New York, 2003), 116.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียนบทความ. “ชื่อบทความ”. *ชื่อหนังสือ*. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์. URL (ถ้ามี).

สุมาลี มหณรงค์ชัย. “‘มหายาน’ จากอินเดียสู่จีน”. *พุทธศาสนามหายานในเอเชียตะวันออกเฉียง*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน, 2561.

Cardona, George. “Sanskrit”. *The Indo-Aryan Languages*. Routledge: New York, 2003.

URL ถ้านำหนังสือมาจากเว็บไซต์ ให้ระบุ URL ต่อท้ายด้วย

3.4 วิทยานิพนธ์

• เ칭อรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้แต่ง, “ชื่อวิทยานิพนธ์”, ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา, (คณะ: มหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์), เลขหน้า.

¹ กมลรัตน์ ขวนสบาย, “แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, (คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 50.

² Mihwa Choi, “Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty”, *PhD diss.*, (University of Chicago, 2008), 59.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้แต่ง. “ชื่อวิทยานิพนธ์”. ระดับวิทยานิพนธ์, ชื่อมหาวิทยาลัย, ปีพิมพ์.

กมลรัตน์ ขวนสบาย. “แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ. คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

Choi, Mihwa. “Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty”. *PhD diss.* University of Chicago, 2008.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ใช้คำว่า “วิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับนี้”, “Master’s thesis”

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ใช้คำว่า “ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต”, “PhD diss.”

3.5 รายงานวิจัย รายงานที่ประชุมทางวิชาการ

3.5.1 รายงานวิจัย

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้วิจัย หรือคณะผู้วิจัย, “ชื่อโครงการ”, ประเภทเอกสาร, (ชื่อหน่วยงานวิจัย, ปีที่จัดทำ), เลขหน้า.

¹ ประไพรัตน์ ไททยกุล และคณะ, “ปัจจัยส่วนบุคคลและทัศนคติของบุคลากรที่เป็นคณะกรรมการบริหารความเสี่ยงของคณะ หน่วยงานที่มีผลต่อกระบวนการจัดทำบริหารความเสี่ยงของมหาวิทยาลัยนเรศวร”, *รายงานวิจัย*, (กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556), 20–21.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้วิจัย หรือคณะผู้วิจัย. “ชื่อโครงการ”. ประเภทเอกสาร, ชื่อหน่วยงานวิจัย, ปีที่จัดทำ.

ประไพรัตน์ ไททยกุล, ลัดดา กิจนพศรี, ธนวรรณ ยอดบุรี, จักรกฤษณ์สนอ่อง, ปราการ นทีประสิทธิ์พร, อธิชัย อ่อนน้อม, สุดารัตน์ สิงห์เดช, ณิชฐเอก แก้ววรรณคดี และปรางทิพย์ แก้วประสิทธิ์. “ปัจจัยส่วนบุคคลและทัศนคติของบุคลากร ที่เป็นคณะกรรมการบริหารความเสี่ยงของคณะ หน่วยงานที่มีผลต่อกระบวนการจัดทำบริหารความเสี่ยงของ มหาวิทยาลัยนเรศวร”. *รายงานวิจัย*. กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556.

3.5.2 รายงานที่ประชุมทางวิชาการ (Proceeding)

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อผู้เขียน, “ชื่อเรื่อง”, ชื่องานประชุมวิชาการ, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์), เลขหน้า.

¹ พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ), “ถิ่นกำเนิดภาษาบาลี”, งานสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 คัมภีร์จารจารึกพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: พีเอสก็อปปี, 2559), 27.

² Félix Balado, “On the Shannon Capacity of DNA Data Embedding”, *Proceedings of 2010 IEEE International Conference on Acoustics*, (Dallas: IEEE, 2010), 22.

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้เขียน. “ชื่อเรื่อง”. ชื่องานประชุมวิชาการ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ). “ถิ่นกำเนิดภาษาบาลี”. งานสัมมนาวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 คัมภีร์จารจารึกพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: พีเอสก็อปปี, 2559.

Balado, Félix. “On the Shannon Capacity of DNA Data Embedding”. *Proceedings of 2010 IEEE International Conference on Acoustics*. Dallas: IEEE, 2010.

3.6 ข้อมูลจากเว็บไซต์

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ผู้แต่งหรือชื่อเว็บไซต์, ชื่อเรื่อง, ออนไลน์, URL. [วันที่สืบค้น].

¹ ศรัณยู นกแก้ว, *ที่สุดมรดกศิลป์แห่งสยามที่ซ่อนไว้ใน 12 ห้องใหม่ ‘พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร’*, ออนไลน์, <https://thestandard.co/bangkok-national-museum-2/>. [7 เมษายน 2562].

² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), *อุเทสิกเจดีย์, ข อุเทสิกะเจดีย์*, ออนไลน์, <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology>. [30 กรกฎาคม 2559]

² Keith Schneider, *Salt Lake City is Finding a Payoff in Conservation*, Online, <http://www.nytimes.com/2007/11/07/07cities.htm>. [7 November 2007].

• รายการอ้างอิง

ผู้แต่งหรือชื่อเว็บไซต์. ชื่อเรื่อง. ออนไลน์. URL. [วันที่สืบค้น].

ศรัณยู นกแก้ว, *ที่สุดมรดกศิลป์แห่งสยามที่ซ่อนไว้ใน 12 ห้องใหม่ ‘พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร’*. ออนไลน์. <https://thestandard.co/bangkok-national-museum-2/>. [7 เมษายน 2562].

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). *อุเทสิกเจดีย์ อุเทสิกะเจดีย์*. ออนไลน์. <http://www.sac.or.th/databases/archaeology/terminology>. [30 กรกฎาคม 2559].

Schneider, Keith. *Salt Lake City is Finding a Payoff in Conservation*. ออนไลน์. <http://www.nytimes.com/2007/11/07/07cities.htm>. [7 November 2007].

3.7 สื่อออนไลน์ (วิดีโอและเสียง)

• เชนเจอร์ร

เลขอ้างอิง ชื่อผู้บรรยายหรือชื่อองค์กรที่เผยแพร่, ชื่อของสื่อ, ออนไลน์, รูปแบบสื่อ, ช่วงเวลาที่อ้างอิง, URL. [วันที่สืบค้น].

¹ นครินทร์ วนกิจไพบูลย์, *บทเรียนเรื่องธุรกิจและวิธีคิดในการทำงานของหนุ่มเมืองจันท์*, ออนไลน์, สื่อเสียง, 7:20, <https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce62/>. [27 พฤศจิกายน 2561].

² Jamila Lyiscott, *3 Ways to Speak English*, Online, Video, 4:29, https://www.ted.com/talks/3_ways_to_speak_english. [24 February 2014].

• รายการอ้างอิง

ชื่อผู้บรรยายหรือชื่อองค์กรที่เผยแพร่. ชื่อของสื่อ. ออนไลน์. รูปแบบสื่อ. URL. [วันที่สืบค้น].

นครินทร์ วนกิจไพบูลย์. *บทเรียนเรื่องธุรกิจและวิธีคิดในการทำงานของหนุ่มเมืองจันท์*. ออนไลน์. สื่อเสียง. <https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce62/>. [27 พฤศจิกายน 2561].

Lyiscott, Jamila. *3 Ways to Speak English*. ออนไลน์. Video. https://www.ted.com/talks/3_ways_to_speak_english. [24 February 2014].

3.8 รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ กฎหมาย ประกาศ

• เชิงอรรถ

เลขอ้างอิง ชื่อรัฐธรรมนูญ/พระราชบัญญัติ/กฎหมาย/ประกาศ, มาตรา/ข้อ, วันเดือนปีที่ประกาศ, เลขหน้า.

¹ ประมวลกฎหมายอาญา, มาตรา 334, 13 พฤศจิกายน 2499, 90.

² ประกาศ ก.บ.ศป. เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Diseases 2019: COVID-19), ข้อ 8, 29 กุมภาพันธ์ 2563, 8.

³ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561, มาตรา 8, 17 กรกฎาคม 2561, 2.

• รายการอ้างอิง

ชื่อรัฐธรรมนูญ/พระราชบัญญัติ/กฎหมาย/ประกาศ. วันเดือนปีที่ประกาศ. URL (ถ้ามี).

ประมวลกฎหมายอาญา. 13 พฤศจิกายน 2499.

ประกาศ ก.บ.ศป. เรื่อง มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Diseases 2019: COVID-19). 29 กุมภาพันธ์ 2563.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561. 17 กรกฎาคม 2561.

URL ให้ระบุ URL เพียงบรรณานุกรมเท่านั้น

3.9 การลงตารางและแผนภาพ

3.9.1 ตาราง

ให้จัดเรียง (1) ชื่อตาราง (2) ตาราง ตามลำดับ โดยจัดไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ

- ชื่อตาราง ให้พิมพ์คำว่า “ตารางที่ X” ด้วยอักษรตัวหนา แล้วตามด้วยชื่อตารางด้วยอักษรปกติ ในกรณีตารางยาวเกินหน้ากระดาษ เมื่อขึ้นหน้าใหม่ให้ใส่หัวตารางใหม่ทุกครั้ง

- ข้อความหัวตาราง ให้จัดข้อความไว้กึ่งกลางช่อง ใช้อักษรตัวหนา แล้วคาดสี่เทา
- เส้นตาราง ให้ใช้สีดำ ความหนาที่ ½ และปิดกรอบทุกด้าน
- กรณีมีการอ้างอิงที่มาของตาราง ให้ใช้วิธีการเดียวกับเชิงอรรถ

3.9.2 แผนภาพ

หมายถึง รูปภาพ ภาพถ่าย แผนภูมิ แผนที่ เป็นต้น ให้จัดเรียง (1) ภาพ (2) ชื่อภาพ (3) ที่มาของภาพ ตามลำดับ โดยจัดไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ ใช้อักษรขนาด 13 point

- แผนภาพ ให้จัดวางกึ่งกลางหน้ากระดาษ
- ชื่อแผนภาพ ให้พิมพ์คำว่า “ภาพที่ X” ด้วยอักษรตัวหนา ตามด้วยชื่อแผนภาพด้วยอักษรปกติ โดยจัดข้อความไว้กึ่งกลาง
- ที่มาของแผนภาพ ให้พิมพ์คำว่า “ที่มา:” ตามด้วยที่มาของภาพ จัดข้อความไว้กึ่งกลาง

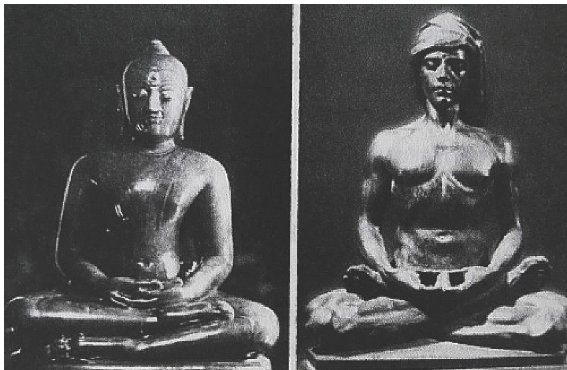
ตารางและแผนภาพต้องลงแหล่งอ้างอิงในรายการอ้างอิงด้วย

ตัวอย่างการลงตารางและแผนภาพ

• เจริญอรรถ

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่มาของความรู้ตามปรัชญานายยะกับข้อควรระวังในการเชื่อตามหลักกาลามสูตร¹

ความรู้ตามแนวคิดของปรัชญานายยะ	กาลามสูตร
อนุমান (Comparison) ความรู้เกิดจากการหาเหตุผล	ข้อ 5 มา ตกทุกเหตุ - อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)

ภาพที่ 1 พระแก้วมรกต (ซ้าย) พระพุทธรูปที่เจ้าฝรั่งทำส่งมาถวายในหลวงรัชกาลที่ 5 (ขวา) ที่มา: สมถาวรพรมทา, แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่หนึ่ง: มนุษย์, (กรุงเทพฯ: บีพีเค พรินติ้ง, 2560), 108.

¹ อรพรรณ สุชาติกุลวิทย์, “ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ”, วารสารธรรมชารุ, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (6) (มกราคม-มิถุนายน 2561), 67.

• รายการอ้างอิง

สมภาร พรมทา. แก่นเดิมของพุทธปรัชญา เล่มที่หนึ่ง: มนุษย์. กรุงเทพฯ: พีเค พรินต์ติ้ง, 2560.
อรรถพรณ สุชาติกุลวิทย์. “ตรรกศาสตร์เชิงพุทธ”. *วารสารธรรมธारा*, ปีที่ 4, ฉบับที่ 1 (6) (มกราคม-มิถุนายน 2561). 67-110.

กรณีที่น่าสนใจจากหลักเกณฑ์นี้ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่
The University of Chicago. Notes and Bibliography. *The Chicago Manual of Style 17th edition text*. Accessed April 14, 2019. <https://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/part3/ch14/toc.html>

* หลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสารพุทธพัฒนาศาสตร์ศึกษา (DJVID) ได้ปรับปรุงมาจากหลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสารธรรมธारा (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)

